

„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI“

DUILIU ZAMFIRESCU

„INDREPTĂRI“

— ROMAN —

(al 4-a din seria *Comăneștenilor*)

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRARIEI LEON ALCALAY

No. 37, Calea Victoriei, No. 37

1908

INDREPTĂRI

— ROMAN —

Sub lumina discretă a lămpii, Generalul Villara era gata să adoarmă, cu jurnalul în mână. Strâns în uniforma sa de cavalerie, croită după reglemente, de-abia putea îndoi picioarele de la genuchi: de aceea le ținea mai totdeauna întinse, iar acum, mai întinse decât oricând, intrând cu vârfurile cismelor sub canapea.

— Iorgule, ce faci!

El tresări, adunându-și ochelarii de pe jos:

— Nu mai e chip să găsești un om cum se cade. Toți și-au schimonosit numele: fiindcă s'a potrivit la unul de talent, patruzeci alții vin să ne ambeteze cu moftologiile lor: „Delauriați, Delafurceni, Delahingheri„. Și-s toți poeți pesimiști, Domnule, și cu lamentații prin prejur! D'apoi și când ți-i prind la voluntariat! Umflă-l Mitreo!.. că-i de ăi cu „delafurceni“. Scurt comanda!..

Apoi se sculă, se scutură de somn și de îmbăcseală, își încheiă tunica și eși zicând :

— Mergem, fată hăi? Imbracă-te că viu.

Intrebarea asta *hăită* era adresată unei fete tinere, fică a unui preot din Transilvania, a cărei mamă] fusese în școală, la Viena cu Ana Villara, nevasta Generalului. Porția Hulduleac, întoarsă acasă, se măritase modest cu părintele Moise Lupu, aducând intensitatea voinței sale, de obârșie daco-romană, până în vremile noastre și până în treburile patriotice ale bărbatului său, pe când Ana Villara, după scurta și fugara iubire pentru Mihai Comăneșteanu, se măritase cu o rudă a sa și era astăzi nevastă de General. Chip interesant, suflet muncit și bănuitor, Ana Villara păstra, în firea sa necumpănită, o amintire neștearsă prietenei de școală, fetei sănătoase și rumene, ce lupta, alături de bărbat, împotriva asupririlor,—iar acum ocrotea pe fiica acesteia, elevă într'un azil din București. Fata se chema ca mamă-sa, Porția, nume pretențios și naiv, care ascundea, în familia ei, ca în toate familiile românești de peste munți, trebuința sufletească de o zilnică amintire a originii lor. Fata era în vârsta nehotărârii formelor, tăiată din greu, îmbrăcată din puțin, dar încântătoare prin tinerețea vajnică ce-i sta întipărită în obraz,

prin deplina nevinovăție a gândirilor și mai cu seamă prin limba fermecătoare pe care o vorbea. Toți în casa Generalului zâmbeau de grija cu care învârtea ea frazele, ca nu care cumva să pătrună vre-o vorbă străină în graiu, dar toți erau înrâuriți de sinceritatea felului ei de a fi.

Pe când Generalul eșea, fata jucă șah cu Alexandru Comăneșteanu, fiul Sașei, acum Locotenent în artilerie. Fata făcuse o mișcare greșită, primejduind unul din turnuri. Locotenentul stăruia să anuleze mișcarea.

— Nu se poate, Domnule : am greșit, urmează să fiu pedepsită.

Se făcuse roșie și zâmbea, ridicându-și părul de pe fruntea netedă.

— Ei, Mio, tare mai ești pedantă, dragă, zise Ana.

Locotenentul se uită la ele amândouă neînțelegând către cine se îndreptă numele acela nou.

— Alexandru nu știe. Am descoperit că domnișoara se chiamă Mia.

— Așa îmi zice tata, explică Porția. *Mia*, adică *sua*; amintiri italienești de la *Propaganda*, adaogă ea, dând din cap cu șiretenie. Apoi urmă cu necazul turnului :

— Așa eram prinsă în gânduri despre

doamna asta de Regină, că n'am păzit turla. Vă rog s'o luați, Domnule.

Tocmai se întorcea Generalul, împintinat, parfumat, cu felul de tinerețe străină, pe care'l dă uniforma bărbaților ce se îngrijesc :

— Hai fată, hai !

— Așteaptă un moment, să sfârșească partida, zise Ana.

— Nu pot, dragă, că și eu am partida mea, care mă așteaptă. S'o ducă Alecu. Vrei, căpitane ?

— Bucuros.

— Bucuros, ha ?.. Bravo, ai noștri !

Apoi îl bătu pe umeri scrâșnind din dinți.

— Așa te vreau, voinic și bărbat. Hai cu mine la club.

— Bucuros, D-le General.

Ana se uită la bărbatu-său lung. El se răsândi :

— Nu se poate, că rămâne nevasta singură. Hai, Porțio dragă,

Apoi o bătu și pe dânsa pe spate, râzând :

— Ce Porție !.. Două porții !..

Fata se îmbracă, sărută mâna Anei, își luă rămas bun de la Locotenent, care trebuia să plece, și voi să iasă. Ana o opri.

— Mi-o dragă, nu vrei să vii și tu cu noi la țară de sărbătorile Crăciunului ?

— De, doamnă, știu eu... Să scriu acasă.

— Lasă că scriu eu Porției... Bonsoir dragă.

După ce Generalul și Porția eșiră, Ana se sculă de unde ședea și veni lângă tânăr. Ii puse amândouă mâinile pe umeri și se plecă binișor spre dânsul. Cum însă și el o luase de mijloc' ea îi desfăcu brațele de după talie, i le așeză pe masă și se uită lung în ochii lui, tremurând :

— Unde ai fost aseară, de n'ai venit ?

— Ne-am plimbat.

— Nu spui adevărul !

— Ba tot adevărul.

— Și după ce v'ați plimbat, unde ai fost ?

— Asta-i altă întrebare... Iar ne-am plimbat.

Ana se uita la dânsul, cu ochii aprinși de răutate ;

— Nu știi nici cel puțin să minți bine.

— Nu. Și nici nu știu.

Ea se așezase din nou jos și urmă a se uita la dânsul țintă, mișcând nervos din vârful piciorului :

— Dacă glumești, gluma e de rău gust. De ce nu spui că ai fost acasă ?

— Fiindcă n'am fost acasă.

— Atunci unde ai fost ?

— M'am plimbat.

— Pe unde ?

— A venit Generalul la mine și am e-

șit amândoi să umblăm pe jos,—ceea ce mi-a făcut mult bine, fiindcă stătusem toată ziua închis în casă.

— Pentru ce-a venit Iorgu la d-ta?

El se sculă, pierzându-și răbdarea:

— De unde știu eu?.. Fiind-că așa a vrut.

Ea tăcu un moment, gândindu-se: apoi sună și zise feciorului să le dea dulceață.

— Iar ai fost la Prințesa Smaranda.

— Da, am fost.

— Atunci de ce nu spui drept?

— Fiindcă nici nu mă gândeam că te poate interesa.

— Ce era? iar Liga?.. Sau literatură românească?..

— Și una și alta.

— Va să zică în calitatea d-tale de june român boier vrei să joci rolul de protector al literilor și fraților *ghe ghincolo*?.. Prințesa Smarandă înțelege grozav literatura românească, iar d-ta înțelegi pe Prințesa,—de unde, deci, înțelegi literatura... Dacă n'ar fi umoristic, ar fi de plâns.

Tânărul își luă chipiul și foarte politicoasă se închină înaintea ei:

— Astă seară nu se poate vorbi cu d-ta... Mă tem să nu te supăr mai mult și de aceea mă duc.

— Cum poștești.

El îi luă o mână să i-o sărute.

— Iar ai vre-un congres patriotic urgent ?..

— Nu am nici un congres... și mă mâhnești că râzi de asemenea lucruri. Eu nu știu ce fel de fire ești : îți trebuie totdeauna ceva pentru care să suferi sau prin care să faci pe alții să sufere.

Ana rămase de odată locului, încremenită de cuvintele foarte simple dar foarte drepte ale tânărului. Așa era. Își duse încet mâna la gură, gândindu-se :

— Ce să fac ? Văd și eu că-i așa, și invidiez pe cei ce pot fi altfel. Dar dacă mă înțelegi, trebuie să mă compătimentești. Iartă-mă și șezi.

Ii luă chipiul din mână și-l aruncă pe canapea.

— Șezi.

El înălță din umeri și șezu :

— Mă mir câte odată cum ai putut prinde dragoste de mama copilei ăștia... Aceea, de sigur, nu-ți seamănă.

— Aceea seamănă cu d-voastră, patrioții... Comăneșteanu se uită în ochii ei.

— Să mă duc ori să stau ?

— Cum poștești.

— Uite, Ana, stau, ca să nu te las cu părerea de rău de-a fi comis o impoliteță.

Ea tăcu, privindu-și mâinele. Intră feciorul și le aduse dulceață.

— La urma urmei, zise ea, părând a se hotărâ și servind pe tânăr, sunt ceeace sunt și nu mă pot schimba.... Inchide ochii.

— De ce? întreabă el mirat.

— Atâtea lucruri îmi aduși aminte!... Semenii cu mama dunitale cum n'am mai văzut! Așteaptă-mă un moment: viu numai decât.

Curioasă era, curioasă și par'că în advăr nefericită. Bănuitoare și deci adese nedreaptă cu cei pe cari 'i iubea, mândră până la exces cu ceilalți, complicată cu sine, își trecea viața chibzuind iar nu trăind. Măritată cu un bărbat a cărui fire era tocmai contrariul de ceeace era firea ei, fără copii, preocupată de a-și păstra averea și a o apăra împotriva Generalului, devenise pe neșimțite mică la suflet și cicălitoare, deși avea un fond de adevărată nobleță de gândire. În viața ei casnică fusese cinstită fără merit, căci mândria o scutea de greșeli și îndepărta pe bărbați de dânsa, — ceeace n'o împiedica de-a suferi de multele și nenumăratele înfruptări ale Generalului din binele aproapelui.

De câțiva ani, de când ofițerul din școala de aplicație se făcea din ce în ce mai înalt și semănă tot mai mult cu visurile ei din

prima tinerețe, Ana se simțea luată de apă. Ceeace la început era un sentiment aproape matern, devenise cu vremea o stare sufletească complicată: îi era drag ca un copil pe care aproape îl crescuse, încercând să-l facă după chipul și asemănarea ei, și-i mai era drag ca bărbat care creștea cu personalitatea lui, după legile în-sușirilor sale firești, cu totul deosebite de ale ei. În vremile din urmă se hotărâse ca tânărul să plece la Fontainebleau, pe vara viitoare. La ideea de a nu-l mai vedea, înțelesese că-l iubea cu adevărat. De atunci începuse a se chinui și mai mult și chinul și pe dânsul. Il ținea de scurt; vrea să știe tot ce face și unde se duce. Smaranda Dudescu, care pretindea că se coboară din neamul Basarabilor Drăculești, era obiectul sarcasmului Anei. Prințesa, cum o chemă toată lumea, putea fi luată ca tip al unei stări sufletești, ce, pe nesimțite, se deșteptă în clasele de sus ale societății noastre. Născută în străinătate, crescută în străinătate, vorbind limbile streine mai bine de cât propria sa limbă, Prințesa își adusese deodată aminte că este româncă și româncă neaoșe, de neam mare, și se pusese a vorbi numai românește, a se ocupa de Ligă, a da serate literare, în cari o întreagă clasă a societății făcea cunoștință pentru întâiași dată cu scriitorii și poeții ro-

mâni. Curios efect al bătăliei de la Grivița și al luptelor de la Plevna, unde sângele generos al dorobanților, vărsat pentru apărarea țării, avea să deștepte atâtea conștiințe amorțite !....

In fine, Ana veni, cu o carte în mână :

— Am să mă sprijin pe autori, zise râzând.

Apoi, așezându-se lângă tânăr, deschise un ceaslov plin de icoane și de sfinți bizantini :

— Fiind că te miri adesea de firea mea și chiar pari câte odată a mă privi de sus, din înaltul nobleței d-tale... și al prințesei Smaranda, o să-ți citesc o pagină din cartea asta. Eu sunt astăzi româncă, fiindcă asta vreau să fiu. Dar tot sufletul meu e de greacă, greacă din Imperiul roman de Orient, coborâtoare din Porphyrogeniți, nepoată ori strănepoată a lui Vasile II cel Mare... De geaba zâmbești.

— Hai să zicem că te cobori din Paleologi ori Cantacuzinești, că din aceștia tot mai sunt...

— Vezi că nu stii istoria. Porphyrogeniții se chemau toți prinții imperiali, adică născuți în apartamentul de porfir.

Comăneșteanu se sculă și se închină înaintea ei, par'că în adevăr ar fi fost născută în purpură.

— Te rog să fii mai serios. Ascultă :

„Atâta era de mare înrâurirea ideii grecești, încât împăratul merse în pelerinagiu la Acropolea Athenei. Parthenonul, opera de cincisprezece ori seculară a lui Ictinos și Callicrates, trebuia să străluciască atunci din candida splendoare a marmurelor sale, a sculpturilor neatinse încă din frize și metope, a triumfalei sărbători a Panatheneelor. Venețienii, Turcii și Englezii nu trecuseră încă pe acolo. Tinerețea eternă a templului Athenei, după vreme de cincisprezece veacuri, rămăsese tot așa de incântătoare ca la început. Singura schimbare ce se adusesse monumentului era transformarea lui, încă din veacul al V-lea, în biserică creștină. Cultul fecioarei Maria urmase firesc cultului fecioarei Pallas. Indoita sfințenie a locului atrăgea la sine pe Elini ca și pe barbarii apusului. În acest sanctuar etern al rasei grecești, se îngenuchiă împăratul victorios, Vasile II, armean de origină, elin prin limbă și prin inimă. În limba greacă răsunară cânturile bisericesti. Cu giuvaerurile și vasele sacre hrăpitate tezaurului din Ochrida fu înbogățit altarul Panaghiei, al acelei „Notre-Dame d'Athènes“, cum o numiră mai pe urmă cruciații apusului și baronii francezi ai Achaiei“.

Ana rămase un moment încurcată. Bucata

aceea de literatură i se părea mai puțin frumoasă, acum când o citea cu glas mare, stând de sine, fără legătură cu ce fusese înainte și cu ce venea pe urmă.

— Poate că dumneata nu mă înțelegi, zise ea încurcată.

— Ba te înțeleg prea bine.

— Nu vreau să mă mândresc. Vreau să explic. Ceeace era împăratul acesta, erau toate familiile de atunci, și sunt astăzi toți urmașii lor, rătăciți prin lume: cari Greci, cari Armeni, cari Bulgari, prinși în adâncimea ideii eline și deveniți elini cu sufletul și aspirațiile lor. Ceice au moștenit, prin sânge și prin tradiții, năzuințele strămoșilor acestora, nu se pot asemăna cu d-voastră: unii pot fi stricați, alții decăzuți și șireți, alții nobili cu adevărat,— dar toți sunt mândri și mai cu seamă toți sunt complicați. Mă înțelegi?

— Te înțeleg foarte bine. Numai ași avea de adăogat că dacă e un merit să te cobori din părinți iluștri, și noi avem acest merit.

— Vezi? Zici că mă înțelegi... Nu e nici un merit, nici un nemerit. E un fapt. D-voastră vă puteți coborâ, dacă voiți, cu toții din Traian. Nu ați avut însă totdeauna conștiința originii d-voastră. A fost chiar un timp, și poate cel mai interesant, în care

n'ați avut-o de loc: acela al formațiunii poporului românesc așa cum s'a transmis el până în zilele noastre. Și în asta constă diferențierea.... Râzi, fiindcă vorbesc ca o carte. Cu toate astea așa e: propriu zis rase noi nu există. Poate, cel mult, să existe încrucișări noi de rase. Ceeace constituie bătrânețea sau tinerețea popoarelor este memoria lor, cu alte cuvinte conștiința vieții. Eu am conștiința că trăesc de mii de ani, din generații în generații; ași putea zice chiar că o *sint* această constiință, în neliniștea mea sufletească, în contradicțiile dorințelor mele, în auto-critica din fiecăminută a vieții mele, în fine în lipsa totală de ceea ce se numește *naivitate*...:

Vorbind astfel, se uita la dânsul cu felul de mulțumire al oamenilor ce se cred nepri-cepuți de semenii lor și căroră li se pare că au găsit o explicație.

— Mă înțelegeți acuma?

— Te înțeleg.

— Și pe când eu sunt așa, d-ta ești altfel — d-ta și amica mea Porția și fca ei Mia: d-voastră, aceștia, vă mergeți drumul în pace, fără nedomiriri, fără îndoeli.... Ce te uiți așa la mine? zise ea, atingându-l cu mâna peste obraz.

El, în adevăr, se uita la dânsa, gata par'că s'o întrebe dacă nu care cumva și vârsta

fecăruia putea fi pricina acestor deosebiri ; dar nu o întrebă și tăcu. Ea părea a-l înțelege :

— Spune! Ce te uiți la mine atât de curios?

— Mă uit, zise el încet, fiindcă adesea mi se face milă de d-ta. Ți trăești viața în gând, în loc de a o trăi în traiu. Dă-mi o mână și lasă-mi-o să ți-o sărut. Ar fi o îndreptare....

Ana, la atingerea mânei lui, păru a avea deodată revelațiunea zădărniceii teoriilor ei. Ii lăsă mâna în voe și își rezemă fruntea pe cartea în care citise. Par'că o pace binefăcătoare se lăsa în gândurile ei.

— Scoală-te, zise ea tânărului, care-i sta acum alături, în genuchi. Și mila e ceva, — cam puțin, dar în fine e.... Ce amintire dureroasă îmi trece prin minte! Sărmana Natalia Canta!...

Dar nu apucă să sfârșească bine numele ce rostea și ușa se deschise cu zgomot, iar unul din soldații de ordonanță intră ca o vijelie :

— Cuconiță, vine D-nu General!

Ana sărise în picioare și se uita la dânsul cu ochii aprinși de mânie. Era atât de furioasă că părea încremenită. În sfârșit își regăsi glasul, și privindu-l lung, rostí silabă cu silabă :

— Eși afară dobitocele!

Soldatul, rușinat și umilit, se întoarse de unde venise, pe când Ana se ducea înaintea lui bărbatu-său, fără măcar a arunca o privire către tânăr. El își reluase locul pe scaun și răsfoia cartea Anei într'aiuri. Trecură câteva clipe lungi, minute teribile, în cari individualitatea amenințată nu poate înjgheba nici o idee limpede.

În cele din urmă se auzi glasul Generalului răzând ca în vremea cea bună, Ușa se deschise și ei amândoi, Ana și bărbatu-său, intrară la braț. Generalul râdea să se topească.

— Bravo, Alecule! striga el, bătând din palme. Bravo neică! Intri și tu în tagma noastră, a proștilor!.. Că Domnul a zis: „creșteți și vă înmulțiți, nătărăilor“, iar Porția este o porție și jumătate!..

Și iar râdea plecându-se pe genuchi, și pocnind din palme. Ana îl lăsase de braț, rămasă cu un pas înapoi, și se uita la Comăneșteanu țintă. Acesta, încurcat, privea la ei ca la niște comedianți. Ce voiau să zică?

— Da bine, frate, că m'am întors acasă!.. Ei, scriu numai decât părintelui Lupu....

— Despre ce? întrebă tânărul începând să înțeleagă.

— Cum despre ce? Știu că n'o să-ți dau

eu consimțământul, că fata nu-i a mea, neiculiță.

Apoi iar se porni pe răs, bătându-l pe umeri :

— Bravo ai noștri! Așa mi te voi : june însurățel, cu zgarda de gât.

— Da nici n'am gândit, D-le General!

— Nu-mi umblă cu fleacuri, că mi-a spus mie Ana... Scurt comanda!

Comăneșteanu se uită un moment la dansul, zicându-și, par'că fără voia lui : — uite ce prost e! Ana veni binișor spre el și-l atinse pe braț, vorbind încet și rătăcit :

— Ți-am spus să te gândești bine. Nu tăgădui, fiindcă am martori că mă rugai în genuchi să-ți dau pe Mia... Par'că Mia ar fi a mea!

Tânărul, incremenit de atâta îndrăzneală, rămăsese mut.

— Hai, Alecule, că mai vorbim... Mă duc să-mi iau portabacul. Nu te neliniști, că scriu chiar astăseară părintelui Lupu.

Intr'o clipă Ana fu lângă dansul, strângându-i mâinele în mâinele ei :

— Scapă-mă! Te rog, te implor, nu mă lăsa în bajocura slugilor!... Am să-l vâr în pușcărie pe mizerabilul acela.

Tremură, se făcuse galbenă și par'că chiar urâtă. Vanitatea rănită strâmbase armonia liniilor figurii.

— Du-te, te rog...

Și fiindcă el nu se putea urni de loc, înmărmurit de enormitatea sacrificiului ce i se cerea, pentru a înlătură bănuiala unei slugi,—se duse ea.

Rămas singur, indignat de purtarea ei, se resculă într'însul sentimentul de dreptate și, fără a se gândi ce face, lovi în masă cu latul palmei și zise tare :

— Nu e adevărat !

Atunci Ana, din odaea ei, veni din nou către dânsul.

— Să știi că nu mă mai vezi. Dacă nu te poți ridica peste un moment de slăbiciune, nu ai sufletul unui adevărat bărbat !

— Bine, îmi ceri prea mult !,

— Așa îți pare acum. Vei vedea mai târziu că nu-ți cer așa de mult...

Se auzea vocea Generalului din antimeră. Tânărul plecă, iar Ana ieși după dânsii, petrecându-i, par'că nu s'ar fi întâmplat nimic cu ei.

II

Se ridică luna pe dealurile Ciulniței, luminând câmpurile întinse. Zăpada rotunjea colnicele, umplea afundăturile, par'că un vis ar fi învăluit toată firea în nerealitate.

Sania mergea pe pârta bătătorită, alunecând și ea ca o închipuire. Muchea grindurilor da la iveală câte o colibă fumurie, căpițe de fân, șire de pae, cari, în singurătatea dimineții, păreau namile din povești.

Locotenentul se uită pe gânduri în slava cerului.

Dacă n'ar fi fost clopoței de la cai, mersul lui pe întinderea câmpului i s'ar fi părut ridicat în vermuri depărtate. Scoase capul din gulerul blănii și se uită spre răsărit : o dungă de lumină, par'că mai mult bănuită decât adevărată, năzuiă să lupte cu luna, în trecerea neclarificată a imaginilor, i se păru că vede pe culmea unui grind un șir de umbre, ce se scoborau dincolo pe vale.

— Semn de iarnă grea : ies lupii în hăitici.

— Pe ce drum suntem, Baciule ?

— Pe drumul nostru, Coane.

Baciul îmbătrânise. De când se întorsese a două oară în curtea lui Mateiu Damian, nu se mai dusese de la el. Cam trist, cam singuratic, se ținea încă drept bătrânul. Fusese ridicat la rangul de morar, apoi de îngrijitor de moșie ; iar acum, de când curtea de la Comănești rămânea tot mai singură, la acela de pușcaș.

E drept că văzuse multe, multe petrecuse și de multe suferise Baciul. După războiu,

când sămânța de viață nouă încolțea în toate inimile, la Comănești se oflea floarea locului, stăpâna văilor, doamna lor a tuturor. Moartea lui Mihai Comăneșteanu zdruncinase din temelii alcătuirea sufletească a surorii sale. Sașa trăise câțiva ani ca o închipuire de poveste, plecată spre șoaptele unei lumi nevăzute, bună, blândă ca în totdeauna, până ce se stinsese. Bărbatu-său părea pornit și el pe același drum. Inconjurat de tot ce fusese drag neveste-sii, trăia singur la Comănești, luminându-și viața prezentă cu icoanele trecutului.

Cei doi băieți, Alexandru și Mitică, crescuseră și se făcuseră oameni. Cel mai mare intrase în școala militară, contra voinței părinților, cu încăpățânarea blajină a naturilor timide; eșise sub-locotenent în artilerie; făcuse școala de aplicație,—iar acum, locotenent, ales pentru a fi trimis la Fontainebleau, venea să treacă sărbătorile cu tată-său. Cel mai mic era deja în străinătate, unde sfârșea dreptul, vioiu, harnic, plin de gânduri bune pentru viitor.

Dar de chipul celui mai mare se legau amintiri scumpe tuturor. El moștenise figura mă-sei, moștenise numele ei și, mai mult decât toate, moștenise de la unchiu-său, mortul în războiu, aureola de speranțe ce pun unele familii pe fruntea unui copil. Ta-

tă-său îl privea lung, se perdeea câte odată în gânduri nesfârșite despre taina de simpatie cu care încônjură natura unele chipuri omenești, și niciodată nu-i trecuse prin minte să-i pară rău că fiu-său lăsase numele părintesc spre a adopta pe acela de Comăneșteanu.

Când dar locotenentul se dete jos din sanie, în bruma dimineții de iarnă, tatăl său îi eși înainte și îl strânse la piept, tremurând. Baciul se rotea prin cerdac, pe la geamuri, pe când feciorul ridica blana din spatele tânărului. Atunci apăru militarul voinic, nalt și mlădios, zâmbind de bucurie. Tatăl său bufnea într'aiuri, înecat de emoțiune. În chipul tânărului, blond, cu ochii negri, trăia imaginea mă-șei cu atât de vie asemănare, în cât par'că o glumă a naturii ar fi ridicat capul de pe umeri de femei și l-ar fi pus pe umerii puternici ai bărbatului. Tată-său nu mai putea rosti nici un cuvânt. Deschise ușa de geamuri pe la care se învârtea Baciul și-i făcu semn să intre. Bătrânul pușcaș rămăsese în picioare, uitându-se lung la tânăr.

— A, Doamne, boerule, că mult îi mai seamănă răposatei Cucoane?.. Adevărat *Sulfină!*

Numele rămăsese tânărului de la maicăsa. Pe când era copil, Sașa îl chema *Sul-*

finiță, din cine știe ce apropiere tainică între băiat și floare. Iar acum, când vremea trecuse, Baciul găsea și el că floarea înfloreà :

— Sulfină, coane, încheiă Baciul : floare curată !

Ca să facă plăcere lui tată-său, tânărul intră la dânsul în odaie să se culce. Innăuntru era cald. Se dezbracă pe jumătate și, prins de gânduri, se rezemă de sobă. În casa aceea în care crescuse, în mijlocul lucrurilor ce-l întovărășiseră de când deschisese ochii, domneà pacea ucui trecut plin de tinerețe și de durere. Acolo murise mamă-sa, acolo văzuse ca prin vis pe unchiu-său, acolo se născuse el ; tot ce era acum împrejurul lui fusese și altă dată : statornicia lucrurilor, în care sufletul cel mai turburat își găsește liniștea.

I se păru că-i e frig și își puse pe dânsul o haină. În fuga mișcărilor își ridică brațul așa cum făcea câte odată Mia. Pentru întâiași dată se gândea la dânsa, de când se despărțise de Ana. Mia !.. Ana !.. Ce de impresii venetice, în mijlocul acelor nevinovate și tăcute mărturii ale vieții lui lăuntrice ! Tot ce era acolo îi vorbea limba iubirii părintești, graiul simțirilor adevărate, pe cari numai moartea le curmă. P'arcă acolo, și Ana și Mia și prieteni și tot ce era fier-

bera vieții de acum, devenea străin, devenea mincinos...

Ana!... Cartea cu icoanele grecești!... Ei, și?...

Era muncit de nedreapta hotărâre a Anei.

Nu e iertat nimănui să robească pe aproapele său pentru a hrăni o zadarnică închipuire de sine. Vantitatea Anei și libertatea lui! Dar negreșit că libertatea lui era mai scumpă decât tot. Ce i se putea întâmpla? Să se bată cu Generalul sau să-l desprețuiască Ana... La urma urmei putea să-l și desprețuiască, că doar nu putem împedica pe oameni să cugete ori să simtă cum vor. Făcu un pas către masă, spre a răsuci cheia de la lampă, a cărei flacăra se micșoră. O rază de lumină cădea pe geamul unui portret. Lăsă lampa și se apropiă de portret. Erau două: unul înfățișă chipul senin al mă-sei, celălalt pe al lui unchiu-său.

Intre lumina crepusculară a dimineții de iarnă, ce de-abia se cernea prin ferestre, și lumina slabă a lămpii, se înfiripă o lume nouă, în care cele două icoane de pe părete păreau a se însufleți. Din fruntea bărbătească a *unchiului* se desprindea seninătatea, înrâurirea unei vieți ce se jertfise de bună voie pentru împlinirea datoriei, liniștea clasică a figurilor intrate în pacea eternității; pe când din obrazul oval al

mame-sii pornea raza caldă a gândurilor materne, surâsul vag și bine voitor al mângâerii. Intre cele două imagini iubite, el, realitatea și tinerețea, se simțea învăluit de puterea lor de umbre, ridicat de pe pământ și așezat între ele amândouă, și de acolo privind înapoi, spre el, omul cel adevărat. Atunci, fără un moment de îndoială, personalitatea lui i se înfățișă mânjită și degradată. Intre cei doi Comăneșteni, unul mort pentru iubirea de țară, celălalt refugiat par'că în nerealitate, se formă o atmosferă de idealitate binefăcătoare în care viața lui reală se purifică.

Se așeză pe un scaun, ca și cum s'ar fi coborât pe pământ, și urmă a se gândi. Trebuiă să se sacrifice pentru Ana...

Dar problema, scoasă din generalități și redusă astfel la valoarea ei proprie, îi păru că nu stă în picioare față cu judecata sănătoasă. Să-și jertfească el libertatea pentru vanitatea nejustificată a unei femei!... Nu era logic.

Nu era. Dar adevărata frumusețe a sufletului stă tocmai în împlinirea unor datori ce mai întotdeauna par nelogice. Nu e logic să sufere el, ca să nu sufere ea; dar e foarte frumos.

Și atunci pără hotărât,—când deodată îi

veni în minte altă întrebare : dar Mia, fata nevinovată ?..

Acî era întuneric complet.

Se aruncă pe pat, ostenit simțind că-i hue capul.

În încurcătura gândurilor, i se păru că umblă cineva pe la ușe. Atunci strigă pe fecior ; dar în locul lui se ivi figura lui tată-său.

— Nu dormi ?

— Intră, tată. Nu dorm.

Doctorul Damian intră lung, purtând într'o mână un pahar cu ceaiu, după moda românească.

— Mi s'a părut că nu dormi, băete, și ți-am adus ceaiul, dacă mai ești deprins cu el. Ți l-am făcut eu, așa cum știi că-ți plăcea....

Deodată toate gândurile părură a se potoli față de blajina figură a lui tată-său.

— Da nu te-ai culcat.

— Nu.

— De ce ? Te simți poate prea obosit.

— Nu. Mă simt, dimpotrivă ; odihnit cu trupul și cu sufletul, ca în totdeauna când viu aici.

Doctorul dete din cap. Se uită în ochii lui fiu-său, gata par'că să-i facă o întrebare ce nu luă formă. În fine se hotărâ a-i zice :

— Când pleci ?

— Ar trebui să plec din vreme, pentru ca să mă pot deprinde cu viața de acolo și să mă pregătesc de școala politehnică.

— Bine,

— Așa ar trebui. Inșă cine știe cum s'o întâmplă.

— Pentru ce?

— Pentru că e mult mai greu a face decât a zice. Nu mă pot despărți de țară, cu toate cusururile ce i le recunosc. D-ta ce crezi?

— Eu, ce să cred... Bine ar fi și așa. Dar trebuie să înveți și să vezi lume. Pentru oamenii moderni, călătoriile sunt neapărat trebuitoare. Pentru oamenii de caracter mai puțin.

Tânărul se uită lung la el:

— Dumneata rămâi singur.

— Cam singur. Dar nu trebuie să te îngrijești de mine. Eu sunt trecutul,— tu ești viitorul. Eu te urmăresc peste tot cu gândul și sunt prea fericit când te știu sănătos.

Comăneșteanu luase mâna lui tată-său:

— Dar dacă nu m'ași mai duce?...

Mâna doctorului tremură.

— Dacă nu te-ai mai duce !... zise el lung.

— Da, repetă tânărul, dacă nu m'ași mai duce !... dacă ași rămânea aici... și mai mult : dacă m'ași însurà.... ce-ai zice ?

— Ce să zic ?...

- Nu ai fi mulțumit ?
- Ba da, — pentru mine.
- Și pentru mine ?
- Da....

Comăneșteanu începu a râde, fericit de-a simți bucuria lăuntrică a lui tată-său, care lupta cu gândul datoriei părintești. Amândoi se socoteau obligați să-și ascundă năzuințele personale, părintele voind a îndemna pe fiu să meargă în stăinătate, deși dorea tocmai contrariul; fiul părând hotărât să rămână în țară și să se însoare, deși poate că dorea altceva.

Tânărul deveni deodată serios :

— Ascultă-mă, tată. Eu văd și înțeleg foarte multe lucruri; nu am însă destulă voință spre a îndrepta greșelile noastre ale tuturor. De ce ai zis că pentru oamenii de caracter călătoriile nu sunt trebuincioase ?

— Am zis așa o vorbă în vânt.

— Ba nu, fiindcă pare un non sens, dacă nu mi-l explici, — caracterul fiind tocmai singurul bine cu care ne naștem și pe care împrejurările din afară nu ni-l pot lua, nici nu ni-l pot preface.

— Se poate.... E ceva cam aforistic. La tinerețe, aforismele sunt încântătoare. Mai târziu însă contrazicerile vieții pulverizează adevărurile sufletești găsite de alții, și atunci aforismele nu mai fac două parale.... Carac-

terul se preface și el ca tot în lumea asta și pentru a-l păstră într'o desfășurare logică, e bine a nu schimbă condițiunile de viață în care trăește. Lumea cea mare se freacă și se rostogolește ca valurile oceanului, cari sunt toate rotunde; iar omul are, la temelia vieții lui sufletești, darul neprețuit al imitațiunii... Cine a călătorit mult, a citit mult și a gândit mult, poate dobândi o originalitate literară, dar rare-ori o originalitate de caracter. Numai cine se naște cu o putere de viață nețărmurită, cu patimi mari, cu pofte violente, are șanse să străbată în lume neschimbat; pe toți ceilanți îi nivelează viața,— din fericire.

— De ce din fericire?

— Fiindcă altfel numai oamenii lui Nietzsche ar rămânea în picioare, trăind ca într'un balamuc.

— Atunci, tată, cum rămâne cu caracterele?

— Rămâne așa: cine vrea să-și păstreze nota personală a poporului sau a familiei din care se coboară, e bine să stea acasă: comparația trage după sine imitația, iar imitația omoară originalitatea.

— Aforism, tată.

— Se poate.

— Atunci ne-am înțeles: nu mă mai duc în străinătate și poate... mă și însor.

Doctorul așteptă ca fiu-său să-i spună

mai mult; cum însă acesta se opri din povestit, tăcu și el. Se uita numai, se uita lung la tânăr, rostogolind în mitne cine știe ce imagini din trecut, scumpe lui, căci ochii i se umplură de lacrimi, iar mâna i se rezemă încet de brațul tânărului:

— Cine ar putea zice că tu ești copilul cu care mă jucam eu acum 20 de ani?...

Comăneșteanu râse cu plăcere:

— Atâta am devenit de hursuz?

— Nu. Ai devenit bărbat, și acum îmi ești drag altfel... Dar tu, acela de atunci, și eu, acela de atunci, unde suntem?... Vorbeam adesea cu maică-ta despre voi, când erați mici... Iți mai aduci tu aminte de dânsa?

— Cum să nu-mi aduc aminte!...

Vorbele li se înecau în piept, pe când gândurile lor pluteau în aceeași lume trecută. Și stau acolo amândoi, fără a hotărâ nimic, ca doi vlăstari rămași dintr'o pădure veche.

Doctorul se sculă tot el, și făcând câțiva pași prin cameră se opri din nou în fața tânărului:

— Ași fi dorit să-ți vorbesc și de afaceri dacă erai hotărât să pleci... Datoriile noastre cresc...

— Adică ale mele, tată.

— Cum însă zici că nu mai pleci, vom

vorbi altădată. Te las, că poate vrei să te odihnești.

— Nu....

După ce doctorul eși, fiu-său, rămas singur, se simți cuprins de-o nespusă dragoste pentru bătrân, dragoste și milă. Il înțelegea așa de bine, fiindcă erau amândoi din același aluat: frica de realitate, temerea de a răni pe alții, delicatețea adevărată, îi făcea pe amândoi să fie pururi victimele semenilor lor când se ocupau de afaceri. El se încurcase în datorii, fără să știe cum: comitetele patriotice, Liga, prietenii, și mai presus de toate lipsa de socoteală și de control, îi siliră să se împrumute în dreapta și în stânga și să se înfășoare în ițele dobânzilor ca o muscă în pânza unui păiajen, Aștepta pe frate-său ca pe Mesia să-l scoată, din greutate, căci acela avea altă fire.

Și gândind astfel, își bău ceaiul și se îmbrăcă. Ziua se vestea bună. Soarele se înălță peste lumea sclipitoare de zăpadă. Se vedeau pe drum vite rătăcite, cu părul mișos, cu nările fumegânde. Pe subt streșinile țărănești sfârâiau vrăbioi, zgribuliți de frig. Prin copacii din curte clămpăneau ciorile.

Prins deodată de dorul de a trăi din viața aceasta plină de sevă lăuntrică, Alexandru Comăneșteanu trecu repede în odaia de alături, unde ținea armele, luă o pușcă,

puse cartușe în amândouă țevile și eși afară. sub pomi, unde le descărcă în gloata ciorilor, Un nor negru se ridică din ramurile pline de cuiburi și un sgomot infernal umplu aerul de croncăneală sălbatică !

Pe când el scotea cartușele goale din țevi, se ivi Baciul Micu, înconjurat de ogari, par'că mirosul de praf de pușcă l-ar fi deșteptat din toropeală.

— Ale dracului ciori!... Am vrut eu să le dărâm cuiburile, dar de unde mă lasă boerul!...

— Ce mai faci, Baciule? îl întrebă Alexandru, cu glas voios.

— Ce să facem, coane! Cu pustiile astea de bătrâneți....

— Tot voinic, tot harnic!

Baciu zâmbea, dând din cap:

— Ia de azi până mâine.

— Ce-ți fac ogarii? Văd că i-ai înmulțit.

— Se înmulțesc ei, bată-i vina lor.

Apoi flueră într'aiuri ca un șarpe, și deodată eșiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime, lungi în picioare, cocârjați de mijoc, pe care săreau cățeii, cu labele groase. Nici o manifestare de bucurie pe ei, nici o gudureală: serioși, cu coada covrig, stau lângă Baciu, așteptând par'că un semn.

— Mulți ai, Baciule..

- Tot sunt, coane.
- Hai să eșim la câmp.
- Cum ai porunci.
- Strigă la grajd să ne pue caii.

Baciul părù întinerit. Iși trase ciubotele după el mai din plin, șuerând la ogari și se duse spre grajd să ajute vizitiului la pusul cailor.

Vântul aruncase zăpada prin ulițele satului atât de neregulat, încât unele case erau întroenite până la ștreășină, pe când altele, pe linia din față, erau cu totul libere. Sania trecea prin nămeți adânci sau se hârșia pe pământul înghețat. Caii, tineri, nescoși din grajd de mult, umblau cu nările în vânt, orbiți de lumină, gata să se sperie de toate nimicurile.

Trecură prin sat fără greutate, dar, când ajunseră la barieră, un câine, sărit ca din pământ, dete vânt cailor. La câmp, zăpada era deopotrivă de înaltă peste tot, iar partea bună. Acì, goana nu mai era împedată de nimic. Fugeau caii tineri pe albul pământului, spintecând văzduhul ca păsările cerului. Sania alunecă pe linia drumului ca o glumă.

Vizitiul se răsturnase pe spate, trăgând de hățuri fără nici un folos.

- Ține, mă!

— Nu mai pot, coane, că mi-au tăiat mâinile.

Comăneşteanu se sculă în picioare și luă el hățurile, pe cari le lăsă libere. Caii mai mult de cât fugeau, nu puteau să fugă. Atunci se puse cu biciul pe ei. De unde găsiră putere să fugă și mai mult nu putea bine pricepe, — dar fugeau și mai mult. Aerul rece tăia obrazul și oprea respirația. Comăneşteanu, după câțva timp, încercă să strângă hățurile, sperând că acum voința lui va stăpâni avântul lor nebunesc. Nimic. Atunci, la un limpeziș de drum, îi cârmii la dreapta, pe câmp, lăsându-i să a-lerge către o muche de deal...

Când, în fine, părură că nu mai pot, încercă iar să-i oprească, și, în adevăr, îi oprî. Dar par'că ar fi fost înnebuniți de propria lor fugă, caii tremurau, sforăind și întorcând ochii roată în toate părțile. Erau minunați. Se mișcau pe ei toate vinetele: fumegă aburul dintr'înșii ca dintr'o apă clo-cotită; băteau din picinare, răscolind zăpada cu copitele,

Comăneşteanu se dete jos să-i privească.

— Cucoane, nu te da jos, zise vizitiul cu hotărâre.

— De ce ?

— Calul miroase a lup...

N'apucase bine să zică vorba, că deodată,

mișcați par'că de același resort, ogarii o porniră în goană spre muchea dealului, iar caii răsuciră sania în loc și o rupseră la fugă din nou.

Comăneșteanu, rămas singur, începu a râde, pe când Baciul aruncă pușca din sanie, strigând cât îl luă gura :

— Cucoane, pușca !

El luă pușca din zăpadă, o șterse bine, apoi își cercetă plumbul din cartușiera cu care era încins și puse în țevi poștii. După aceea își ridică botforii răsfrânți și se întoarse spre câini.

Scena ce i se înfățișă îi părù nouă și interesantă.

Parte din ogari, cei mai bătrâni, se repeziseră spre lupi, pe când cei mai tineri păreau a-l aștepta să le vie în ajutor. Lupii, în loc de-a fugi, se întoarseră spre câini,

Prins deodată de un fior cald, Comăneșteanu sări în lături, cum făcuseră caii, și se repezi spre deal, strigând ca un nebun.

— Uite lupul mă !

Câinii toți țâșniră prin zăpadă, către muchea dealului. În repeziciunea imaginilor, tânărul își vedea umbra pe luciul stelat, cum alergă alături de dânsul.

Pe deal însă gluma se îngroșea. Doi ogari erau sfâșiați în bucăți. Cu părul zbârlit, cu ochii sticlind de hămeseață, lupii tă-

bărâseră pe hoiturile câinilor, trăgând cu dinții în lături hartanurile de piele și de oase.

Comăneșteane descărcă amândouă țevile în hăitic, dar fără nici un folos. Atunci, hipnotizat par'că de priveliștea ce-avea în față, se opri. Câmpul întins se vedea până cine știe unde, fără o pată, fără un semn de viață, de cât sania cu caii, ce fugea nebună spre casă.

Desfăcù repede țevile, aruncă cartoanele arse și puse la loc două cartușe cu glonț; apoi se apropiè, deschise pasul spre a se rezemà bine și ochi: cu un foc, culcă la pământ un lup; cu al doilea un altul. Iar încarcă pușca.

Toată învălmășeala de lupi și de câini se coborà acum pe valea cealaltă. Când a-junse pe muchea dealului, scena ce i se în-fățișă îi părù desgustătoare: doi dintre ogarii cei mai bătrâni stau tolăniți la pământ, trăgând din coșul tovarășului lor omorât. Ceilalți goneau lupii cari fugeau pe vale.

Comăneșteanu par'că se simți el însuși sălbătecit și crud. Se apropiă de câinii ce mâncau și-i lovì cu piciorul în coastè, strigând: „ține lupul, mă!”. Unul din ogari se sculă, chelălăind; celălalt însă clămpăni cu gura către piciorul ce-l lovea. Atunci, el,

fără să-și dea seamă de ce face, întinse pușca spre câine și-l omorâ pe loc. Apoi, tot mai aprins, se luă după lupi, asmuțind ogarii și chiuind ca un nebun :

— Ui-te lupul mă!...

Goneau cu toții pe povârnișul dealului, ogarii sărind, el alunecând, însuflețiți de același instinct de fiare sălbatică. În goana lor, un câine îi tot tăia drumul, jumătate jucându-se, jumătate mârâind. El se opri un moment și se uită la dânsul : îi sticleau ochii în cap și i se încrețeau mustățile deasupra dinților câinești. Atunci plecă pușca cu țevile în jos și chemă pe ogar la sine, mângâindu-l pe cap. Câinile se liniștî ca prin farmec, par'că acest act de blândețe l-ar fi scos din sălbăticie și l-ar fi întors la starea lui domestică. Impresionat, Comăneșteanu se opri de tot, se ridică iar pe muche și flueră pe ogari, chemându-i spre dânsul.

Acum, când începù să se domolească avântul vânătoresc, revenea conștiința stării în care se găsea : Incotro să-și îndrepte pașii ?

Deocamdată rămase cu ochii țintă pe orizont : se jucă lumina în palii strălucitoare, par'că o mână nevăzută ar fi țesut o pânză de argint ridicând și coborând ițele. Cerul părea de sticlă. Nici o vietate, nici

un semn de urma omului. Intinderea albă, nesfârșită, ce se perdea în jocul luminii din marginea orizontului, umplea sufletul de pace și oarecum de nepăsare, par'că ființa îngustă a trecătorului s'ar fi simțit mai aproape de neființa imensă a totului. Ce voia Ana? Ce voiau toți cei dimprejurul lui, muncindu-se după himera fericirii? Par'că nici odată nu se simțise el, cu lipsa lui de voință, mai înțelept de cât în minutul acela fugar, în care zădărnicia pacinică a naturii îl învăluia din toate părțile. „Fie voia lor“ eră gândul lui cel din urmă.

Și se întoarse iar spre câini, chiuind și fluerându-i,—când o descărcătură de pușcă îl făcù să-și îndrepte ochii pe valea de pe care venise. Era Baciul Micu. Alergă bătrânul cât îl iertau puterile, plin de zăpadă pe spate, îngrijurat. De îndată ce putù vorbi, își dete drumul necazului.

— Sărac de maica mea, cucoane! că gândeam că nu mai văd zi albă!...

— De ce; Baciule?

— Păi să poate să te las eu între lupi!

Tânărul râdea de plăcere și de dragoste pentru bătrân:

— Ai sărit din sanie!

— Da bate-o-ar Dumnezeu de târlie, că nu știam cum să mă arunc jos...

— Și cum te-ai aruncat?

— Da par'că eu știu !...

Comăneșteanu râdea cu plăcere :

— Ei, acuma ce ne facem ?

— De asta nu mă tem eu, coane, că om merge spre al de Ieremia Mocanu... Mă gândesc numai ce-o să zică boierul când o vedea sania goală..

— N'o să zică nimic, că doar știe că nu sunt singur. Cu Baciul Micu unde nu mă duc eu !

Bătrânul părù mulțumit. Iși adună câinii de pe dealuri, câți mai erau, și o porniră pe creasta muchii în spre Ieremia Mocanul.

III

De la târla lui Ieremia fură trimiși oameni în toate părțile, cu câte un bilet din partea tânărului, spre a înștiința pe tată-său că nu i se întâmplase nimic și că se ducea spre Făurei, moșia Anei Villara, care era mai aproape de târlă decât a lor.

Când ajunse, către seară, la Făurei, găsi pe toată lumea adunată la ceaiu : doctorul Damian, Generalul, nevastă-sa, Ana ; apoi Mia, părintele Moise Lupu și soția sa, Portia. Aceștia din urmă veniseră în țară, che-

mași de Ana, să petreacă sărbătorile cu fica lor.

La intrarea lui Comăneșteanu, se produse mișcarea de jenă și de curiozitate la care dă loc sosirea unui oaspete. Generalul Villara era în mare discuție, cu părintele Lupu și cu Ana, asupra literaturii românești. Pentru moment, discuția fu lăsată la o parte. Urmă foiala în dreapta și în stânga a grupurilor. Generalul prezertă pe Comăneșteanu preotului și soției sale, după bunele lui deprinderi umoristico-sentimentale :

— Iată, părinte, junele nostru soțial democrat, vânător de fiare sălbatice și mănăcător de inimi. Cu botforiiăștia pare-a se coborâ din Mihnea cel Rău, pe când în realitate el este Alexandru cel Bun. Maică presbitero, ți-l recomand : dacă vrei să fundezi pentru a doua oară Sarmisegetuza, ăsta ți-e omul.

Porția zâmbi frumos, întinzându-i mâna, pe când preotul se uită lung la el. Tânărul vedea pentru întâiași dată pe părintele Moise Lupu : 'nalt, voinic, cu o frunte nedă, cu ochii senini, plini de hotărâre bărbătească ; cu obrazul ras, lăsând să se vadă gura fină ; îmbrăcat curat, cu *reverenda* aninată elegant pe spate, — nu semănă întru nimic cu preoții de toate zilele.

Iși strânseseră mâna unul altuia cu evi-

dentă plăcere și prinseră a șede a as-cultă convorbirea celorlalți.

Ana și cu Generalul erau cufundați în-tr'o critică nesăbuită, cum de cele mai multe ori se întâmplă românilor, despre tot ce aveau în țara lor, oameni politici, literați, actori, muzicanți, pictori. Totul era nul, după dânsii; totul era străin:

— Fleacuri, părinte, zicea Ana. Tot ce vezi d-ta la noi, e minciună. Subt masca înșelătoare a patriotismului, sau a interesului pentru literatură, sau a iubirii de aproape, se ascund două cauze: căpătuiala și vanitatea. D-voastră, cei de peste munți, sunteți iluzionari. Vă închipuiți că la noi e pământul făgăduinței...

Preotul se uită trist în fundul paharului cu ceaiu. Ana simți că vorbele ei strâmbau linia sufletească a părintelui Lupu; de aceea, cu o mișcare plină de grație, se apropiă de el, îi turnă ceaiu din nou în pahar, zicându-i încet:

— Nu-i așa?

— De, doamnă!... Parcă n'ar fi așa. Noi suntem iluzionari!... Dar ce alta putem să fim? Dacă n'om privi către d-voastră, către cine să privim?...

— Către d-voastră înșivă.

— Sărmanii de noi! Să privim la mizeriile noastre! Pe acelea le suferim, și privim

către d-voastră, că așa e în firea omenească; să treacă viața în necazuri și să tot sperie.

Apoi preotul zâmbi și se uită țintă la Ana hotărât par'că să spună ce avea pe suflet:

— M'ași rugă de ertare, doamnă, numai eu socotesc că d-voastră judecați rău țara și oamenii ei. Noi, cari trăim la o parte, vedem poate mai limpede decât d-voastră cum stau lucrurile. De ce vă tânguieți că n'aveți oameni? Îi aveți, numai nu știți să-i prețuiți și să-i respectați.

— Cum o să-i respectăm noi, dacă nu se respectează ei! Și care sunt acești oameni grozavi? A murit Brătianu, a murit Catargiu, au murit bătrânii din generația cea mare. Cei ce au rămas sunt pigmei. „Ați rămas voi, Epigonii“, cum zice Eminescu.

Preotul dete din cap, trist.

— Nu este așa, doamnă. Ași putea să vă prind cu vorba și să vă dovedesc că prin chiar citația d-voastră recunoașteți marea înrâurire a unui poet. Dar nu o fac pentru anume cuvinte.

— Spune, părinte, cuvintele, zise Generalul cu glas de comandă.

— Cuvintele sunt că, pentru fiecare epocă, pesimiștii găesc epigoni. Dar nu despre asta e vorba, Mie îmi vine foarte

cu greu să citez nume proprii. Numai, dacă mă siliți, o să ies din rezerva mea.

Apoi preotul se așează bine în scaun și începu :

— D-voastră aveți oameni politici, și literați și artiști, ca toate țările de potriua noastră, ca Belgia, ca Olanda, ca Portugalia, ba unii poate mai mari de cât timpurile lor.

— Bravo, ai noștri, părințele ! strigă Generalul.

— Da... Aveți oameni ca D-nii Sturdza, Carp, Maiorescu : aveți alții mai tineri ca D-nii Take Ionescu, Marghiloman, Filipescu, Haret, frații Brătieni, al cărăr patriotizm, a căror înțelepciune sunt mai presus de orice îndoială. Numai ei luptă, și în lupta lor pot fi violenți, cruzi, adesea chiar nedrepti unii cu alții. Nu vă este însă iertat d-voastră să confundați lupta lor cu viața lor. D-nii Sturdza și Carp sunt două adevărate caractere, cel dintâi prin patriotizmul său ridicat la cea mai înaltă expresie, prin munca sa fără preget, prin puritatea vieții sale ; cel de al doilea prin claritatea și înălțimea ideilor, prin farmecul persoanei și a graiului său, prin aceeași viață exemplară ca și cel dintâi. Și amândoi sunt înzestrați de natură cu marea calitate care face din oameni șefi : voința.

— Aşa este, întări generalul.

— Cât despre cel de al treilea om politic al d-voastră, care este oarecum şi al nostru, nu vă veţi miră dacă vă voi spune că el este cel mai frumos produs al renaşterii vieţii noastre româneşti.

— Ba eu mă mir, zise Ana cu evidenta intenţiune de a-l sili să-l urmeze mai departe.

— Mai întâi, dacă eu vorbesc astăzi româneşte ca d-voastră, lui i-o datorez.

— Cum asta?

— Vă spun numai de cât. De la începutul veacului până astăzi, România nu a avut un bărbat care să reunească toate calităţile fundamentale ale rasei la un mai înalt grad: conservator în esenţa firei sale, cum este poporul individual; entuziast, cu o notă de linişte intensă în căldura sufletului, aşa cum e poporul colectiv: optimist vajnic, cum sunt toate firile sănătoase, prin cari natura noastră omenească îşi trece caracterele sale esenţiale din valvă în valvă: bun şi generos, din aplecare firească; cum-pănit, rece şi chiar crud, acolo unde convingerile sale puternice îl silesc să-şi stăpânească pornirile optimiste; de cea mai încântătoare sinceritate în toate actele vieţii, — acesta este omul cum l'am între-văzut eu. Dacă la aceste calităţi fundamen-

tale se adaogă o cultură clasică de cea mai bună alegere, o fericită înclinare către idealism, către tot ce este mare și frumos, o pornire instinctivă, ca la păsările migratorii, de a călători și a-și împrăști neconținut capitalul de impresii, ușor se va înțelege la ce grad de armonie au ajuns facultățile sufletești ale unui asemenea om în dezvoltarea lor. Bărbatul trebuie să fie sanguin în fața micelor suferințe, și al micelor bucurii ale vieții zilnice; melancolic în momentele hotărâtoare; coleric împotriva impresiunilor ce încătușează interesele sale cele mai grave; flegmatic în executarea hotărârilor ce a luat. Așa este D-nu Maiorescu.

Astfel alcătuit de fire, când la 1866 România a intrat, prin alegerea dinastiei actuale, în evoluțiunea ei normală, D. Maiorescu, tânăr de tot, s'a aruncat cu trup și suflet în lupta de regenerare.

Oamenii cari lucraseră la ridicarea statului nostru actual, ca entitate politică, întrebuințaseră toate mijloacele pentru atingerea scopului lor; entuziasm, jertfe bănești, surghiunuri; latinizare la unii, franțuzire la alții; tradiții muscălești sau fanariote, cari alcătuiau fondul de rezistență; lipsă de scrupul în alegerea mijloacelor; o năzuință de falsă erudițiune și deci de renume pe nedrept întemeiate; o firească

înclinare către câștiguri mari și muncă puțină. Toate acestea alcătuiau pâcla groasă prin care tuebuiă să străbată lumina viitoare.

În asemenea împrejurări, era firesc ca cea dintâi preocupare a unei minți organice să fie dezgărdinarea vieții naționale din cadrul acesta putred.

D. Maiorescu trebuia fatal să înceapă prin critice.

Ca un arhitect, pus în fața unui oraș ciudat, cu case strâmbe, cu strade luride, cu palate de scânduri, cu turnuri zmintite, dar cu o așezare pitorească, într'un aer sănătos, și dătător de viață, — cea dintâi grije a sa a fost de „assanare“. Trebuia mai întâi dărâmat tot; apoi, luând de la țaran forma colibei sale, streășina și prispa sa, trebuia reconstruit tot.

Și, în adevăr, lupta începù. Pe de o parte dărâpănarea șandramalelor noastre latino-blasiane, în cari *pielea* era „mantellulu u-universale allu corpului animale“; bombardarea redutelor de la *Revista contemporană*, unde fugiseră franțuziții; în fine, luarea cu asalt a întregii lumi românești. Pe de altă parte organizarea *Junimei*; cercetarea limbei și a folklorului; trimiterea în străinătate a tinerilor celor mai de talent, ca Eminescu, Xenopol, Panu și alții; înființarea de cursuri serioase la Univerși-

tate, unde profesorii *veneau regulat* și făceau lecții ascultate.

În starea actuală a limbii noastre românești, când un părinte de la Câmpulung primește scrisoarea fiului său, student în București, și o citește, și o pricepe, habar nu are de recunoștința ce datorește d-lui Maiorescu și școlii de la Iași. E așa de natural să scrim cum vorbim! — astăzi.

În mijlocul acestei lupte, D. Maiorescu sta în fruntea tuturor.

Din cel mai bun critic și cel mai ascultat profesor, odată intrat în Cameră, devine cel dintâi orator. Același sistem de critică împotriva goliciunii buhave a frazeologilor, aceeași pregătire în expunerea chestiunilor, aceeași cumpătare și frumusețe în elocuțiunea parlamentară, ca și în critica literară, ca și pe catedră. Devenit Ministru al Învățământului public, este și rămâne, cu alți doi urmași, cel mai bun Ministru. Imbrățișând cariera de avocat, își face în for cel mai mare nume...

În repede această ochire asupra unui trecut atât de aproape de noi, și cu toate astea atât de depărtat, prin grabnica schimbare a planurilor, cu anevoe se pot expune greutatea de tot felul ce a avut de învins omul ce ne ocupă. Imi aduc aminte, cum ne istorisea odată, intim, de neșazurile

sale, la eșirea din primul minister, care însă, ori cât de mari' erau, nu-i ridicaseră nimic din seninătatea sufletească. Câtă energie! Ce putere inițială a trebuit să aibă, ca trecând prin atâtea greutăți, străbătând prin calomnii, întrigi și injurii, să ajungă totdeauna și peste tot la locul întâi!

Și astăzi, când, ajuns pe dealul liniștii, privește cu seninătate către valea în care noi ne mișcăm în libertate, — e bine ca imnul recunoștinței noastre să se urce către acela ce ne-a dat tot, precum în vechime panatheneele se urcau către Minerva.

— Ei bravo, părinte!

— Trebuie ca d-voastră să vă deprindeți, zise preotul mai departe, cu respectarea și iubirea oamenilor mari ai țării, să părăsiți felul de scepticism fals, pe care l-ați botezat *zeflemea*, sub care ascundeți și năbușiți atâtea simțiri naive și frumoase. D-voastră, doamnă, aveți instituțiuni culturale foarte interesante, aveți o literatură și mai interesantă: le cunoașteți?

— Care sunt acestea?

— Sunt atâtea... Numai nu voiți să le cunoașteți: Academia, Teatrul național, Atheneul.

— Maimuțării! Lucruri luate de la alții cu toptanul, cari nu decurg din natura și rațiunea de-a fi a poporului.

— O Doamne! zise preotul, dând din cap. Dacă e să judecăm lucrurile astfel, — ce decurge din natura și rațiunea de-a fi a poporului, sărmanul? Au d-voastră, doamnă, vă îmbrăcați, gândiți, trăiți după natura și rațiunea de-a fi a poporului? Vorba asta, pe care toată lumea o întrebuițează, în toate împrejurările, ar trebui lăsată la o parte, fiindcă ea nu spune nimic sau spune prea mult. Nu spune nimic, de oarece toate popoarele tinere, cari vor să se pună în curent cu civilizațiunea modernă, trebuie să treacă printr'o epocă de salturi. Credeți d-voastră că era cu puțință să aveți drumuri de fier, mașine de treierat, Parlament, oratori, comedianți, critici ca d-voastră, concerte și altele, dacă ați fi urmat legea strict evolutivă? După această lege, ar fi trebuit să fiți astăzi la diligența cu patru cai în naintași, la bătutul porumbului cu măciucile, la adunare de notabili, la călușari, la doinele cântate din fluer,—și nu sunteți acolo. Nu numai că nu sunteți acolo, dar încă voiți să fiți dincolo de Statele bătrâne, cari, în adevăr, au urmat calea evolutivă în dezvoltarea lor.— Și, din potrivă, vorba asta „natura și rațiunea de a fi a unui popor“ spune mult, atunci când o minte adâncă o aplică la o întreagă epocă și caută legătura ascunsă a evenimentelor mari cu

firea poporului. Și chiar atunci, ea tot nu poate fi absolută.

Așa că, revenind la ceea ce spuneam a-dineaori, d-voastră aveți o Academie pe care mulți o critică, dar puțini o cunosc. Această instituțiune culturală face trei mari lucruri pentru poporul românesc: *a*) adună fără preget toate documentele după cari se va alcătui Istoria noastră națională: *b*) întrunește odată pe an pe bărbații poporului din toate unghiurile românești: *e*) dă avânt învățăturilor științei prin nenumăratele burse ce acordă tinerilor fără mijloace.— Fosta-ți d-voastră vreodată la Academie, doamnă?

— Ce să caut la Academie, când cei mai buni scriitori ai noștri nu sunt acolo?

— Vedeți ce fel de judecată aveți?... Mai întâi nu e exact că cei mai buni scriitor români nu sunt acolo! Unii sunt, alții nu. Membrii Academiei sunt și ei oameni, și ca atari nu le putem pretinde să primească între dânșii pe aceia dintre scriitori cari întâi îi acopăr de insulte și apoi le cer votul. Dar nu despre asta e vorba. Vă rog să mergeți odată la Academie, să vedeți localul, să vedeți cărțile, să cereți să vi se arate documentele originale ce se păstrează acolo... Luați cel puțin debaterile Academiei, vedeți partea administrativă, spre a

vă încredință de marile foloase culturale ce le trage țara. Știu că sunt și mulți nemulțumiți, — că doar nu de geaba firea noastră omenească e alcătuită din pulbere și vanitate.

Aveți apoi Teatrul Național...

Ana îl întrerupse cântând fals:

— „La noi e putred mărul, a zis de mult poetul.“

— Se poate să aibă dreptate poetul, că altminteri n'ar fi cu putință ca fiecare destrăbălată de actoriță, care vă sosește din Paris cu un hăitic de comedianți hămesiți, să vă ridice în 2—3 zile sume enorme, — pe când nu găsiți 10 zloți să mergeți la teatrul românesc.

— Bravo, așa este.

— Rogu-mă, doamnă, să nu-mi luați în nume de rău cuvintele ce am rostit, — numai, nouă, celor ce rar venim pe la d-voastră, să ne luminăm sufletul în graiul românesc, ne vine foarte cu durere când vă vedem că disprețuiți tot ce aveți mare, și năzuiți numai spre ce au alții caraghios ori nemoral. Uite, eu 'mi aduc aminte, sunt acum mulți ani în urmă, de un actor al d-voastre, care jucă pe Hamlet.

— Manolescu.

— Așa, Manolescu. Artă mai mare ca la omul acela n'am văzut. E drept să spun

că eu sunt fără multe cunoștințe în ramura aceasta, că nu ne este iertat să mergem la teatru. Dar ori cât sunt de mărginit, totuși înțeleg și eu lucrurile, și mi s'a părut că omul acela era un mare artist. Mai era apoi un altul, răposat și acela anume Iulian. Și tot așa îmi închipuesc că aveți astăzi alții. Și știu că sunt actori și cântăreți români, pe la teatrurile străine, cari fac cinste neamului lor. — Ceeace ar dovedi, doamnă, că Românul are aptitudinile artistice și literare ale celorlalte popoare, dar că aceste aptitudini nu se pot desvoltă în țară la dânsul, din pricina indeferenței d-voastre, a celor din clasa înaltă, cari desprețuți tot ce este românesc.

— Despre literatură să nu mai vorbim, zise Ana.

— Ba tocmai, să vorhim de literatură, fiindcă pe aceea o cunosc.

— Când poftiți.

— Voiam să mai zic un cuvânt despre Athenue. Aud că printre d-voastre mulți au batjocorit instituția asta pentru anume cuvinte. Eu nu pot să judec lucrurile în amănunte. Pot numai să vă spun că anul trecut am fost de față la un concert dat de acel minunat copil al țării noastre, care a încremenit pe străini: Enescu. Ei bine, doamnă-concerte am auzit multe, și la Roma, pe

când eram la *Propaganda*, și la Viena, și în alte părți. Cu toate astea, nu-mi aduc aminte să fi avut o impresie mai mare decât de la concertul din București. Sală, public, muzicanți, lumina de Aprilie ce străbătea prin ferestrele înalte și cădea, ca o aureolă, pe părul alb al ilustrei doamne ce vă stă pe tron,—totul era elegant, nou și încântător pentru sufletul meu de român, — Dar se întâmplă că la același Atheneu un conferențiar slab face o conferință proastă. D-voastră uitați deodată tot, prin felul de judecată pesimistă ce vi s'a infiltrat în creier, și vă blestemați soarta batjocoriți țara, par'că, în adevăr, ați fi foarte nenorociți. Eu mi-ași permite să cred, în felul meu optimist, ca însăși violența aceasta de judecată, lipsa de măsură cu care cumpaniți lucrurile, e semn de tinerețe, prin urmare semn bun.

Ana începù să râdă, pe când toți ceilalți ascultau cu plăcere. Generalul, prins de șirul vorbelor preotului, se supără, în felul lui comic :

— De ce râzi, madamo ?

— Cum să nu râd ! Cu părintele toate ies pe placul său și spre gloria neamului. Ascultându-l, ar crede cineva că vorbește despre poporul ales de Domnul,—unicul, marele, neasemănatul popor al viitorului...

— Da vezi bine! zise preotul, foarte serios.

— Las'o mai domol, părinte, dacă ai ști câte mizerii se petrec la noi, câte potlogării ordinare, ce lipsă de pudoare și de sinceritate peste tot, ți-ai schimba părerile.

— Nici decât, doamnă.

— Atunci nu vrei să vezi.

— Ba da, văd. Numai, eu văd peste tot iar nu numai în România noastră. *Tutto il mondo è paese*, cu alte cuvinte ce mi-e Tanda ce mi-e Manda. Unde voiți să văd. În Belgia?... În Franța?... Spuneți-mi d-voastră. Poate la noi în Ungaria? Spuneți-mi? și pentru o întâmplare păcătoasă de la noi, vă dau zece acolo.

— Asta nu-i un cuvânt.

— Negreșit că nu, pentru lucrul în sine, Dar dacă voiți să faceți dintr'un fapt singularic, un fapt simptomatic, spre a vă desprețui neamul d-voastre și a da pildă neamurile străine, atuncia da, este un cuvânt.

— Bine, părinte, zise Ana, iritată, ai mai văzut d-ta țară în care să-ți vie la vizită o pereche de oameni, domnul și cu doamna legitim însurați, iar peste cinci minute să-ți vină altă pereche, deasemenea legitim căsătoriți, dintre care domnul din perechea dintâi era acum un an bărbatul doamnei

din perecheada doua, iar domnul din perechea a doua bărbatul doamnei din perechea dintâi?

Apoi, vorbind la urechea preotului:

— Iar peste alte zece minute să-ți sosească alte două perechi de mosafiri, dintre cari domnii sunt amanții doamnelor din perechile de mai nainte, iar doamnele de acum amantele domnilor de sus?...

— E ceva cam complicat pentru mine, răspunse preotul, zâmbind.

— Complicat!... Dacă ar fi numai atât....

— E și urât. Numai cam așa se petrec lucrurile în toate țările cari au divorțul.

— Și chiar în cele ce nu-l au, adaose Generalul, ca morală.

Nevastă-sa îl fulgeră cu o privire teribilă.

— Căsătoria este un contract, și ca toate contractele e reziliabil, încheiă Generalul. Dar, în fine, ne depărtăm de chestiune. Par'că vă mai rămânea de răfuit literatura, tată popo. Nu te lăsa, Anicuțo! și zi să ne mai dea câte un ceaiu. Bravo, ai noștri!....

Apoi își frecă mâinile, se sculă de unde ședea și se duse spre Comăneșteanu, pe care îl bătù pe spate, scrâșnind din dinți: apoi către Mia; și pe amândoi îi aduse îna-

intea doctorului Damian, ținându-i cu brațele de după mijloc :

— Doctore, ți-i dau în primire. Lucru fain !... Bravo ai noștri !

Mama fetei se uită după ei lung, pe când Generalul se apropia de dânsa și o lua cu mâna de bărbie. Până nu pipăia lucrul, nu se ținea că l-a văzut :

— Drept să-ți spui, preoteșică dragă, numai Colonel dacă ași fi, și ți-ași face o țâr de curte.

Porția Lupu deveni deodată roșie și râse într'aiuri, nedeprișă cu glume de felul acesta. Il știa de mult, pe bărbatul prietenei sale, dar totuși nu se putea obicinui cu firea lui de flăcău bătrân și mai ales cu aceste cercetări la fața locului.

IV

Generalul se plictisea.

Venit la țară spre a face plăcere mosaicurilor și nevastă-sii, umblă toată ziua prin curte, cu fișca în botfori, legând lucruri nelegate între ele, glumind sau înjurând, trecând de la grajd la cotineată, de la boi

la porumbei, zeflemisind în dreapta și în stânga, dar rămânând în fond *plictisit*.

Plecând din București, alcătuisese lucrurile astfel, încât, peste două zile, să primească o telegramă, prin care să fie chemat *de urgență și în interes de serviciu*. Dar telegrama nu sosea.

Generalul râdea singur:

— Ai dracului băeți!...

Băeții erau camarazii lui de la Minister, cari, în adevăr, făceau un chef neșpus, gândindu-se la mutra Generalului, înfundat la țară pe vreme de iarnă, între nevastă-sa, părintele Moisi Lupu, *doamna presbitera* (cum chiema el pe Porția), Mia și Comăneșteanu, — pe când la București o trupă nemțească jucă operete la teatrul Lyric, la Capșa cădea Ministerul în toate zilele, iar la club, ghiordumul înflorea.

În sfârșit, a treia zi dete Dumnezeu și sosi telegrama.

Era tocmai cu vre-un ceas înainte de trecerea trenului.

Generalul se grăbea să se îmbrace, pe când Ana se ținea după el.

— Nu înțeleg ce afaceri urgente poți avea acum în sărbători...

— Bine, dragă, se adună comisiunea cavaleriei...

— Ciudată comisiune, care se întrunește regulat când tu pleci la țară!...

— Așa-i slujba Guvernului! Omul trebuie să fie sclavul datoriei. Cu atât mai mult militarul.

Ana se uită la dânsul ironic :

— Cel puțin mai schimbă comisiunile.

— Ei, asta-i! Par'că eu sunt de capul meu.

— Am să scriu Matildei...

Matilda era nevasta Ministrului de Războiu.

— Scrie, dragă, că numai asta îmi mai lipsea : să știe lumea că sunt pus la epitropie de nevastă.

Ana începuse să râdă, falș. El de asemenea râse, dar de-a binele, bătând-o pe umeri.

— Ce va să zică să ai a face cu femei deșteaptă!...

— Foarte-ți mulțumesc.

— Zău, Anicuțo. Nu te dau pe șapte Prințese Smasmî.

— Ia te rog... Ai face bine să fi mai demn!

— Eu ?! Păi, dragă, demnitatea este religia ofițerilor, — mai cu seamă când sunt superiori.

— Te rog să mă scutești de glume. Eu îți vorbesc serios.

— Foarte serios. Ce-am zis: „că demnitatea este religia ofițerilor“. Așa este.

— Atunci te rog să nu mai faci ce-ai făcut aseară.

El rămase cu o perie în mână, nedormit.

— Ce-am făcut ?

— Atâta îți spun,

— Da ce-am făcut, soro ?

Ea îl privea cu răutate.

— Ce, atâta ești de inconștient, că nici nu-ți dai seamă de ce faci ?

— E!..., Anicuțo, mă superi. Îți spun pe cinstea mea că nu mă știi vinovat de nimic.

Se vedea, în adevăr, că era foarte sincer. Nevastă-sa da din cap, mirată:

— Ești un adevărat inconștient !

— Da nu mă mai înnebuni, soro, și spune.

— Bine, Iorgule, nu înțelegi că mie îmi vine greu să te văd luând de bărbie pe o femeie, în fața mea !...

El trânti peria pe masă și începù să râză cu o poftă nespusă. Nevastă-sa se făcuse roșie.

— Crezi că te prinde grozav !...

— Bravo ai noștri Anicuțo !... Va să zică ești geloasă, neică !...

Ea îl privea cu ochii `sticlind de răutate :

— Iartă-mă, Iorgule, dar tare mai ești prost.

— Bine, dragă, se poate. Dar tu cum ești, când ai astfel de idei în cap!...

Apoi iar bufni de răs :

— Auzi geloasă de *doamna presbitera!*... Lasă-mă, dragă, că pierd trenul. Ai ceva pentru București ?

— Să dai afară pe Stanciu.

— O să'l dau afară. Alta ?

— Să nu te duci la Prințesa Smasmi.

— Da de ce să nu mă duc ?

— Așa.

El cu sacul în mână, se uită la dânsa,

— Bine, dragă. Alt, la cine să nu mă mai duc ?

— În multe locuri ar trebui să nu te mai duci...

— Vrei să nu mă mai duc la Divizie, să nu mă mai duc la club, să nu mă mai duc la Capșa?...

— N'ar fi nici un rău.

— Bre, mare lucru e să fii om fericit și să te iubească nevasta !

Apoi, eșind de la dânsul și trecând în camera în care erau ceilalți, se duse drept la Porția Lupu, o luă din nou de gușe, îi sărută mâna și râzând din ochi cu ghidușie, îi zise tare :

— Să nu ne vadă nevasta. La revedere, părinte. De îndată ce voi putea, mă întorc cu cea mai mare plăcere. La din contră, să ne întâlnim sănătoși la București. Adio, Mio dragă. Caută să fi cuminte și să semeni cu nevastă-mea,

Ana sta lângă ușe, cu brațele încrucișate, cu capul pe un umăr, umflată de răs, și totuși tristă. Așa cum umblă el acum, iritat de convorbirea cu dânsa, părea vioi și încă tânăr.

— Adio, tiranule, zise el, sărutând-o.

— Ești un infam.

El înnalță din umeri și plecă.

Odată rămas singur în sanie, i se părură că iese de la închisoare. Ah! ce minunată e libertatea! Își aprinse o țigară. Era atât de plin de citaniile nevestei, încât zise vizitiului să măie mai repede, ca nu care cumva să'l ajungă de pe urmă privirea ironică a Anei.

— Măi frate, proști sunt oamenii!... De la Adam până în zilele noastre, toți sunt păcăliți și totuși toți se păcălesc mai departe!...

Dete cu tifa în vânt la adresa bărbaților; apoi strigă la vizitiu;

— Mână mă!

Vizitiul era un țigan, încotoșmănat într'un sucman cu găitanuri negre, și pe cap cu

o căciulă cât o pomană. Țiganul era beat, și, cum trebuia să mearse de-a'n picioarele, se rezemă în hățuri. Generalul îl prubului numai decât. Li ridică niște cruci și niște Dumnezei cât el de mari; apoi îl pofti să șadă jos:

— Șezi, afurisitule, că tocmai azi ți-ai găsit să te'mbeți!...

Țiganul șezù.

— Și nu te mai rezema în hățuri, boule! Bietul țigan tocmai atunci mătăhăni pe o lature. Un pumn năstrușnic îl puse în pozițiune verticală.

— N'auzi, mă, bețivule? Bată-te Dumnezeu de baragladina dracului! Tocmai azi ți-ai găsit să te'mbeți, mă?

— Să trăești Măria Ta, că mai mult de inimă rea...

— Ți s'au înecat corăbiile!...

— Ba, m'a bătut muierea, Măria Ta.

— Bine ți-a făcut!

Vorba din urmă fu rostită numai așa, fiindcă era hărțăgos; în fond însă, Generalul simți că vizitiul bătut de nevastă avea un coleg:

— Bre! mare comedie! gândi el.

Apoi se întoarse iar către țigan:

— Și de ce te-a bătut, păcătosule?

— Să trăești cocoane, cică nu's vrednic de dânsa...

— Apoi așa o fi, mă.

— Muierea dracului, boierule ! Dai la deal, hacanà ; dai la vale hacanà...

Generalul începù să rãdã : se vede cã asta e soarta tuturor, gândea el. De la mic și pân la mare, asta este : „dai la deal, hacana ; dai la vale, hacana“. Apoi luã hãturile din mâna vizitiului, și dete vânt cailor, ca să nu scape trenul.

Când ajunse la București, seara, începea să viscolească.

De la garã se duse drept la bãrbier, se ferchezuì bine, își ridicã vârful mustății în vânt ; apoi trecù pe la teatrul Liric, unde își luã un bilet ; de acolo se abătù pe la Capșa, să mai audã ceva politicã ; în fine plecã și de aci, luând cu sine un carton plin cu dulciuri.

Când se urcã din nou în sanie, ningea de temeiu. Generalul își ridicã gluga peste chipiu și o porni. Merse sania, rãsucindú-se din stradã în stradã, până ce ajunse pe sub dealul Mitropoliei. Aci, în fața unei căsuțe joase, se opri. Generalul se dete jos, cu sacul de bomboane pe sub manta, sunã la ușe, iar când să intre, se lovì piept în piept cu un domn, care, cerându-și iertare în nemțește, se dusu pușcă spre poartã.

Fu întâmpinat de la ușã de douã femei,

una în vârstă, alta tânără de tot și mai cu seamă foarte frumoasă.

Bătrâna era văduva unui capel-maistru german, care condusese ani întregi muzica regimentului comandat de Villara, pe când era colonel. După moartea lui bărbatu-său, văduva își adusese aminte de fostul lor Colonel și-l rugase s'o ajute. Generalul stăruise să facă pensie văduvei și pusese pe fată în Conservator, îndemnat la început de un sentiment firesc de protecție și chiar de milă. Cu vremea însă, ochii fetei începuseră a'i zâmbi într'un colț al amintirii. Generalul, cu bun simț, luptase în contra unei aiurări sufletești atât de nepotrivity, dar fata era șireată, iar el slab de îngeri, așa că treburile se cam încurcaseră.

Berta făcea progrese mari la piano, dar nu călcă drept. Generalul luase lucrurile o-menește. Egoismul bărbătesc suferea într'ânsul, dar el încerca să râdă:

— Pisică, domnule, muierea! Zi'i pisică și las'o,

De astădată însă, neamțul blond, care e-șea pușcă de la Berta, îl plictisea grozav. Stete la dânsa puțin, vorbi posomorât și plecă cu durere de cap.

Se duse să prânzească la Bulevard, unde, printre diplomați străini și senatori naționali,

era sigur să găsească doi trei prieteni de pe vremea lui Cuza, flăcăi bătrâni, cu cari să mai râdă și apoi să meargă la teatru.

Așa se și întâmplă: îi găsi, răsese și se duse cu dânșii la teatru.

Trupa nemțească de la teatrul Liric era bunicică. Fiindcă se dezbrăcau ou gust și se îmbrăcau fără gust, se poate zice că toate actrițele erau bine îmbrăcate. Niște Dumnezei de pe vremea lui Omer, cu fulgere de tinichea în mână; zeițe goale ce veneau cu jelburi la *Zeus*, plângându-se împotriva lui Achille sau a lui Priam; eroi rebegiți; o Minervă hidă; un balamuc de Olimp, — peste tot nota era forțată, gluma siluită, — dar toate stârneau râsul.

Generalul făcù un chef nespus, uitând cu desăvârșire legăturile lui cu lumea. Il bufneà râsul într'aiuri, silind pe vecini să se întoarcă spre el, mirați; repetă cuvintele nemțești ce i se păreau mai caraghioase; tușea, scrâșnea din dinți, bătea din mâini și pe toate le încheià cu „bravo ai noștri!”

Când însă fu pe la sfârșit, muzica săltăreață a operetei prinse acordurile unui vals incântător, plin de adieri melancolice, a căror suavă melodie străbătea în suflet ca un suspin. Coardele viorilor vibrau cu intonațiuni de glas omenesc, iar notele se

mlădiau pe măsura valsului ca undele pe valuri.

Când se sfârși actul, toată lumea fluera sau cântă în gând, gata să joace. Numai generalul eșea pe tăcutele. Ochii albaștri ai Bertei îl răsăriseră în minte ca două vioarele, iar cât colea pălăria neamțului.

Se duse omul la club, încercă să-și facă partida obișnuită, dar fără chef și fără noroc. Un valet de pică avea o șleapcă pe ochi, întocmai ca neamțul.

Ostenit și plictisit, o porni acasă.

Pe când se dezbracă, se simți umilit și prostit, și fără voie se întrebă de nu care cumva era gelos.

— Ei, așa!... zise el tare.

Nu era gelos, dar avea ceva. Și cum se gândea aiurit, ochii lui căzură pe portretul nevaste-sii. Atunci scena de la moșie îi reveni în minte, și deodată o mulțime de lucruri se legară și se explicară între dânsule: nici Ana, probabil nu era geloasă de dânsul, după cum nici el, nu era gelos de Berta. Numai, atât Ana, atunci, cât și el, acum, erau urâniți în amorul lor propriu. Amorul propriu! Egoismul! Adevăratele izvoare ale nefericirii omenești!

Și cum în fond Generalul era numai stricat de împrejurări, zeflemist și caraghios, fără a fi rău la suflet, se culcă, hotărât

să nu mai supere pe nevastă cu nimicuri.

Cu această îndreptare, scoasă din propria lui experiență sufletească, părù a redobândi buna dispoziție de toate zilele, libertatea lăuntrică, cea d'întâi condițiune a liniștii gândurilor și a fericirii.

În lipsa lui de la țară, Ana duse lucrurile cu atâta tact și atâta stăruință, încât toată lumea i se supuse. Căsătoria lui Comăneșteanu cu Mia, hotărâtă de dânsa, fu primită de toți, și după câțva³ timp se și făcù.

V.

Îndată după nuntă, tinerii plecară în Italia.

Drumul se urmă liniștit până la Roma. Mia se bucură în tăcere de priveliștea locurilor, uitându-se ceasuri întregi pe geamul vagonului și întorcându-și ochii din când în când spre bărbatu-său, cu sfiala vârstei și împrejurărilor în cari se găsea. O imagine nouă despre dânsa îi umplè mintea: erà acum *doamnă*, lucru așa de respectabil! Doamna Comăneșteanu!... Părinții îi spusese și ea simțise că făcuse o căsătorie neașteptată, luând pe un om cu nume mare în Țara românească și cu

avere. Eră ceva turbure în atmosferă. Fata înțelegea, poate că chiar știă de ce se făcuseră lucrurile cu atâtă grabă. Totuși, nu mai puțin eră gata să se devoteze lui bărbatu-său, cu toată căldura generoasă a tinereții.— Dânsul părea preocupat, dar îi purtă de grije. O lăsă în gândurile ei, întrebând-o din când în când dacă nu-i era frig, dacă doreă ceva. Restul timpului, citea.

Ajunseră la Roma într'o dimineață de Martie. Mia privea pe fereastra vagonului în Campania romană ca într'un tablou biblic. Cât auzise ea vorbindu-se în casa părintească de Roma, de patria străbunilor noștri, de monumente, de antichități, de mândria de a se coborâ din așa mare neam, ar fi fost destul ca s'o facă să vibreze acum la vederea aqueducurilor, a câmpului pustiu, înflorit ca ținșile și presărat cu turme de oi. Dar și fără ămintirile părintești, Mia ar fi putut pătrunde în caracterul emoționant al lumii de care se apropiă, fiind în însușirile firii ei de a pricepe tot ce eră frumos și bun.

Bărbatu-său simțea și el înrâurirea Romei de care se apropiă dar cu o notă personală ce-l făcea să sufere, încordând par'că icoana tragică a locului și a timpului. De patru zile de când plecaseră, el încercă să pătrundă în legătura împrejurărilor și să-și

scoată o linie de purtare. Când primise să se jertfească însurătorii impusă de Ana, era bine hotărât să se despartă. Inșă ca la toți oamenii fără voință, pe cari îndoiala bine-lui și a răului îi ține între gândire și faptă, realitatea unei noi ființe intrată în viața lui, îl nedumerea de tot. Cu instinctul lui de om blajin și drept, înțelegea că Mia, *nevastă-sa* era acum *cineva*. Nevastă-sa!... De vre-o două ori, puterea legitimă a cuvântului acesta avusese farmecul de a evocă imaginea mame-sii, și atunci se uitase pe furiș la Mia, și avusese impresia că fata, îmbrăcată acum altfel, părea alta. In suavitatea chipului ei, o nuanță rătăcită de temere și de tristețe îi dă un aer de victimă.

El mișcă încet din cap, gândindu-se că victime suntem cu toții, care mai mult, care mai puțin; că Ana era mai mult de cât toți, ea, ajunsă aproape la capătul vieții, fără nici o mângâere, nici una!... Și atunci îi reveni în minte icoana adorată a unchiului său, mortul în războiu, cel ce, ca și dânsul, iubise poate pe Ana, tânără de tot atunci, cum era acum nevasta lui. Fugeau liniile munților albi spre orizontul clasic al Sabiniei. Un sentiment de nedomirire și de zădărnice îi ridică un oftat din adâncul

sufletului. Mia se întoarse de o dată către el, cu ochii mari :

— Ce ai ?

— Nimic...

Ea îl privi lung și nu mai răspunse.

Ajunseră astfel în cetatea eternă. Fata se bucură de tot, de plantele verzi, de ruinele termelor lui Dioclețian pe lângă care trecură, iar el se bucură de bucuria ei. La hotel, Mia își alege o cameră din care putea vedea panorama Romei, iar bărbatu-său o alta alături.

Acum începea viața statornică între dâșii, de bărbat și femei. Nici unul nu știa ce să zică și cum să se poarte. Le era foame la amândoi, și în această povăț a naturei se întâlneau de minune.

Mia se îmbracă repede și se coborâ jos nerăbdătoare de a vedea orașul. Bărbatu-său o ajunse de pe urmă, cu câteva foi de hârtie în mână. Luară cafeaua în grabă și eșiră. Pe când el da portarului foile de hârtie, dânsa voi să întindă mâna ca să le citească, dar numai de cât se resgândi.

— Sunt trei telegrame, zise el.

— Da ?

— Să dăm de știre acasă că am ajuns bine. Una către părinții dumitale..

— Mulțumesc, domnule.

El se uită la dânsa, zâmbind ;

— Ce fel, *domnule*?...

Fata plecă din umeri cu nehotărâre :

— Nu pot zice altfel, mă rog... Poate mai pe urmă. Și alta către tatăl... domniei-tale?

— Da.

Mai rămânea a treia. Mia nu întreabă, iar el nu răspunse, deși pe amândoi îi preocupă această de a treia telegramă. Trăsura mergea spre Coliseu, cel d'întâiu monument pe care voia să'l vadă fata, după citirile ei și după vorba lui tată-său. Se uitau pe vârful zidurilor colosale, pe cari le aurea soarele; pe grădinile de la villa Aldobrandini; pe turla lui Nerone. Când trăsura coti pe Via Nazionale, se zări, pe coborâșul unei strade, în vale, vârful unei coloane. Mia tresări și fără voie se lipi cu umărul de bărbatu-său. Apoi îi zise încet și ca încremenită :

— Pare-mi-se, *domnule*, că am văzut columna noastră...

— Apoi întreabă pe vizitiu în italienește *dè erà așa. Așà erà.*

— Este columna noastră... repetă ea, cu ochii sticlind. O să mergem și la dânsa, nu-i așa?

— Da cum să nu mergem, draga mea, că de asta suntem aici. O să mergem peste tot pe unde vrei. Du-mă dumneata. Dar,

mă rog, știi italienește? Văd că vorbești prea frumos.

— Știi puțin. Am învățat ca să fac plăcere lui tata.

Trăsura se învârtea prin strade înguste, trecea pe sub sârme de lumină electrică, pe lângă ruine, pe sub balcoane pline de flori, pe sub ferestre pline de rufe, cu alte cuvinte printr'o lume nouă și curioasă, deși, de fapt, foarte veche. În cele din urmă, intră într'o uliță cotită, ce urca la deal, și de odată apărură ochilor fermecați ai călătorilor, Coliseul, puternica zidire ce a înfruntat 18 veacuri de viață și mâna sacrilege a omului, fără să se clinească. Când trăsura se coborâ din nou în vale și trecu pe lângă arcadele mărețe, Mia se făcuse mititică, plecând capul pe o parte ca să vadă coroana de ferestre ce luminează fruntea Coliseului. Se deteră jos amândoi, uimiți de splendoarea acestor ruine, peste cari soarele ploua o pulbere de picături de aur. Intrară încet, de-abia călcând, fără să auză glasul vânzătorilor de mozaice de sub arcade. Înăuntru nimeni. O pace streină și amețitoare, ca de pe alte țărâmurii, părea a învălui realitatea într'un parfum de po-veste.

Alexandru tăcea, zdruncinat până în temeliiile gândurilor lui de viitor erou. Cine

și ce se poate asemăna cu poporul care a clădit asemenea mări și cu măririle acestea!... Nevastă-sa se apropiase pe nesimțite de el, îl luase de braț și îl strângea cu putere, ca și cum ar fi voit să deștepte într'însul écol simțirilor ei.

→ Doamne, că mândru mai e!.. zise ea cu glasul rătăcit în imensa tăcere a monumentului.

— Incomparabil! zise el, mișcat.

Mia, înțelegând par'că ce aproape era el cu sufletul de al ei, în minutul acela, rosti încet, rezemându-și fruntea de umărul lui:

— Acuma a-și îndrăzni să te chiem pe nume.

El îi strânse brațul subt'al lui, fără însă să se uite la dansa, pierdut departe, în întinderea infinită a timpului, regretând, că în asemenea momente mai sânt oameni și mai cu seamă femei, cari apoi mai și vorbesc, și vorbesc de sentimentele lor.

Nepotul mortului în război, eră legat prin legile moștenirii de idealismul familiei lor, și nici nu bănuia că unchiul lui gândise altădată despre Ana, întocmai cum gândea el acuma despre nevastă-sa, care, cu toate astea, avea dreptate, fiind-că nu făcea decât să caute porțița prin care să se strecoare în sufletul lui.

Țocmai după ce eșiră din Coliseu și mer-

sul trăsorii prin strade moderne îl întoarse în conștiința vremii de acum, bărbatul înțelese pe femei. O atinsè cu mâna pe mână:

— Va se zică, Mia, de azi înainte mă chemi pe nume.

Ea zâmbi trist:

— Nu încă...

Până seară umblară prin ville și pe la plimbări, spre a se orienta în oraș.

Când veni vremea de odihnă pentru toată suflarea, tinerii se despărțiră, ceva mai apropiați. El îi sărută mâna, — pentru întâiași dată, iar dânsa, încurcată de tot, rămase locului. După un moment, trecu în odaia ei și închise ușa cu cheia.

. — De ce încui ușa, Mia? Te temi de mine?

Ea descuiă ușa și răspunse din odaia ei:

— Nu mă tem... dar nu știu cum să fac ca să nu te supăr.

Nici el nu știà ce să facă și cum să se poarte. Rămas în fine singur, după patru zile de căsătorie, respiră. Cea dintâi gândire fù pentru Ana. Voi să-i sorie numai decât. Biata Ana! Rămasă departe, singură, muncită de gând și crezându-l poate fericit... Deschise sacul de drum și scoase hârtie... Cu toate astea îi venea peste mână să scrie unei alte femei, acolo, alături de

odaia în care era nevastă-sa. Nevastă-sa !...
Ce lucru nou și ciudat!...

Gândi să se culce. Se deșbracă încet și se culcă.

Deocamdată, nestatornicia întâmplărilor din vremile din urmă îl copleși, biruindu-i puterile, și adormi...

Când se deșteptă, i se păru că numai ațipise. Se uită la ceasornic: erau 4 de dimineață. Dormise aproape 6 ceasuri, fără să facă o mișcare. Se ridică pe un cot și ascultă. Alături nu se auzea nimic. Atunci se sculă și se puse să scrie Anei. Scrișe până ce l'apucă ziua, și când isprăvi, rupse scrisoarea. Eră absurd și necinstit a scrie Anei, acolo, cu nevastă-sa alături.

Atunci se aruncă iar pe păt. Se gândea la Mia: de nu l'ar fi auzit!... Și iar adormi.

Când deschise ochii a doua oară, erau 10. Sări din păt și se duse să bată la ușa neveste-sii.

— Bună-dimineață, Mia!

— Bună-dimineața, domnu!e...

— Alexandre!

— Domnu!e Alexandre.

— Cum ai dormit, Mia?

— Nu tocmai bine. Dar nici domnia-ta..

M'ași ruga să-mi dai voie să ies pentru vre-un ceas.

— Vrei să ieși singură? Nu vrei să mă aștepti?

— Ba, cu dragă inimă. Numai ași fi dorit să nu-ți schimbi deprinderile pentru mine. Afară de asta, eu mă duc în pelerinaj, să văd colegiul unde a învățat tata...

— Bine dragă.

— Și altă dată nu mai ies fără domnia-ta.

Dânsa ieși, fiindcă simțea absolută nevoie de aer. Nu închisese ochii toată noaptea. Auzise scriind, știa și cui scrisese, și cu toate astea se simțea fericită da a se găsi acolo... Se sui într'o trăsură și se duse în Piazza di Spania. Zidurile enorme ale Colegiului de *Propagandă* i se părură că închid toată înțelepciunea lumii, fiindcă acolo învățase tată-său, omul sfânt, pe care ea îl iubea ca pe ochii din cap. După ce făcù ocolul colegiului, intră într'o biserică și se ascunse după un stâlp, în fața unui altar, unde nu slujea nimeni, și acolo prinse a se gândi la Dumnezeuul înalt și iertător, la ființa bună și dreaptă ce duce rânduiala lumii, și-l chemă întru ajutorul mai întâi al lui tatu-său și a poporului de acasă ce suferă, apoi în ajutorul și spre liniștea sufletului celui ce'i era drag.— Apoi eși și umblă spre Pincio, ca să treacă vremea. Simțea că bărbatu-său are nevoie de liniște, și nu voiă să'l apese cu prezența ei continuă.

În sfârșit, pe la vremea dejunului veni acasă. Alexandru ieșise și i lăsase vorba să l aștepte. Ea l așteptă jos, în sala de lectură. Citi un ziar, două, trei, fără să vie nimeni. Atunci se duse sus, întrebând pe toată lumea de „suo marito“. Iar se coborâ, iar se urcă sus. Se simți de odată părăsită în pustiu, și i veni să plângă.

Pe când umblă alergând prin coridor și reclamând la toate slugile ce zâmbeau pe „suo marito“ acesta eși din odaia ei, unde o așteptă, și o chiamă la dânsul. Mia dete năvală în odaie și se aruncă la pieptul lui, fără să știe ce face, tremurând.

— Ce este dragă ?

Ea nu putea vorbi. Dânsu o lipi de el, simțind pentru întâiași dată parfumul de sănătate ce l răspândea părul ei.

— Ce este, Mia dragă ?

— Nimic... numai să nu mă lași... Am fost... știu...

— Ce știi, dragă ?

— Nimic... Să mă ierți c'am ieșit..

— Te iert. și mai la urmă nici n'am de ce să te iert. Tu să mă ierți pe mine, c'am umblat întraiurea, făcându-te să m'aștepți.

Se deteră jos să dejuneze. În mijlocul unei nenumărate mulțimi de străini, fata se simțea câte odată la capătul lumii și încercă să se apropie mai mult de bărbatu-său. Dar

nu ştia cum. Iar, el care poate ar fi ştiut cum erà paralizat în toate avânturile generoase către nevastă, de amintirea Anei.

Seara a doua iar se despărţiră, sărutându-i el mâna, sărutându-i-o şi dânsa lui, ceea ce părù a'l mişcă şi aproape a'l supără. Se dezbracă şi se culcă, ascultând. În cameră neveste-sii nu se auzea nici o mişcare. Ce putea face? Îi veni în gând că poate nici nu se culca, de frică. Atunci se sculă, se îmbracă din nou şi deschise uşa bişişor,

— Se poate ?

Fata şedea într'un fotoliu, în faţa a două vreascuri ce ardeau în cămin, pe jumătate dezbrăcată, cu un şal peste umerii goi, cu o haină scurtă, ce lăsa să i se vadă piciorul strâns de botină până sus. Părea singură, în adevăr, uitată de oameni şi de Dumnezeu. Lui i se făcù milă, simţi un val de generozitate că'i inundă inima.

— Ce faci, dragă ? nu te culci ?

Ea ridică ochii către dânsul :

— Nu mi'i somn, nu pot dormi.

— Bine, dar așa, nu se poate. Te bolnăvești.

— Ce să fac ?

— Să te culci.

Ea îl privea mereu. El se apropia de

dânsa și-i puse mâna pe frunte silind-o să se uite drept în ochii lui :

— Nu care cumvâ te temi de mine !...

Ea zâmbea rătăcită ca în vis.

— Mă tem, cu vorba care am jurat-o înaintea Domnului, fiind-că ești bărbatul meu. Dar mai mult nu.

— Să nu te temi de mine, și să aibi încredere, cel puțin în vorba mea și în dorința de a te apăra de toate relele.

— Am toată încrederea, o încredere oarbă, din ceasul în care am zis *da*. A fost cam greu până să-l zic...

Ea încercă să-și tragă haina mai jos și să-și asundă bine umerii. Bărbatu-său, mirat de vorba ei, luă un scaun și voi să șeadă lângă dânsa. Dar ședea rău. Atunci dete scaunul la o parte și șezù jos pe covor.

— Da ?...

— Ei, doamne, mă crezi oarbă sau așa de proastă încât să nu pricep nimic ?...

— Atunci ?..

— Cum de m'am hotărât să zic *da* ?... Asta-i taina mea.

El își întoarse privirile de la foc și se uită la dânsa. Flacăra căminului se reflectă în ochii ei ca într'o noapte depărtată. Par'că nu văzuse de când era ceva așa de mișcător. Fără să știe de ce și cum, își rezemă fruntea de coapsa ei. Era caldă și binefăcă-

toare ca lumina. Ștete astfel câteva minute ascultând cum îi bate sângele în vine, apoi se sculă în genuchi, îi luă o mână cu care strângea șalul la piept și i-o sărută.

— Prin câte neînțelegeri cu noi înșine trecem!... Eu știu că sunt vinovat de ceea ce fac acum, dar în ce chip să te apăr de mine?... Ești așa de străbătătoare în suflet, încât mă tem câte odată să nu te iubesc...

Ei îi căzură mâinele pe brațele fotoliului.

— Și te temi de asta!

— Încă da, zise el, apropiindu-și obrazul de sânul ce acum rămânea gol și sărutându-l. Ah, Mia dragă, îmi pierd mințile! Ași voi să fi mai puțin încântătoare... Ești femeia mea, nu'i așa?... Spune-mi că ești a mea...

— Cât de mult! zise ea, trecându-și un braț după gâtul lui. Atât cât poate să fie un om al altui om, cu înțelesul de sclav supus și ascultător.

El în adevăr căși pierdea mințile: la urma urmei, o iubea sau n'o iubea, Mia era nevasta lui. Și voi să se apropie de dânsa și mai mult. Fata, cu capul rezemat de fotoliu, părea că se topește ca o ceară la căldura focului. Ii treceau prin ochi adieri de voință, cari mureau pe drum, înecate în voluptate. Dar, cu o încordare disperată sări drept în picioare. El de asemeni era

acum în picioare, în fața ei, crud și amenințător. În fuga gândurilor, i se părură fetei că niciodată nu'l văzuse atât de înalt și de voinic, atât de poruncitor și de bărbat. Cu creșterea ei, în care cultul pentru *om* era aproape superstițios, ea se domoli de odată și, neștind ce să zică și cum să se apere, întinse mâinile tot către el, strângându-le una într'alta, și căzù la pământ:

— Nu mă batjocori!..

Vorba răsună atât de brutal, în cât bărbatu-său făcù stânga înprejur și trecu în odaie la dânsul, trântind ușa. Însă de-abia ajuns la el, simți că el era brutal, brutal și mizerabil, iar că dânsa avea dreptate. Fără să stea un moment la îndoială, se întoarse înapoi.

Mia, căzută jos pe covor, cu umerii goi, cu brațele întinse pe genuchi, se uita în pământ. El o rugă să'l ierte și să se scoale de jos, unde putea răci. Apoi îi așeză pernele patului, îi puse lampa pe meșuța de noapte și o rugă să se culce. Fata îl ascultă.

— Și dacă mâine ai un moment liber, scrie un cuvânt Anei.¶

Mia se uita la el, nedomirită:

— I-ai scris domnia-ta.

El trecu în camera lui și se întoarse cu bucățile de scrișore în mână, pe cari le

rupse din nou în fața neveste-și. Apoi, foile de hârtie și plicul fură aruncate pe cărbunii ce pâlpâiau din ultimele flacăre murind.

VI.

A doua zi dimineața. când se revăzură, Mia părea ceva cam ostenită, atât de streină, cu o căutătură nouă, cu ochii umezi de o fericire ce părea a'i face aureolă împrejurul frunții.

— Iar n'ai dormit!...

— Nu prea.

— De ce?

— Fiind-că n'am putut. Și chiar dacă ași fi putut n'ași fi vrut... Iată scrisoarea.

Apoi trecu din nou în camera ei, și de acolo chiamă pe bărbatu-său:

— Alexandre

El se duse repede la dânsa.

— Ce este?

— Nimic. Am zis bine?...

Râdea, cu capul plecat pe un umăr, cu atâta farmec și atâta grație, că părea în adevăr o ființă nouă, ce, pe fiecare zi și pe fiecare minut se releva bărbatului său. El îi luă brațul sub al lui, îi mângâie mâna și i-o sărută, apoi amândoi trecură în șalonaș, unde

el o psue ca pe un mosafir să șeadă și'i aduse cafeaua dinainte. Ea zâmbea.

— Unde'i tata să mă vadă... O domnișoară pe care o servește un domn!

— Adică o domnișoară măritată.

Mia se'nroși dar se făcù a nu înțelege, și urmă:

— Ar fi cea mai mare nerușinare femeiască. Dar despre toate eu fi scriu și'i spun că fac tot ce pot ca să înțeleg pe *domnul și stăpânul meu*. Sunt destul de supusă până acum, nu'i așa?...

El dete din cap:

— Așa și-așa. Dacă-ar fi să scriu eu lui socru-meu.,,

Fata se făcù și mai roșie, dar urmă liniștită:

— I-ai spune că ai o soție cam prostuță, dar care te iubește din tot sufletul.

Se descărcă de o dată de cuvintele din urmă, par'că speriată de ce îndrăznise să zică. El o privea, nedomerit.

— De când asta?

— De acum și de mult.

— Mio!

Ea ridică ochii spre el, înnecați în lacrimi

— Cine-ar crede că jocul de Șah poate avea asemenea urmări!... zise ea, încercând să zâmbească.

Bărbatu-său veni lângă ea, priyind'o de

aproape, nehotărât, par'că chiar trist. Luptă cu slăbiciunea lui, cu gândirile de dreptate și cu imaginea Anei. Dacă Ana ar fi fost cu dânsii, la Roma, ar fi uitat-o mai lesne și mai lesne s'ar fi lăsat farmecului de a trăi în pace cu nevasta lui și a o iubi. A o iubi!... Începea să încolțească ceva, delicat și infinit de dulce, pentru firea nouă a femeii lui. Dar Ana era departe, și depărtarea mărește tot în lumea iluzionarilor.

Miș se uită tot ea la el, par'că înțelegându'l și voind să-l ajute a eși din gândurile în care muncea. El îi trecu mâna pe ochi, și reveni la loc.

— Eu am scris părintelui domniei-tale, zise ea.

— Când ?

— Astă-noapte.

— Va se zică n'ai dormit de loc.

— Am dormit puțin.

El se sculă din nou și iar veni lângă dânsa, luându-i o mână :

— Lucrurile nu pot urma astfel. Trebuie să-mi făgăduiești că vei dormi. Altfel mă mânănești.

— Îți făgăduiesc. Fac ce pot și mai cu seamă ceea ce dorești.

Când ieșiră, vremea era a ploaie. Se urcară într'o trăsură și o porniră către Forul lui Traian. Ca doi camarazi, umblau acum

la braț, prinși de înrâurirea lumii în care intrau.

Ce păcat că nu e vremea ca la Coliseu, zise Mia încet. Par'că lumina e în noi astăzi...

— Așa e dragă.

Coloanele frânte și întinse la pământ dau o solemnitate nespusă locului. Ei mergeau ușurel, apropiindu-se de temelia spiralei. Când fură destul de aproape, ca să vadă bine trofee de pe cubul coloanei, Alexandru simți brațul neveste-sii tremurând. Ea le știă pe dinafară, toate desemnurile acele clasice; le avusese înaintea ochilor toată copilăria ei, și par'că nu-i venea să creadă că le vede aveau.

— Și încă lipsesc vulturii, zise fata, unul trebuie să fie pe aici pe aproape într'o biserică ce se chiamă Sfinții Apostoli.

— Da?... De unde știi?...

— Cum să nu știu!... Că doar ăsta este cel-dintâi lucru pe care l'am învățat. Iată și o rază de soare... Va veni poate o vreme și pentru noi!... Cât îți sunt de recunoscătoare că mai adus aici!... La asta visam noi toată vremea acasă, domnule.

— Da nu mă chiema așa, dragă.

— ... domnule Alexandre...

— Alexandre, scurt.

— Da... Alexandre, zise ea ridicând ochii spre el.

— A!... Împăratul nostru a făcut minunea asta.

Ei nu-i părea rău că el amesteca pe Împăratul divin cu lucrurile lor sufletești, fiindcă la dânsa tot ce era nobil și curat se ridica spre imaginea patriei ei latine, ca un pri-nos. Complicațiile abstracte ce nu mergeau în calea asta, nu le înțelegea și n'o interesau.

Cu un binoclu la ochi, urmărind scenele de pe coloană, ea vorbea întrerupt, transportată în lumea depărtării.

— Iată'i acolo cum trec Istrul către noi... Și unii pe cai... Iată și *badea* nostru...

— Care *bade*?

— *Dacul* nostru îmbrăcat aidoma ca la Hurești...

— Ei, bată-te de fată! socoteam că ai văzut pe cineva cu adevărat.

Ea își lăsă binoclu de la ochi și începu a râde.

Eșiră deasupra Forului, ca să vadă mai bine scenele spiralei, și când în fine porniră pe jos către altele de văzut, el se uită la dânsa lung, par'că o revelațiune lăuntrică se făcuse în el despre dânsa.

— M-ași ruga să-mi cumperi niște fotografii, să le trimit acasă!

El o auzea și n'o auzea.

— Alexandre...

— Dragă...

— Vrei, mă rog, să-mi cumperi niște fotografii?...

— Cum nu ! o prăvălie întreagă. Haidem...

Birjarul, care venea după dâșii îi duse în Via Condotti, strada clasică a vânzătorilor de asemenea lucruri. El luă tot ce găsi despre Coloana și Forul lui Traian, fotografii colosale de statuele, Împăratului, de busturile lui.

— Prea multe. Nu risipi banii, zise ea domol.

Puseră lucrurile în trăsură și eșiră din nou pe jos, să vadă magazinurile și lumea. La un colț de stradă, ea îl oprî înaintea unui geam, plin de giuvaericele minunate.

— Ui'te ce minuni!...

Bărbatu-său o răsuci pe loc și o sili să intre la giuvaergiu.

Negustorul desfăcù înaintea lor tot felul de colane, de inele, de diademe. Fata făcuse ochii mari și privea cu jenă. El o silea să aleagă ceva.

— Mă rog, iartă-mă, nu sunt pentru mine.

— Ba tocmai...

Și fiindcă ea nu voiă să aleagă nimic, alese el un lanț de mărgean, cu mici dia-

mante printre perlele roșii, — cel din urmă model, — lung până la genuchi.

Fata se uită la dânsul cum plătea o mulțime de bani, tristă, neștiind să-și prefacă gândirile.

— Eu sunt proastă fi zise eșind... Sunt o biată fată căreia nu-i se cuvine așa lucru scump. Il voiu purta pe acesta, fiindcă mi l'ai luat domnia-ta, dar mai mult nu... Am toate sculele de la mama domniei tale, ca Reginele. De ce arunci banii?... adaogă ea, cu glasul tremurând.

El era mirat și atins de acest nou efect pe care'l producăa un dar.

— Li arunc fiindcă fi am și fiindcă îmi face plăcere să dau... Asemenea mici lucruri pot să'mi permit, și poate și mai mult. E bine s'o știi, fiindcă ești nevasta mea... Dacă m'ași scăpă de datorii, ași putea mult mai mult.

Ea se retrase în fundul trăsurei, ducându-și mâna la ochi.

— Ai datorii?

— Ca ori ce bun român.

— Iartă-mă, dar vorba asta mă cutremură.

— De ce?

— Fiindcă am auzit-o așa de des în casa noastră l... Dar la noi nu se putea face altfel, fiindcă adesea ne lipsea pâinea, când

era tata închis. Ah, domnule, ce vinovată e lumea care risipește !..

El tăcea, mirat și mulțumit de stângăcia ei. Fata par'că înțelegea ce se petrece într'însul.

— Iartă-mă... ași vrea să'ți zic pe nume...

— Alexandre, răspuse el, zâmbind de atâta naivitate.

— Da, Alexandre. Când voi îndrăzni mai mult, îți voi spune cât suferim noi, peste munți; câtă lipsă, ducem, câte angarale și nevoi, — pe când dincoace, la dumneavoastră, se risipesc averile.. Acuma nu îndrăznesc...

Apoi îl atinse pe braț, încetinel :

— Ai datorii ?

— Da.

— Dacă ai avea încredere în mine, le-am plăti.

— Negreșit că o să le plătim. Chiar mâine, dacă ași voi: n'am decât să vând ceva, ori partea de la mama, ori de la unchiu...

— Doamne păzește !... Cât voi trăi eu, nu vei vinde.

— Ei bravo ! Cum o să plătești altfel ?

— Vrei să oprim trăsura ? Nu te aud. Să mergem pe jos.

Se deteră jos. Fata scoase din buzunar portofelul, se tocni cu birjarul și, cu toate că acesta bombănea, îi plăti cursa lui, fără

nici un ban mai mult. Bărbatu-său râdea.

— Va să zică încep economiile ?

Ea nu-l auzea. Se prinse din temeiul de brațul lui, își potrivî pasul pe al lui bărbatu-său și începu :

— Cât voi trăi eu și cât voi purta numele domniei-tale, nu vei vinde. Ce ai de la părinți, trebuie să rămână.

— Cui ? zise el oprindu-se în loc și râzând.

Ea zâmbi și se uită în jos ;

— Nu știu... domniei tale. Dacă ai încredere în mine, nu trebuie să-ți arendezi starea. Eu sunt femei de muncă. Să mă lași să muncesc. Domnia-ta să faci ce vrei, să faci politică. Eu te ajut. Merg la țară și stau acolo. Părintele domniei-tale va fi și al meu... Și vei vedea că plătești datoriile,—fți spun pe cuvântul meu de adevărată fecioară de român.

— Bine, zise el, înrâurit de puterea cu care vorbea fata. În schimb ce-mi ceri ?

— Nimic, răspunse fata, plecând capul. Ceea ce ți-ași cere, nu-mi poți da... Poate cu vremea, când vor trece anii și dorurile...

El tresări. Ii bătea inima, auzind-o vorbind. În înțelepciunea ei străbătea un accent de descurajare, pe care voința nu-l putea ascunde. Trecu un moment de tă-

cere, peste amândoi. El încercă să glumească :

— Dacă n'am fi în stradă, te-ași săruta.

— Vremea poate multe... Pentru mine nu-i nici o greutate de a aștepta.

— Cum așa ?

— Ți-am spus...

— Ce ?

— E taină mea.

Ajunseră la hotel și dejunară, amândoi bucuroși de a se găsi față în față. După dejun, el o rugă să se odihnească. Ea nu voi cu nici un preț. Își scoase pălăria, să-și îndrepteze părul, pe care, dintr'o aruncătură de cap, îl lăsă să cadă pe spate. El o vedea din odaia lui, și veni la dânsa, luând-o de mijloc și sărutând-o pe undele de păr.

— Nu te supără...

Ea se întoarse spre el :

— De ce mă întrebi?... Știi bine că nu mă supăr. Aici nu mai suntem în stradă,— par'că așa ziceai. Șezi. Vrei să-mi pui pălăria asta?... sau pe astălaltă? Mi le-a ales doamna Ana pe amândouă, adăogă ea, privind-l fix.

— Pune pe care vrei: cu amândouă îți șade bine.

El începea să se găsească în echilibru nestabil față cu nevastă-sa, dar tot odată într'o așteptare continuă de ceva nou, Simțea

că viața ei binefăcătoare pătrundea în el fiecare zi și pe fiecare ceas, insinuându-se ca o rază de lumină.

Umblară după prânz prin biserici. Aci, pentru fată, toate îi aminteau pe tată-său. La fiecare preot ce întâlneau — și erau mulți — ea găsea prilej să spue câte o particularitate a firii bătrânului luptător, pentru care avea un adevărat cult.

Seara prâniză din nou la masa lor și după prânz se urcară la ei.

— Astă-seară ne culcăm de vreme, zise el cu hotărâre, și dumneata îmi vei face plăcerea să adormi numai decât. Altfel, scriu lui socru-meu că nu mă ascuți.

Ea râse cu plăcere, apropiindu-se de el și punându-i mâinile pe umeri:

— Te ascult în toate și mă culc.

— Nu numai te culci, ci și dormi.

— Și asta, dacă poruncești.

— Poruncesc.

Ea se uită la el lung, ținându-și mâinile pe umerii lui.

— Poate... cu vremea n'o să-ți mai fiu așa de străină...

— Nu-mi ești străină nici acuma...

Ea-l întrerupse, dând din cap cu neîncredere.

— Noapte bună, zise fata, depărtându-se. Îți făgăduesc că voi dormi.

Râmași fiecare pe seama lui, gândurile îi luară pe amândoi. El se dezbracă și se culcă, păzindu-se de a mai intra în camera neveste-sii, dar părându-i rău că rămânea singur, fără de dânsa. Un sentiment obscur de temere venea odată cu imaginea Anei. Se simțea umilit de atâtea neazuri pe cari le îndura el și pe cari le îndura și fata, nevinovată.

Treceau ceasurile, și el, care rugase pe Mia, să doarmă, nu putea dormi. O vedenie nouă sta acum în mintea lui: umerii albi ai fetei.

Auzi bătând la ușe.

— Tu ești Mia?

Fata deschise încet ușa.

— Eu. Se poate?...

— Cum să nu se poată?

Ea veni spre el, îmbrăcată frumos, cu o haină de casă albă, acoperită de horbote, și cu lanțul cel nou de după gât.

— Am venit să îndreptez stângăcia de astăzi, dacă se mai poate și nu ești supărat.

— Nici de cum, dragă. Ia un scaun și șezi lângă mine. Mă ierți că nu ți-l ofer eu, dar n'ași putea, adăogă el râzând.

Ea șezu lângă marginea patului. Ii erau ochii adânci și plini de flacăra nobilă a gândurilor. Drept și hotărât, îi luă o mână și i-o sărută.

— Trebuie să-ți fi părut îngustă la minte, astăzi. Se cade să mă ierți și să mă compătimești, că doar nu o fac din rea voință, ci din nedeprindere. Eu am fost crescută în casă de oameni sărmani... Noi nu știm să ne prefacem și nici să trăim ca domniele-voastre...

— Da nici de cum, fetiço.

— Așa mă prinde câte odată gândul și dorul de a face și eu ceva pentru binele domniei-tale și de aceea am grăit prostiile mele de astăzi... Numai să mă ierți...

— N'am de ce, dragă.

— Cum o să știu eu îndrepta, eu, o biată femce proastă, ceea ce n'au îndreptat alții. Domnia-ta ești stăpânul a toate, și al meu.

— Bine, dragă, de ce te gândești tu la atâtea lucruri? Nu numai că nu m'ai supărat, dar chiar mi-ai făcut mare plăcere, și așa vom urmă.

— Atunci sunt mulțumită. Nu te-am supărat?

De loo.

Ea păru a se gândi un moment.

— Bine. Mă duc să mă culc liniștită.

Se sculă, dar apoi iar șezu. Căută ceva:

— Mă rog, îmi ierți o altă întrebare?

— Orice, dragă.

— Nu ai scris doamnei Ana?

El se uită la dânsa, nedomirî:

— Nu. Ți-am arătat scrisoarea pe care am scris-o.

Fata voi să mai zică ceva, dar glasul i se înecă în piept. Iși lăsă capul pe mâini și tăcu. El o apropiè de dânsul și o sărută.

— Draga mea! Și pe tine te muncește gândul ăsta... Mai bine așa : să vorbim. Ce dorești să știi ?

— De ce nu i-ai scris ?

Fiind-că nu se putea. Ceea ce facem fără gândiri rele și fără a atinge pe alții, suntem în drept s'o facem. Cât am fost liber, puteam să scriu. Acum că tu ești alături de mine nu mai pot scrie.

Fata se uită lung la el.

— Ui'te Mia. Închipuiește'ți că tu ai iubi mâine pe un om.

— Asta nu se poate ? strigă fata.

— Mă rog, să ne închipuim...

— Nu se poate. Din ceasul în care am jurat înaintea Domnului că sunt femeia domnului-tale, pot muri, dar mai mult nu se întâmplă cu mine.

— Bine, dragă, O simplă presupunere. Dacă tu ai iubi pe un altul, poate că eu ași fi rănit în amorul propriu. Cu toate astea îți jur că nu ași face nimic împotriva,— ba poate chiar te-ași ajuta să devii soția omului aceluia. Respectul libertății sufletești, Mia !

Fata, încremenită, se uita la el, par'că neînțelegând ce spunea. Două lacrimi mari se înodau în coada ochilor. Și el se simțea străin de vorbele ce zisese, drepte în sine, dar așa de crude pentru cei ce iubesc. El luă mâna fetei și își rezemă capul de dânsa.

— Lasă-mi-o mie, dacă te duci. Nu sunt nici eu fericit, dragă.

Era o nespusă întindere de înțelesuri în cuvintele lui, pe care fata părù a o prinde. Se apropiè mai mult de dânsu, cu nevoia de mângâiere ce umple inimele femești, și îi trecu brațul celălalt pe după gât. El se uità la dânsa, rătăcit ca într'un vis fermecător, simțindu-i sânul cald cum palpità alături. Desfăcù o panglică de la gât și sărută haina moale. Iar își eșea din minți. Încercă ușor s'o îndepărteze :

— Du-te, dragă, încep să te iubesc și mă tem de vorba de aseară. A fost crudă !...

Ea îl coprinse cu amândouă brațele de gât, și încet, la ureche, rosti ca în vis :

— N'o mai zic.

VII

A doua zi dimineța, natura părea a se fi gătit de sărbătoare. O zi de Martie, plină de lumină — lucru rar chiar la Roma — curgea din înaltul cerului pe lumea și plantele încărcate de umezeală, deschizând bobocii rozelor și sufletele muritorilor către viață.

Ei stau la fereastră, amândoi, privind departe, spre linia colinelor, brazii uriași ce mărgineau orizontul.

— Mă temeam de vreme rea, zise Mia. Luna asta e urâtă pe aici.

Găsești ?

— Nu pentru mine. Dar știu că e așa.

— Par'că ai mai fi fost odată pe locurile astea...

— Nu. Știu de la tata. De ce ne vorbește el alta decât despre Roma. Știu chiar că se zice: „Marzo, pazzo“.

Apoi, atingându'l ușor cu mâna peste obraz :

— Pazzo !

— Ce 'nsemnează ?

— Nu știi... Inchipuește-ți că m'am vi-

sat astă noapte acasă... și cu așa grele lucruri de spus!

— De ce grele?

— Fiindcă eram cu doamna Ana... Umblam la scădat amândouă, între niște sălcii, și se făcea că mă înnece, eu care doar știu înotă... Imi venea apa până la gură, până la ochi, până peste cap, și nu puteam mișca mâinile, par'că mi le-ar fi ținut cineva legate, — iar Doamna Ana vrea să-mi vină în ajutor și nu putea, că apa o ducea și pe dânsa la vale. Și numai ai venit Domnia-ta de m'ai scăpat... /

— Da?... Bine că era în vis, Mia, că altfel eu de-abea știu înotă.

— Se poate. Dar nu este cum este, ci cum umblă gândul în doruri... Pe apa Mureșului... Era aidoma, ca în lumea adevărată... Câte zile de copilărie am petrecut pe acolo!... Locuri triste și totuși foarte scumpe, Domnule...

— Iar *Domnule*?! /

Ea prinse a zâmbi:

— Așa-i deprinderea mea, că n'am putut să mă dezbar încă de tot de felul nostru de a vorbi... Dar altminteri îți pot zice acuma și pe nume, și mai mult, că doar te port în gânduri și în inimă, pururea, ca un lucru ce este din însușirile mele.

Și cum stau alături, ea ridică lanțul ce-l

purtă la piept, și i-l trecu și lui pe după gât :

— Ca să nu te desparți niciodată de mine.

— Niciodată, întări el.

— Știi ce? Dacă vrei să-mi faci plăcere, — dintr'o boabă de astea să-ți faci un inel, ori un ac de legătură, ca să-l porți în totdeauna.

— Bucuros, zise el. Dar nici inel nici ac de legătură. Dacă primești așa face altceva... Bunăoară ceva care să aibă înțeles numai pentru noi amândoi.

— Ce?... întrebă ea, cu ochii fericiți...

— Ași putea închide boaba de mărgean într'o capsulă de aur, în care ar rămâneă nevăzută de nimeni și totuși ar fi... cum sunt cele lăuntrice ale noastre.

Nevastă-sa clipea din gene, privindu-l încântată, ca cineva care începe a descoperi o lume nouă, delicată și fermecătoare. Apoi se întristă deodată.

— Ce ai, dragă?

— Mă simt așa proastă!... Înțeleg și văd cât știu eu de puțin să trăiesc, și ce frumos ridici Domnia-ta viața de toate zilele!.. Dar mă umilesc cu cea mai mare plăcere și te ascult.

— Nu dragă. Eu știu poate oarecari nimicuri din afară; pe când tu ai pentru

tine adevărul sufletesc, — lucru atât de simplu și cu toate astea atât de rar.

Tocmai atunci se deschise ușa de la camera ei și fata din casă intră cu două brațe de roze, pe când nu om venea cu o azalee înflorită.

Mia zâmbea. După ce eșiră slugile, ea se duse spre bărbatu-său, roșie de plăcere:

— Pentru mine sunt toate astea!

— Da, dragă, pentru tine.

— Vezi?... Asta nu știu eu. Nu știu împodobi viața cu toate comorile de bunuri ce le poartă ea în sine. Simt și eu multe lucruri și mă gândesc cum ar fi ele frumoase, numai nu știu să le aduc la îndeplinire.

Apoi se uită lung la roze și, roșie ca și dânsese, se întoarse spre bărbatu-său:

— Pentru mine sunt, în adevăr?

— Pentru tine, dragă.

Mia își duse mâinile la ochi, par'că ar fi voit să închidă acolo icoana fugară a momentului.

— Eu am visat, pe când eram acasă, zâne și feciori de împărați, — dar par'că așa lucruri frumoase nici acolo nu erau. Numai mă rog, dacă d-ta ții la mine câtuși de puțin, să nu mai risipești banii pe daruri de astea scumpe, — că doară nici nu mi se cuvin și nici nu-mi trebuie...

— De ce nu-ți trebuie?

— Fiindcă sunt mulțumită și așa. Ele florile, sunt frumoase, fiindcă sunt. Dar fie ale mele, fie ale altora, mulțumirea mea adevărată stă în mine, și podoaba din afară a vieții, care mă încântă ca e poveste, pare câte odată a mă muștra.

— De ce, Mio ?

— Nu știu. Se vede că sunt proastă. Ri-sipa mă neliniștește și mă întristează. Așa ași dori câteodată să mergi d-ta pe la noi, ca să vezi cum trăim și din ce trăim !..

— Bucuros.

Nu doară că suntem de plâns, — că viața și-o agonisește omul cum poate, care muncind pe loc, care ducându-se prin țări străine după câștig. Numai, avem greutate, mai cu seamă când românul are drag de neam. Apoi prin părțile noastre, pe acolo, e foc și pârjol când încerci să-ți aperi drepturile.

Ridică ochii către el :

Cum să îndrăznesc eu a primi așa lucruri scumpe, când chiar și Domnia-ta ai datorii ?

Ei, și !..

Ea se uită la el lung.

Zău nu se poate. De când mi-ai spus că avem datorii, eu nu mai dorm.

E !.. Ce exagerație !

Crede-mă, Alexandre !

Dânsul se plimbă acum prin odae, zâmbind de atâta naivitate. Patru flori!... ori cât ar fi costat de scump, tot nu se ruină cineva, cumpărându-le. Numai plăcerea de a da, făcea atât.

Mia tăcea, temându-se să nu-l fi rănit cu vorbele ei de fată săracă.

El se învârtea în sus și în jos, privind florile și gândindu-se. Convorbirea cu nevastă-sa îi amintise unele scene cu samsarii de prin București, când, strâns de nevoie, trebuia să iscălească polițe rușinoase. Ce șir de copilării vinovate! Unde se dușeseră banii? El nu-și da seamă. Un singur lucru era astăzi limpede: că trebuia să vândă ceva, sau partea de la unchiu-său, sau partea de la m urmă-sa. La ideea asta simți sângele urcându-i-se în obraz. Făcù o mișcare în aer cu mâna, par'că ar fi voit să spună că un asemenea lucru nu era cu putință. Apoi se surprinse singur și se înroși.

— Ce lucruri!...

Ce?... întrebă Mia.

Nimic.

Se mai invârti prin casă într'aiuri, până ce se opri în fața neveste-sii.

Și cum crezi că ne-am putea scăpa de datorii?

— Eu nu știu, răspunse fata, gândindu-se.

Prin economii și prin înțelepciune. Să ne întoarcem acasă...

— Dar să trecem întâi prin Transilvania.

— Bine... Adică zic *bine*, fără cuvânt.

— Ba nicidecum. Eu doresc de mult să merg pe acolo.

Mia se uită la el cu temere și nedomi-
rire: oare dorea în adevăr să meargă în
Transilvania? sau firea și creșterea îl făceau
să se lepede de dorințele lui personale,
pentru a primi și a satisface pe-ale ei? A-
ceastă întrebare, la care nimeni nu putea
răspunde, o neliniștea. Ca la toate ființele
hotărâte, tot așa și la dânsa, firea mlădioasă
a lui bărbatu-său o umplă de temere dar
și de admirație: cine are voință puternică,
suferă când cedează, — și totuși e așa de
frumos a ceda în lucrurile zilnice!

— Dacă vrei în adevăr să mergem pe
acasă, am putea scurta călătoria în Italia.

— E păcat, zise el, pe gânduri.

Dânsa se făcuse mititică și se apropiase
de el:

— Când ne vom plăti datoriile ne vom
întoarce iar. Dacă ai încredere în mine, să
mergem acasă, să mă lași la țară, și peste
câțiva ani răspund eu de Italia.

— O să fie cam târziu.

Ea se plecă sub ochii lui, mirată și su-
râzătoare:

— Vous dites!?...

El râdea fermecat de grația stângace a fetei. Dânsa repetă, silabă cu silabă, cuvintele lui :

— O să fie cam târziu!..

— O să mai îmbătrânim.

— Cu atât mai bine.

— De ce ?

— Așa. O să ne cunoaștem mai de mult cum se cunoaște tata cu mama.

Foarte bine, zise el râzând. Așa dar vrei să lăsăm Florența și Veneția?...

— Pe altădată. Dacă nu cer prea mult, m'ași ruga de d-ta să mai stăm câteva zile la Roma, până se îndreptează vremea de tot, și apoi să ne întoarcem acasă prin Ancona ?

— Ții la Ancona ?

— Ba nu. Știu numai că drumul e mai eștin pe acolo.

— Va să zică începem să ne plătim datoriile ?

Ea dete din cap, râzând.

VIII

Lăsând Florența și Veneția pentru vremuri mai bune, tinerii o porniseră către țară. Mia venea la niște rude ale sale din Ardeal, dorind astfel să arăte lui bărbatu-său Comitatul Sibiului, în care Românii sunt mai numeroși și vorbesc mai bine.

Ajungând în Sibiu, Comăneșteanu avu impresia că intră într'o țară românească nouă. Prima lui nedomirire începù în vagonul drumului de fier, în care citi anunțuri oficiale scrise în limba maghiară, în limba germană și în limba slavonă, deși aci marea majoritate a poporului nu erà nici maghiară, nici germană, nici slavonă. Această nedomirire se urmă mai departe, când ajunsese la hotel. Proprietarul, botezându-și hotelul *Zum Römischen Kaiser*, simțise, se vede, nevoia de a aminti despre Impăratul Romanilor, care călcase pe aceste țărâni și le cucerise, dar își amintise numai în limba germană.

Mia era veselă. Ea, care cunoștea lucrurile cum erau în adâncul lor, simțea preocupările lui bărbatu-său, dar nu le înțelegea. De aceea se culcară în tăcere.

Când deschiseră ochii a doua-zi, soarele străbătea prin perdele cu vioiciune dintr'un cer încântător. Ca în totdeauna, natura senină îndreptă gândurile omului. Comăneşteanu nu se îmbracă voios, cântând ca în vremuri bune. Ii trecu prin minte imagina Anei, cam ştearsă. El rămase un moment locului, mirat de nestatornicia lui însuşi. Însă aci lucrurile nu erau pe melancolie. În faţa lui, pe zid, o ordonanţă de poliţie, scrisă în ungureşte şi nemţeşte, avea şi traducerea românească. În sfârşit !...

Chiemă pe nevastă-sa şi-i arată descoperirea făcută. Ea râdea de grija lui.

Da, fireşte că trebuie să fie şi în limba noastră ! Aici toată lumea o vorbeşte, şi chiar străinii între dânşii se înţeleg în româneşte. Hai să ieşim pe strade, să mergem prin magazine, şi vei vedea.

Se îmbrăcă şi eşiră.

În adevăr, mai toţi negustorii ştiau româneşte. Unii însă vorbeau limba numai de nevoie. Ii înţelegeai că legau fraze compuse din noţiuni substantivele fără fluiditatea verbelor. Dar, în fine, vorbeau. Pe stradă, la restaurant, la gară, la hotel, peste tot, Comăneşteanu avu impresia că se găseşte în ţară românească, într'o ţară românească bizară, în care se părea că oamenii au visat o limbă încântătoare, iar deşteptându-se

nu și-au mai amintit-o întreagă, cum era în vis, ci au recompus-o fragmentar. Și astfel se *urgiteaza* încă și astăzi aprobarea statutelor; se *exopereaza* consimțământul ministerelor; se *purisează* exemplarul pentru *subșternere* la Majestatea Sa, iar *Plenipotențiații* pot *ast mod* a completa studiul lor *în acest obiect*, parte în *praxa*, parte în teorie.

Mia voia să arate lui bărbatu-său puterea poporului românesc și de aceea ținea să-l ducă pe la toate instituțiunile culturale și economice, la Mitropolie, la casele de credit, la bibliotecă. Dânsul, cam jenat, urmă peste tot, neputând să se împotrivescă naivei mândrii cu care fata umblă prin țara ei.

Vizita la Mitropolie fù discutată la colțul unei strade. Comăneșteanu, vesel și înrăurit de hotărârea neveste-sii, încercă să-i arate că nu se merge la șeful spiritual al poporului ca la moară. Dânsa se necăjea și stăruia să meargă.

— La noi, mă rog, nu e ca la domnia-voastră. Cine are nevoie de Prea Sfințitul, îl găsește, că de aia Excelența Sa a fost numită în capul poporului.

Apoi, luând pe bărbatu-său de braț, îl îndemnă să meargă, zicând :

Eu despre mama sunt greco-orientală,

și am rămas. Numai frații mei au urmat pe tata și sunt *uniți*. De alminteri, asta este buba noastră, a românilor de peste munți: deosebirea în biserică. Poate, cândva, să vorbim mai îndelung... Acuma să mergem.

Și așa, porni înainte, voinică și sănătoasă, silind pe bărbatu-său s'o urmeze.

Ajunseră la Mitropolie pe când tocmai Inaltul prelat eșea din comisiunea cu care lucrase toată dimineața. Fură primiți numai decât.

Mitropolitul Românilor greco-orientali eră un bărbat încă voinic, de statură mijlocie, alb ca zăpada, cu părul lung aruncat pe spate, cu fruntea înaltă, cu un aer original de vioiciune și tinerețe pe care i-l da nasul, așezat în mijlocul figurii ca o pălărie pe o ureche. Tichiuța de pe vârful capului și brâul de la mijloc, amândouă roșii, rupeau monotonia hainelor negre și-i dau aerul modern și civilizat.

De îndată ce se apropiă de dânsul, Mia îi căzù în genuchi, sărutându-i mâna și rugându-l să binecuvânteze căsătoria ei cu domnul ce era de față. Comăneșteanu, fără să știe cum, ingenunchiă și el. În fuga impresiilor băgă de seamă că nevastă-sa tremurà, coprinsă de un respect și o smerenie nemărginită.

Bătrânul prelat îi ridică de jos, îi sărută

pe frunte și-i puse să șează lângă dănsul, vorbindu-le cu blândețe.

Tânărul părea hipnotizat de întreaga înfățișare a prelatului și mai cu seamă de modul său de a vorbi. El le povestì multe lucruri interesante din trecutul nostru, dar mai cu seamă le vorbi despre țăran, insistând asupra modului cum s'a făcut împrietărirea la noi și cum s'a făcut în Transilvania. Înainte de-a fi fost ales Mitropolit, P. S. S. fusese episcop al Aradului. Ii pofti deci să meargă prin locurile acelea spre a vedea gospodăriile (sau cum zicea el „economia”) Românilor, bogăția, traiul, câmpii și vitele lor.

Când eșiră de la Mitropolie, Mia părea transfigurată. Merse în tăcere lângă bărbatu-său, privind drept înainte lumina ce se coborâ din înaltul cerului. Întru târziu, ea zise încet :

— La noi așa sunt lucrurile : viața noastră națională ne e lipită de biserică ; în jurul ei ne strângem aspirațiile, dorurile și nevoile ; printr'însa pășim înainte. Nu vorbim frumos ; dar venim la domniile-voastre să vă cerem înapoi împrumutul de acum un veac.

Comăneșteanu se uită la dânsa, nedomiriț

— Care împrumut ?

Fata zâmbea :

— Împrumutul de acum un veac, când domniile-voastre vorbeați grecește și noi v'am ajutat să vorbiți românește. Cu o destoinicie minunată, domniile-voastre ne-ați întrecut. Poate, ce e drept, în graba juvenilă cu care v'ați alcătuit limba cultă de astăzi, ați luat cam multe franțuzisme, dar noi trebuie să vă urmăm pe calea asta, că doar domniile-voastre sunteți speranța și lumina pentru noi.

Apoi, potrivindu-și pasul pe al lui bărbatu-său, îl luă de braț.

— Vrei să mergem la o societate românească de credit?

— Bucuros. Dar, vă rog, avem deja economii de depus?...

Mia zâmbi, plecând capul. Apoi se uită la el, liniștită:

— Nu avem încă, dar o să avem.

— Foarte bine.

El se lăsă a fi călăuzit de nevastă-sa și peste tot, avea aceeași impresie de viață românească vie, ce curgea ca o pânză de apă puternică sub un strat de nisip. La suprafață erau străinii, Sașii, Ungurii și Evreii, iar la temelie era poporul băstinaș, Românul, care, cu hotărâre și pe tăcutele, se întindea și-și recucerea pământul.

Tinerii, grăbiți să meargă la țară, plecară chiar în ziua aceea. Mia ar fi dorit să arate

lui bărbatu-său tot Comitatul Sibiului, sau cel puțin satele mari românești: Rășinari, Orăștia și Seliște. Dorul însă de-a merge la rudele sale o hotărâ pentru cel din urmă.

Drumul de la Sibiu la Seliște îl făcură cu un medic român, anume d. dr. Tac. Acesta păru lui Comăneșteanu inteligent și interesant, dar mai presus de toate vorbăreț. Numele său ar fi trecut mai lesne ca o ironie, căci d. doctor era foarte puțin *Tac* și foarte mult *Vorbesc*. Pe când Comăneșteanu căută să arunce câte-o privire furișe pe fereastră, d. doctor Tac îl atinzea pe braț:

— No, d'apoi mă rog domnule, pentru ce.

Comăneșteanu înălță din umeri, par'că ar fi zis: „de, dragă Domnule, știu și eu!”

Nu-și poate închipui cinevâ cât e în stare să vorbească un doctor în medicină pe locurile astea!... Ce-o fi, Doamne, cu doctorii *în drepturi*, cum se zice pe aici?!

Dar iarăși, d. dr. Tac era interesant. D-sa citea toate revistele, toate cărțile, toate broșurile, toate ziarele ce se publicau la București; cunoșteă toate chestiile literare la ordinea zilei; vorbeă de oamenii mari ai României cu un fel de iubire religioasă. — E, în adevăr, atingător, se gândea Comăneșteanu, să vezi pe oamenii aceștia luptând cu nevoile vieții lor, cu prigonirea

și nedreptățile ce li se fac, și totuși năzuind spre noi, interesându-se de tot ce se petrece și mai ales de ce se scrie în România.

Sărind cu vioiciune de la una la alta. d. dr. Tac sări și din tren. Până să-i prindă tinerii de veste, D-sa dispăruse într'o gară.

Pe la 4 după prânz ajungeau la Seliște.

De îndată ce rănăseră singuri, Comăneșteanu se simțise învăluit de pânza transdăfirie a gândurilor bune. Era în Transilvania! În inima Daciei strămoșești, a acelei Dacii pururea tânără, de la care ne venise simțimântul renașterii și către care zburau toate aspirațiile noastre!

Incântător loc, încântătoare zi, încântători oameni! Familii întregi de muncitori de pământ strângeau maldărul de pe câmp. Fetele, cu pălăria peste broboadă, apăreau deja, voinice și frumoase. Fânul cosit umplea aerul de miresme.

Se opriră în gară aproape un ceas, așteptând o trăsură din Seliște, care trebuia să fie a unui oarecare Gheorghe, dar care, bine înțeles, nu venea. După ce plecă trenul, dispărură și mutrele oficiale, hamalii și fluerătorii, și rămăseră numai câteva chipuri senine de țărani, câțiva băeți ce se

jucau prin iarbă, și o fetică rumenă și albă ce adusesese poșta.

Comăneșteanu porni singur către sat. Era cald. O manta de ploaie, cu un revolver în buzunar, atârna cam greu; o anină pe umărul unui băețăș, ce bătea praful, alergând pe șosea ca un mânz. Din când în când se mai dau în vorbă:

— Cum te chiamă pe tine măi băete?

— Pe mine?

— Pe tine.

— Ionică.

— Și mai cum?

— Și mai cum mă cheamă?

— Da.

— Ionică Blăstematu.

— Da cine te-a botezat așa, măi?...

+ Cine m'a botezat?

— Da.

— Domnu Notar.

Ce nume curioase!... Pentru noi, Români din Regat, deprinși cu banalitatea lui *escu* și lui *eanu*, numele acestea de obiecte, de verbe și de calificații, date oamenilor ne par niște adevărate porecle. E drept însă că unele sunt posnașe de tot: Moși Bâzgălea, Iancu Puiță, Troilă Legănatu, Pătru Umblădulce.

— Mai aveam mult, măi Ionică?

— Până la sat?

— Da,

- Ba n'avem mult.

În adevăr, satul se vedea pe coasta cealaltă a dealului. Ți se părea că ai ajuns și totuși erai departe. Soarele ardea bine. Pe o muchie, strângeau cosașii fânul încă verde, adunându-l în vârful furcei și în vârful limbei, cu munca și cu cântecul. Minunați erau! În nepăsarea lor harnică, păreau deplin fericiți, cum de altminteri par totdeauna cei ce muncesc și cântă, celor ce gândesc.

— Mai avem mult, măi Ionică?

Dacă mai avem mult?

— Ei.

— Până la sat?

— D'apoi până unde, măi! ?...

Îl stenahorisea cu răspunsurile lui, cari nu erau de cât întrebările celui alt, întoarse pe dos.

— Ba nu mai avem mult.

După câțva timp, dete Dumnezeu și intrară în sat.

— Iacă și nea Georghe, zise băiatul.

Comăneșteanu avu plăcerea să vadă pe birjar trecându-i pe dinainte cu un domn și o doamnă.

— Domnul medic, cu doamna instituatoare.

— Dar noi, Ionică? ...

Ionică se uită la el;

- Păi, să mergem la *Casină*.
- Da sunt trăsuri acolo, măi ?
- Trăsuri la *Casina!*?..
- Dacă nu sunt trăsuri, ce să căutăm acolo ?
- La *Casină*?..
- Ei.
- Pe domnu Notar.

În sfârșit o porniră în căutarea d-lui Notar.

Pe o piață pavată, la încrucișarea a două strade, era așezată o casă curată, unde *inteligenta* locului venea să citească jurnale. Comăneșteanu fu întâmpinat de un domn, foarte cum se cade, care, de îndată ce auzi păsurile tânărului, trimise oameni în toate părțile, unii după trăsura, alții după domnul Notar. Intrară în vorbă. Domnul acesta era stăpânul *Casinei*, — prin urmare un simplu negustor. Vorba lui însă era cu minte și rezervată. Căută în ochii lui Comăneșteanu cu o pătrundere rară. Tânărul fu mirat de a-l auzi și pe acesta vorbind cu aceeași pricepere despre lucrurile din țară, ca și pe doctorul din tren. O fetiță îi aduse un pahar cu apă. Fata era de o frumusețe uimitoare, cum în general părea a fi toată populația femească a satului.

— Iată domnul Notar! zise cineva, Haide domnule Notar că te așteaptă un domn.

La aceste cuvinte o voce înfiorătoare răspunde de pe ulița cealaltă, gemând :

— Că cine mă așteaptă ? ;

— Hăiti ! socoti Comăneșteanu : până aici mi-a fost !

Și făcându-se mititel, cu mâna pe revolverul din manta, așteaptă o clipă să vadă ivindu-se *pajura* care trebuia să-l ia în nouri. Dânsa apăru sub forma unui domn cu barbă și mustăți :

— No, că cine-i ăla de mă caută ?

— Valeu !... zise întru sine tânarul, tremurând.

Apoi, scoțând capul dintre umeri, îndrăzni să bâiguiască un cuvânt :

— Ea...

— Da că ce doriți ?

— Ași dori, mă rog, dacă nu vă supăr, domnule Notar, să știu mai întâi de este adevărat că în ceasul de față sunt destul de norocit să vorbesc cu domnul Zgurea..

— Cu dânsul.

— Atunci, mă rog, eu viu din partea d-lui Dobrovici, cumnatul d-voastră, care mi-a spus că dacă voi avea noroc să vă găsesc acasă, am să văd lucruri interesante cu d-voastră.

— Că bată-l băta de noroc, domnule. Doară ce vrea el, cumnatul, de mă părăște așa la lume ?..

Se vedea însă că-i făcea plăcere pâra cumnatului.

Pe când el vorbea, tânărul îl privea pe furiș. Om voinic cu ochiul viu, cu mersul de cătană, d. Notar putea să aibă între 40 și 60 de ani.

Da, mă rog, cine sunteți domnia-voastră
— Alexandru Damian Comăneșteanu.

— Comăneșteanu, Comăneșteanu... Poate fiu de-al eroului ?..

Nu fiu, dar rudă. Eu sunt ginerele părintelui Lupu.

— Ginerele părintelui Lupu din Hurești?

-- Da.

— No, d'apoi că așa spune, fârtatule. Că poate ăi fi și cu doamna, zise el, ridicând ochii a vitejie.

— Nevastă-mea a rămas la gară, fiindcă nu erau trăsură.

— Iii!... Gheorghe tată, mi-o făcuși!

Tochmai atunci sosea trăsură după care umblau. Domnul Notar ridică mâna în slava cerului și se aruncă în birje, ca un flăcău de 20 de ani.

— Mă duc s'aduc pe nepoata. D. Protopop știe c'ați venit?

— Ba nu.

— Că doar, domnule, a crescut pe genunchile mele.

Comăneșteanu nu înțelegea bine dacă

D. Protopop sau nevastă-sa crescuse pe genuchile d-lui Notar. Pricepu mai pe urmă că toate fetele din sat îi erau nepoate, după cum îi erau nepoți toți flăcăii, și mai mult sau mai puțin toți cei șapte mii de locuitori ai satului: d. Notar le era unchiu, avocat, povățuitor : îi boteza, îi însura, îi îngropa ; vindea, cumpăra, zidea și dărâma pentru dânșii. Primarii se schimbau : pretorii și judecătorii de asemeni. Unii mai mureau, alții îmbătrâneau, — numai d-nul Notar rămânea neclintit. Domnia-sa părea a se fi alcătuit așa cum era astăzi, într'o epocă preistorică, și de atunci eșise din legea schimbătoare a firii, păstrându-și aceeași binê-voitoare tinerețe, aceeași putere și aceeași jachetă. Numai părul i se mai rârise și hainele i se pătase, dovadă, aceasta din urmă a unei stări sufletești ce nu împedeca niciodată pofta de mâncare, și dovadă, poate, și a unei rândueli casnice ce lăsa de dorit. Căci, lucru ciudat, un om cu atâtea rude trăia singur cuc.

Intr'o casă încăpătoare, cu lucruri curate, cu o curte singuratecă, în care creșteau câteva floricele și cântau grierii, locuia omul acesta, cel mai burlac dintre oameni. Când intra seara să se culce, vâra o cheie cât un buzdugan în broasca porții, își ștergea cismele de răzătoarea de lângă scară

urcă treptele și se desbracă, pe când luna luminează cerdacul. Nici o vicțate nu turbură tăcerea locului. Rar, câte un măr cădea din ramuri, pe care lelea Măria avea să-l adune a doua zi, când *Domnul* eșea. Căci așa erau potrivite lucrurile, în cât niciodată stăpânul și sluga nu se întâlneau. Bătrâna trăia la casa ei.

Așa dar *unchiul* se ducea la gară să-și aducă nepoata.

În vremea asta, în jurul lui Comăneșteanu se adunaseră vre-o zece persoane, preoți sau învățători. De la primele cuvinte, tânărul băgă de seamă că mai toți erau oameni culți.

Prinseră a bea un pahar. Intrebări discrete, vorbă cumpănită, câte un *viț* nemțesc în onorea lui Bacchus, — iar în colo, rezervă. Par'că o lungă deprindere de încătușare a gândului liber îi dresase pe toți. Cine era noul venit? Un domn de peste munți. Vorba asta *de peste munți* cuprindea înțelesuri întinse, orizonturi luminoase, farmecul șesului sclipitor, ce curge de pe plaiuri către apa unui bătrân fluviu. Dar, în fine, cine era și ce voia noul venit?

Când auziseră cine și ce era, cercul se închise de tot împrejurul tânărului iar vorba umblă liberă.

Deodată, domnii mai tineri ce erau îm-

prejurul meselor se sculară, făcând loc unui alt domn, care venise pe nesimțite.

— Mă rog, d-le Protopop, iată aci o rudă a domniei-voastre din România.

— O rudă a mea?

Mirat, dar zâmbind cu bunătate, d. Protopop, așteptă să afle despre cine era vorba. Când i se spuse cine eră noul venit, dânsul deschise brațele:

— A!... Nepoate dragă, vino frățioare să te văd... Da unde-i Mia?

Și, într'o învâlmășală comică, plină de duioșie, bătrânul strânse în brațe pe Comăneșteanu și apoi se învârti împrejurul lui, cercetându-l ca pe un obiect de lux. Mulțumit, clipi din ochi către ceilalți, par'că ar fi zis: „sămânță bună“. Apoi grăi către el;

— Așa este. Da unde ți-e nevasta, tinere?... Să mă duc la baba mea, frate, că sosiți așa ca o ploaie de vară. Să fi știut, mă îmbrăcam, vă eșeam înainte, că doară ne bucurăm... Mă rog, da unde-i Mia?

D-l Protopop Marcu Stamate era de-a binele unchiul fetei. De statură mijlocie, cu barba albă, îmbrăcat curat și mai cu seamă vorbind limba fără nici un accent, — d. Protopop plăcu deodată lui Comăneșteanu, prin aerul său deschis și hotărât.

După ce mai schimbară câteva cuvinte

cu cei de față, unchiul luă pe nepot de braț și porniră spre casă.

O seară limpede se coboră pe dealuri. Apa gârlei se fărâșă de piatră gâlgâind a primăvară.

IX

Comăneșteanu deschise a doua-zi obloanele de la ferestre, pe o curte mică, închisă de toate părțile de zid și plină de flori. Casa în care se află el cu nevastă-sa sta așezată la o parte, în fundul curții, pe când la drum erau altele, mai mari.

Mirarea tânărului creștea din ce în ce. Odaea în care dormise, i se părură cea mai originală împerechiere de stiluri și lucruri, p'arcă o bătrână olandeză ar fi așezat la locul lor unelte românești. Tavan de scânduri; o *talpa* peste care stau teancuri de scoarțe și de bucăți de *spanura*; sus, un jghiab, ce făcea ocolul camerei, plin de străchini și ulcele; sub jghiab, fel de fel de șervete, așa zisele *culmare* sau *chindele*, ale căror colori șterse desfătau privirea; pe sub dânsule, clădării de porumb rar, cinguantin tărcat, atât de vechiu, încât, la cea mai mică atingere, boabele cădeau; apoi,

ici și colo, câte o tivgă, elegantă ca un vas grec; la un colț, subt un clopot pătrat de sticlă, icoane bătrâne' cu busuioc uscat și câteva figuri nemțești de vicleim. In mijlocul atâtor lucruri uitate de vremuri, un pat de fier, foarte modern dar și foarte comod.

După ce Comăneșteanu se îmbracă, se duse să bată la ușa neveste-si. Din năuntru venea zgomot de voci, râsete și țipete.

— Nu se poate!

El mai așteaptă puțin, și iar bătú.

— Nu se poate, domnule! strigă mătușe-sa. E!... da zorit mai ești!...

Se auzea glasul neveste-si care se rugă să deschidă:

— Zău lelițo, lasă-l să intre.

— Nu se poate, soro. Ia mai așteaptă nepoate, că nu ți-o fi pus ulcica! Ei, doamne!...

Noua mătușă a lui Comăneșteanu, Lețta Lena, cum o cheimau toți, era o persoană grăsulie și durdulie, cu ochi rotunzi, cu obraz rotund, cu piept și brațe rotunde, — o minge săltăreață, plină de haz, a cărei vorbă peltică da graiului său o continuă notă umoristică. Comăneșteanu râdea singur de modul cum rostise cuvântul „ulțică“.

După câteva minute, pe când tânărul, întors la dânsul, se uita la scoarțe, se deschise ușa binișor și nevastă-sa întrebă încet:

— Ești singur ?

Da.

Dânsa veni repede la el, îl luă de gât și-i rosti în urechie :

— Mă îmbrac cu portul nostru național...

Apoi, plecând capul pe o parte :

— Sunt așa de fericită !...

Era mai cu seamă încântătoare, cu părul împletit în coade și prins sus, ca o cunună ; cu *iea* brodată ; cu catrința albastră închisă ; cu brâul tricolor ascuns sub bundă.

— Lelța s'a dus să-mi aducă broboada de cap. Să te faci că nu m'ai văzut... Colorile noastre naționale le purtăm pe noi ca să nu se întâmple rău... Nu mai știu cum îmi stă. Ți plac ?

— Foarte mult.

— Mă duc.

Apoi, de la ușă, se întoarse înapoi :

— Cum ai dormit ?

— Minunat. Dar tu.

— Așa și-așa... Eram cam departe... Mă duc, că vine Lelța.

Și se repezi pe ușă, râzând, dar când să iasă se lovì piept în piept cu mătușe-sa și unchiu-său.

- Bravo, frumos îți șade să mă trădezi ! Vezi, Stamate ? S'a dus fuga la bărbatu-său... Se înțelege ! Că fără de dumnealor noi nu putem trăi. Lasă, că o să bocești

acasă, singură, până n'ai mai putea. Dumnezeu-lui o să se ducă la Consistor, iar tu o să-ți uzi pâinea cu lacrimi...

Bătrânul făcea un haz nespus :

— Schimbă Consistoriul, Leno, că doar nepotu nu-i popă.

— Zău, Stamate.

Și câteși trei intrară înapoi la Comăneșteanu, râzând.

— Bună dimineața, domnule nepoate... Da mi-ai învățat-o bine la buestru.

Comăneșteanu îi sărută mâna.

Zău, ui'te ce „buzor“ de fată.

— *Bujor*, Leno, zise Protopopul.

— Lasă, dragă, că ți-am fost bună, măcar că sunt peltică. Ia adu-mi mă rog, Stamate, niște ace, să prind fetei broboada pe cap.

Bătrânul Protopop se duse foarte serios să caute acele, pe când Lena și Comăneșteanu se învăteau împrejurul Miei.

— Ui'te, Alexandre dragă, asta este *iea* mea de la cununie. Mă rog să te uiți la mâncă. Vezi? Aici se desparte în lung printr'o fâșie cu găurele, zisă *cheiță*, pe lângă care vin altele, tot în lung. Astea se cheamă *șireale*, astea *podoabele* și aicea vine *ciocanelul*. Iar dacă ești om de gust, admirează, mă rog, gulerul, sau *ciupagul*, cum îl chemăm noi...

— Să admiri, Alexandre ! zise Mia, râzând.

— Da să știi tu, urâto, care te-ai înstrăinat de neam și te-ai făcut bucureșteancă, — că îi tot lucrat cu mătase neagră și cu aur, ca o filigrană.

Apoi, lăsând mâneca, rămase pe gânduri:

— Zău, că tare-i frumos la dumneavoastră la București. M'a dus Stamate acum doi ani, și drept să-ți spun, mi-a plăcut foarte mult.

Veni în sfârșit și Protopopul, aducând o perniță de mătase, în formă de inimă, înfipță cu ace.

— Iată-ți inima, Leno.

— Ba, dragă o fi alta, că a mea numai odată a sângerat, și atunci mi-ai vindecat-o tu. Săracu Stamate, a îmbătrânit și el, am îmbătrânit și eu... Fi, niște pensionari!... Da lasă, dragă, dacă ai fi tu cuminte, îți dă Lenuța bănuți să te mai repezi pân'la Viena....

Și zicând astfel, clipi din ochi către Comăneșteanu ; apoi oftă în pilde :

Hee!... că mult îi dulce pustia de Vienă!...

Protopopul râdea să se topească. Nevestă-sa isprăvi de gătit pe Mia :

Haidem sus, copii, să ne luăm cafeaua.

Pe când se duceau la cafea, tocmai intră d-l Notar. Deși ceasurile erau de abia

opt, d-sa eșea deja de la slujba, pe care o începuse din zori de ziuă, cum și se cuvine la țară.

— Cu bună dimineața la cucoane și la domni.

Comăneșteanu băgă de seamă că aerul înspăimântător al d-lui Notar se îndulcise, par'că devenise chiar duios. Când vorbea cu Lena și cu Mia, glasul său lua intonațiuni molcome.

— Cine-i acum mai mândru ca doamna Stamate!...

Lena dete din cap, mulțumită.

— Vino cu noi, d-le Notar. Tot numai odată pe zi mănânci?

— Tot.

— Da azi o să mănânci de două.

— Nu cred.

— Ba eu cred, că doară nu te împărtășești în toate zilele. Afară de asta apoi, ce să zică Manda mea când o ști că d-nu Notar nu i-a gustat aluatul?...

— I!... doamnă Stamate!... că la mare ispită mă pui!...

Apoi rotind ochii a vitejie:

— Fie măcar ce!... Am să mănânc, — dare-ar turcu'n ea de burtă!

Rogu-te, domnule, n'ai auzit domnia-ta vorbindu-se pe la Curțile streine de o gospodină a noastră?... și de un oarecare „picu de rață pe craută“?

Lena râdea, mulțumită. El urmă cu înțelesuri :

— Că doară știe el Mitropolitul Roman, în lumea dreptilor unde se află, despre bunurile noastre !..

Slăbiciunea mătușe-sii pentru arta culinară devenea astfel evidentă, și Comăneșteanu ridică laude în cinstea cozonacilor și a *zaharatelor* de la cafea.

După ce mâncară, trecură în salon,—sau mai bine în saloane, căci erau trei, curate și îngrijite.

De la ușa celui dintâi se vedea, în fundul celui de-al treilea, un bust de marmură, de gâtul căruia sta, ca o lentă, tricolorul românesc. Comăneșteanu recunoscu pe Brătianu.

Pe mese și pe etajere erau numai cărți românești, tot ce editase și tot ce vânduse Socec de la înființarea librăriei sale până în zilele noastre,—căci cetirea era a doua slăbiciune a Lenei. De la cele mai depărtate calendare apărute în Trasilvania, până la Nichipercea și până la ale lui N. D. Popescu; de la primii poeți, Văcărescu, Conachi și ceilalți, până la Eminescu și urmașii săi; de la Boerii și Ciocoi lui Filimon, până la Biblioteca pentru toți a lui Müller,—toate erau de față.

— Foarte interesante lucruri, zise Comăneşteanu, cu o carte în mână.

Mătuşe-sa venise lângă dânsul şi se plecà subţ carte, ca să poată citi titlul.

„Blondă, cu ochi negri şi albă ca o fee,” zise ea, arătând către Mia.

— „Un cap frumos de înger pe umeri de femeie“, întări bărbatu-său.

— Cum, cum?... Săracu Stamate, tot îi mai plac capetele de înger. Ai îmbătrânit omule.

— Aşa zice Nicoleanu, creştino.

— Ba să mă ierţi. Nicoleanu zice : un cap blondin de înger“.

— Se poate. Dar atunci trebuie să înceapă altfel : „pală, cu ochii negri“, sau aşa ceva, ca să nu se repete.

Comăneşteanu, ascultându-i, pusese mâna pe altă cărticică.

„— „Locuinţa mea de vară e la ţară“ zise Lena.

— „Acolo aşi vrea să mor, ca un fluture pe floare...“, adaogă bărbatu-său, încet şi râzând.

„Beat de soare, de parfum şi de amor“. No, că e prea frumos pentru un popă!

— Da că tacă-ţi gura, femeie, că doară zice Depărăţeanu, nu zic eu.

Lasă, dragă, că le ştii pe de rost...

Pân'te-ai făcut preot, cine cânta mai frumos pe subt ferestrele de la Rășinari !...

Mia râdea cu o poftă nespusă. În copilăria ei, pe câte-ori venea să petreacă vacanțele la Seliște, tot aceleași glume nevinovate se repetau între soți, ca și astăzi, fără nici o umbră de adevărată mângâiere. Ei trăiseră și îmbătrâniseră singuri, el cu slujba bisericii și cu căutarea unor vii, din cari agonisise stare,—ea cu grija gospodăriei.

Acasă la dânsa, fata văzuse aceeași deplină înțelegere între tată-său și maică-sa, aceeași identificare de interes, de gânduri și de aspirațiuni. Ce departe erau aceștia de familiile pe cari le cunoscuse în București, de directoarea Institutului în care învățase, pururea în ceartă cu bărbatu-său ; de Ana și de General : de nervozitatea fetelor din pension, cari plecau de-acasă fericite, ca să nu mai audă infamiile dintre părinți !

Când făcuse cunoștință, la Comănești, cu socru-său și, mai mult, cu cele ce-l înconjurau, cu lucrurile de acolo, — Mia avusese simțimântul exact că peste toate plutea sufletul binefăcător al unei femei, care întru nimic nu se aseamănă cu celelalte multe. Când bărbatu-său zicea câteodată „mama“, — cu accentul cald și pasionat al copiilor rămași orfani,—în gândurile fetei se înfiripă

imaginea unei fee, ceva nepământesc, senin și binevoitor, către care se raportă pe sine, cu speranța sa-i semene.

Așa că, deși era făricită de-a umbla cu bărbatu-său prin străinatate și mai ales prin țara ei, aspirațiunile fetei zburau către casă, unde se credea chemată să umple golul pe care-l lasase Sașa murind.

Steteră câteva zile pe loc, făcând cunoștință cu toată *inteligenta* satului, cu oamenii chiaburi (și erau unii cari aveau câte 50 și 100 de mii de florini ; cercetară școlile și breslele de meseriași ; admirară îndemânarea țemeilor, cari țeseau minunatele marame cu cari-și înveleau capul, lucrau *panura* și toată pânza de îmbrăcăminte.

Protopopul și doamnă-sa țineau ca după Seliște, „satul cu neveste frumoase”, Comăneșteanu să vadă alte sate românești de prin prejur, cum bunăoară Poiana, „satul cu bărbați frumoși”.

Negreșit, pe d-l Notar căzù sarcina de a însoți pe tineri sus la Poiană. D-sa se declară gata să meargă, dacă mei cu seamă „al de Manda va pregăti de-ale mâncării”.

X

Intr-o Duminică dimineata trăsura ducea pe Comăneşteanu, pe Mia şi pe d-l Notar sus la satul Poiana. De-abia eşiţi din Selişte calatorii intrară în alt sat românesc, *Ciuleştul*, şi din acesta în altul, *Tilişca*.

Peste tot aceeaşi naivă manifestare a simţimântului de patrie, prin zugrăvirea lui Mihai-Viteazul pe tablele de la prăvalioare, cu inscripţia „la Mihai Eroul”.

Popularitatea victimei de la Turda nu era datorită numai faptului că se bătuse şi murise în Transilvania, ci mai cu seamă faptului că el este oarecum sinteza calităţilor sufleteşti ale fraţilor noştri de peste munţi. Voinic la trup, chibzuit la minte, mare general, dar şi mai mare bărbat de Stat, el trăise şi murise pentru îndeplinirea unei idei politice: unirea tuturor Românilor. Neamul nostru a avut poate generali mai mari, a avut pe Ştefan-Vodă al Moldovei, admirabil geniu militar, încântătoare fire de idealist care însa părea a nu pricepe nimic în politică, de oarece el socotea că e mai bine să se unească Moldova cu

oricine, cu Turcii, cu Tătarii, numai cu Polonii și cu Muntenii nu.

— Vezi, mă rog, domnule, rezultatul acestei politice a fost că unirea celor două țări surori s'a făcut numai cu 350 de ani mai târziu, iar domniile-voastre ați încăput sub jugul Turcilor, pe când era în firea lucrurilor ca stăpânirea turcească să se oprească la Dunăre, frontiera ei naturală. D'apoi vezi, domnule, rogu-mă, Ștefan-cel-Mare era Bogdănesc, cu scaunul domniei în Suceava, în cealaltă extremitate a românismului.

D. Notar avea o teorie a sa, care zicea că adevărații și singurii moștenitori ai Romanilor pe pământ erau Oltenii și Transilvănenii.

— Că doară, domnule, când te întâlnești astăzi cu Oltenii mehedințeni și gorjenii, când vezi femeile de la noi din Seliște, când dai de ciobanii din Poiană, pare că faci cunoștința unui popor latin nou, admirabil prin frumusețea tipului, brun, voinic, în care foarte puține urme de Daci au mai rămas. Aștia sunt Lătini și nu sunt altceva, sunt Romani de la Roma, crescuți în munții Carpați. — Pe când moldoveanul, bucovineanul și basarabeanul d-voastre e mai mult blond, e la înfățișare mai modest,

par'că ar avea conștiință că în vinele lui nu curge sânge de-al cuceritorilor.

Mia părea oarecum jenată de opiniile d-lui Notar, pe când bărbatu-său, din potrivă, era încântat de ele.

— Mă rog, domnule Notar, zise el zâmbind, știi că, după o teorie nouă, oamenii bruni trec drept inferiori,— în toate cazurile sunt socotiți ca neavând nici un fel de putere inventivă, ca ante-artiști și nepoeți.

— D'apoi că nu-i nici o pagubă dacă n'am avea poeți. Cu poeții dăm de mal. Nouă, domnule, ne trebuiesc bărbați cari să stea la noi și să lupte cu noi! Că doară poeții fug peste munți la domniile-voastre, că acolo e traiu mai bun și muncă mai puțină.

Comăneșteanu râdea.

— Bine, bine, dar totuși vă trebuiesc poeții, să vă cânte faptele mari ale trecutului și să vă ție în prezent sufletul deștept.

— Vai de vii!! D'apoi, domnule, gândul îl avem noi neadormit și făr'de dâșii: iar cât despre faptele mari, ne-ar trebui mai întâi bărbați cari să le facă și apoi cimpoieri care să le cânte.

Trăsura se urcă drept la deal, printre munți singurateci. Ici și colo se iveau pe corhane pete îmbrumate.

— Iată colo, domnule, moliftii noștri. Fie.

care comună e datorare să-i semene și să-i îngrijească, pentru împădurirea locurilor. La domniile-voastre se face așa ceva?

La noi se taie.

Legea forestală nu vă pune îndatorire să replantați?

— Nu știu, — îmi închipuiesc că da.

D-l Notar se uită lung la acest proprietar de pământ, care cunoștea teoria oamenilor bruni, dar nu cunoștea legea forestieră a țării sale.

— Mă rog, și de ce teoria că oamenii bruni sunt inferiori?

Ideia asta îl plictisea.

Probabil, fiindcă a fost făcută de un om blond.

— No, că așa se poate. Da că ce are el cu noi?

— Nu are nimic cu dumneavoastră personal. Cel mult dacă o avea ceva cu Romanii.

D-l Notar dete din mână, sceptic:

— Bată-l blendele de Sas, că de nu poate să fie el Roman, vrea să dea cu proașca în noi. Și ce zice, rogu-te, domnule?

— Zice că poporul latin, în epoca lui Trajan, când a venit la noi, era compus din elemente italice, din care băstinașii blonzi ai Lațului dispăruseră cu totul. Caracteristica fizică a acestui popor era deci

caracteristica omului pe care antropologia îl numește *homo alpinus* și *homo mediterraneus*, cu alte cuvinte, brachycefalia sau dolichocefalia occipitală, unită cu fața pielei brună.

— Ei, ș'apoi dacă era brună?!

Nu-i nimic *Brachys* însemnează *scurt* iar *dolichos* însemnează *lung*. Se pretinde că oamenii cu capul scurt și cu fața pielei brună, cu alte cuvinte brachycefalii, sunt inferiori oamenilor cu capul lung și fața pielei blondă, adică dolichocefalilor. Oricât de puțin dovedită să fie inferioritatea creatoare a oamenilor cu capul scurt și oricât de greu să fie de-a se proba astăzi că Romanii ar fi avut un asemenea cap,—un lucru rămâne totuși știut, anume că marele popor de la Tibru, care cucerise lumea, fusese incapabil de-a da un geniu creator în artele plastice; iar în poezie, deși mai înaintat, rămăsese imitator al Grecilor. Atât merge de departe incapacitatea lor artistică, încât chiar mai târziu, când adică invaziunile germane sădiseră înșușirea idealității în alcătuirea sufletească a latinului, latinii de la Roma rămân refractari artelor și nu iau nici o parte la Renașterea italiană.

Vorbe, dragă domnule. Cine mama-pădurii s'a ținut de măsurat capetele Romanilor?

— S'au găsit și nebuni de ăștia.

— Eu știu una și bună, domnule : că strămoșii noștri au cucerit lumea și v'au cucerit și pe domniile-voastre Dacii. Da că or fi acuma occipitali, ori alte dihăanii, nu mă bate dorul să aflu.

— Foarte bine, zise Comăneșteanu râzând.

— Rogu-mă de-un cuvîntel : ce vrea să zică geniu creator ? Unul care să facă idoli de ceară, ori să cânte doine și poezele ?.. Nu. Omul de geniu este acela care stăpânește pe alții prin puterea armelor și prin bogăție, căci, la urma urmelor, oricine concepe un plan, fie de bătae, fie de îmbogățire, și-l aduce cu succes la îndeplinire, creează, căci lucrează cu entități, prin urmare, cu esența însăși a ființelor. Și asta făceau Romanii.

— Asta fac și Englezii cei blonzi, zise Mia.

— Ei, nepoată, ai trecut la dușman !..

— Mă rog, domnule Notar, mai atins la Daci.

— Păi că chiar. Ia mă rog, domnule, întoarce-ți privirile înapoi, că ajungem în *Dealul dorului*.

În adevăr, de pe culmea înaltă pe care erau, se vedeau văile și dealurile Carpaților transilvăneni, se vedea pământul sacru în care dormeau osemintele biruitorilor și ale biruiților, se vedea podoba verde a munților,

ce părea a surâde de speranță. Aci era Dealul dorului; dincolo, spre Grădiștea, era Sarmizegetuza; jur-împrejur erau sate românești: Apoldul-de-Jos, Miercurea, Ludoșul, Singătinul, Cutul, Rodul și Poiana; în fund răsărea ca din legenda vremii vârful codrilor, îndepărtați, strejuind văzduhul cu puterea stejarului uriaș, ale cărui rădăcini își luau ființă din inima pământului Daciei. Aci apa curgătoare și ciocârliia dimineții, vântul și pădurea, stelele de sus și dorurile de jos, spuneau Românului că tot ce este aci e al lui.

Comăneșteanu, uitând că d-l Notar era de față, zise neveste-si, mișcat:

— Cât de fericit sunt eu de a vedea locurile astea!... cum erai tu fericită de a vedea Roma.

Apoi, adresându-se Notarului:

— Domnule Notar, noi trăim prea depărtați unii de alții, ne cunoaștem puțin și ne judecăm rău. Ar trebui să ne vedem mai des și să ne iubim mai mult.

— Hei, dragă domnule, par'că noi n'o dorim!... Numai, nouă nu ne prea dă mâna să umblăm. Dar domniile-voastre, cari, după cum spune cumnatul, mergeți în toți anii la scalde prin țări străine, ați putea să vă abateți și pe la noi, că doară vă suntem în drum și vă suntem frați.

Aşa s'ar cuveni.

Acum suntem chiar în *Dealul do-
rului*.

De uude numele ăsta așa de poetic ?

— De acolo, că aci se despart muerile de bărbați când aceștia pleacă în România după comerț și tot aci le iese în cale când se reîntorc. Că lumea pe aicea, domnule, e săracă din partea pământului : ce năpaste să ari pe corhanele astea ?... Dar trăesc oamenii din oerit : se duc prin România, prin Dobrogea, prin Rusia, pe la dracu și pe la mâne-sa, și se întorc acasă cu părale.

Nu se întâmplă unora să rămână pe acolo ?

Domnul ferit-a ! Măcar de-o ști el Românu' că-și vinde pita din gură și de venit acasă tot vine !... D'apoi când e vorba de Poenărești, știe-l tat-su de mocan, că nici Iuda cel spurcat nu-l înșeală.

După ce eșiră din Rod, trecură printr'o pădurice de cătină, scundă și degenerată, pe unde se ivea ici și colo pete de arătură. Câte un cal singuratic păștea în dâmbul corhanelor. Pace peste tot.

Comăneșteanu oprì birja și se dete jos, dorind să calce cu piciorul pământul acela.

Ași vrea să aprind o țigară, zise el neveste-si ; rămâi în trăsură.

Pe locurile acestea despădurate se întindeau altădată codrii întunecați ai băști-nașilor, goronii, paltinii și stejarii, din umbra cărora eșeau triburile vânjoase ale Costobocilor, ale Carpilor și Teuriștilor, mergând să moară, sub ochii taraboștilor lor, pentru apărarea pământului Daciei; pe locurile acestea se izbiseră ei de frontul de granit al legioanei romane, asurzind văzduhul de urlote, de zângănitul lanceiei, de rânchezatul cailor; pe aci buciumasă cornul din Sarmisegethiza, deșteptând ecourile Streiului, văile Oltului, umplând de fiori de ură inimile Dacilor și roșind de sânge apele. Au trecut anii și veacurile, s'au stârpit stejarii, au amuțit cornurile. Dar, din plămada sângelui strămoșilor, a crescut o rasă nouă, tăcută și răbdătoare, al cărui suflet se înalță sus, în restriște, și se pregătește pentru victorie. Salve ție, viță puternică de pe malurile Tibrului, ce-ai răsărit în huma neagră a Carpaților, și ție, pământ credincios al Daciei, ce-ai păstrat virtuțile avite, salve!

O mișcare cu mâna în vânt făcù pe Comăneșteanu să se deștepte. Visă cu ochii deschiși, nepotul eroului de la Grivița. Se încercase de gânduri războinice și i-se părea că are de răfuit socoteli cu vlăstarii de

prin prejur, pe care îi tăia cu vârful bastonului.

Când se uită înapoi, trăsura se oprise, iar de aripa ei sta rezemată o femeie care vorbea d-lui Notar. Comăneșteanu se apropiă și dânsul.

Femeea era româncă dintr'un sat unghuresc. Ea povesteà d-lui Notar greutățile vieții, în fugă și cu un aer eroic, par'că ar fi zis: „sunt nevoi, domnule, dar nu mă tem eu de ele“. Alta o muncea pe femeie:

— Rogu-mă frumos domnule Notar, a născut noră-mea un prunc, și al de bunică-suar vrea să-l boteze de Mihai, dar ne-e frică de Unguri că ni-l scrie în cărți pe numele de Mihaly.

— No, că bine, leleo. Iată aici o listă de nume ce nu se pot schimonosi pe unghurește: Pompeiu, Drusu, Cicerone, Agrippa, Cincinatu, Tiberiu, etc., etc., și pentru fete de asemenea: Lepida, Rubria, Plautia, Marciana, Plotina și celelalte.

Femeea zâmbea nedomirită:

— Bine, rogu-mă, domnule Notar, dar apoi noi am vrea să-l chiamăm Mihai pe băiat.

Chiamă-l tu leleo cum oi vrea acasa, numai în condica unghurului, nu. Acolo să-i zici Pompeiu...

Păi, așa să facem.

După ce plecară, d-l Notar explică tinerilor cum printre, celelalte angarale, Statul maghiar inventase și laicizarea registrelor stării civile, al cărui scop nu era altul decât de a maghiariza numele românilor și a celorlalți supuși nemaghiari, pentru ca în a doua și a treia generație să li se piardă numele patronimic odată cu numele de botez.

— Se poate una ca asta? întrebă Comăneșteanu.

— Da cum să nu se poată!... Domniele-voastre credeți că e glumă. Apoi, dragă domnule, trebuie să știți să o spuneți și pe acasă, că aici la noi totul este organizat pentru a ne maghiariza sau a ne ucide; totul lui tot: politică, justiție, administrație, tot, mă rog... Dar nu-i succede lui, unguru-lui!...

Trăsura intra în satul Poiana. Călătorii traseră drept la biserică.

Par'că, pentru a întări cuvintele d-lui Notar, lumea, gătită de sărbătoare, se grămădea la ușa templului.

Era acesta un adevărat locaș de rugăciune, plin de lumină, — o catedrală albă, zidită din banul românului, adunat cu răbdare și încredere.

Când intrară înăuntru, Comăneșteanu des-

chise ochii mari, văzând, dar necrezând par'că ochilor. Era oare cu putință?

Giațiți de sărbătoare 700 de poporani umpleau biserica: bărbații în față, femeile în fund, iar fetele sus în balconul corului.

De când era el, Comăneșteanu nu văzuse ceva mai măreț. Ciobanii aceștia, adunați la un loc, păreau senatul roman de pe vremea lui Appius Claudius Ceacus gata a respinge propunerile lui Cineas. Voinici, curați, cu brațele rezemate în bătă, cu pletele albe, stau oamenii drepecți, ascultând slănta leturghie. De la cojoacele înflorate, ce le atârnau pe umeri, până la opinea puternică, ce se înălță la vârf ca un vas plutitor, totul era nou, alb ca zăpada. De sub mâneca rășfrântă a cămășii, eșeau brațe vânjoase, rotindu-se prin aer cu o mișcare largă și făcând semnul crucii. Se îndoiiau trupurile puternice înaintea preoților, cari slușeau cu glas mare, iar gândurilile se ridicau către Domnul, într'un singur dor, dorul renașterii în patria comuna. Par'că, în adevăr, pe fețele acelea bărbătești sta zugrăvită așteptarea senină a ușurării de jugul străinului, sperarea hotărâtă într'o vreme bună, când ciobanii de pe Tibru se vor redeseptea pe văile Carpaților în nepoții lor, în adevărații și singurii lor neș oți pe pământ.

Comăneșteanu, mișcat de notele corului și de propriile lui gânduri, își simți pieptul

umflându-i-se de emoțiune. Dânsul cu nevastă-sa și d-l Notar, stau în stranele de sus, lângă cântareții bisericii. El se întoarce către Mia, întrebând-o din ochi ce era steagul românesc ce atârna lângă o icoana. Mia răspunse încet :

Acolo nu-l poate atinge nimeni.

În adevăr, în mijlocul unui perete alb, deasupra unei icoane de aur, sta înfiptă o bârnă enormă, de care atârna, ca o pânza de catarg, tricolorul românesc. Ce lucru ciudat !... Drapelul țării i-se păru pentru prima oară frumos, frumos și emoționant, simbolizând oarecum patria nevazuta.

Lumina cădea piezișe prin ferestre : fumul de tămâie se înalță în valuri către bolta templului ; glasurile corului răsunau pline de armonie, repetând rugăciunea Românului : „Doamne, fie-ți milă, ajută-ne și ne mântuește”.

Era cu adevărat un strigăt al sufletului ce pornea din toate piepturile : „ajută-ne, Doamne !” În gândurile tuturor sta imaginea ideală a unei patrii comune, ce-i ținea drepti, luminându-le viața chinuită, ca o stea purtătoare de vești bune.

Când fu pe la slârșitul letughiei, bărbații veniră la icoostas să se închine. Unul oșea din mulțimea din dreapta, altul din mulțimea din stânga, și, aș zându-se unul

lângă altul, se dau cu un pas înapoi, roteau brațele prin aer cu mișcarea largă a omului voinic, apoi sărutau icoana, aproape tremurând.

Cât țină prefirarea închinării la iconostas, Comăneșteanu stătù înfipt locului, cu sufletul turburat, cu ochii plini de lacrimi căutând să prindă fiecare mișcare, expresia chipului, gândurile și dorurile acestor păstori, a acestui admirabil popor, încare par'că trăia din nou timpul eroic al omenirii. Cei dintâi tovarăși ce veniră să se închine erau bătrânii chiaburi, niște bărbați de oameni, rămași par'că din expediția Argonauților, coloși cu umerii de bronz, cu pletele albe, cu fruntea netedă, ce făceau să tremure pământul când opinca se așeză pe el. Apoi trecură oamenii maturi, oacheși la față, frumoși toți, voinici și liniștiți, cu chimirul ca o cetate împrejurul trupului. Apoi puținii tineri rămași în sat, de oarece mulțimea celorlalți rătăcea cu oile prin Rusia de miază-zì și prin Dobrogea.

După ce serviciul divin se sfârși, unul din preoți se urcă în amvon și începù să vorbească.

Pornind de la un cuvânt din Evanghelie, preotul învinuì pe oameni că nu mai iubesc biserica, că nu vin în număr destul de mare, sau, când vin, nu sunt ascultători și supuși

cu frica lui Dumnezeu în inimă. Glasul lui, cam dogit, se înalță din ce în ce : vorba devenea bătoasă și iritantă ; accentul, displăcut, împungea ca o suliță. Comăneșteanu incremenit, se uită la bărbați : toți plecaseră capetele, par'că în adevăr ar fi fost vinovați de năpăstiile pe cari le înșiră preotul.

Tânărul bucureștean, deprins cu nepăsarea publicului românesc pentru biserică se așteptă să audă laude aduse norodului, ce venea în așa mare număr să asculte sfânta leturghie. Și când colò, muștrări ! El nu știa că în asta sta tăria neamului nostru de peste munți : în disciplina cu care îl ținea conducătorii școalei și ai bisericii.

După terminarea slujbei, cel mai în vârstă dintre preoți se oprì în mijlocul pieței și făcù semn oamenilor că vrea să le vorbească. Erau de față două mii de persoane, bărbați, femei și copii. Deodată tăcură cu toții. Preotul le spuse că a doua zi Banca rămânea închisă, de oarece domnul *Casar* era chemat la Sibiu ; apoi, în puține cuvinte, ceru poporului să-și dea ofranda sa pentru un scop național (pe care nu-l numi dar care era o amendă de plătit Statului maghiar), și toți ciobanii se scotociră în chimir, dând creițarul de la chiotoare ; în fine, le mai spuse că peste puțin timp se vindea la mezat o corhană de loc a unei

bătrâne; cei cu dare de mână erau poftiți să cumpere locul, ca nu care cumva să treacă pământul în mâna Sașilor sau a Ungurilor.

Pe la ceasurile 2, călătorii se urcau în trăsură, gata să ia drumul înapoi spre Seliște. Când însă trecură prin piața satului, le eși înainte unul din preoți rugându-i să se oprească la horă.

Într'un han mare, așezat la răscrucea drumurilor, era *Casina*, cum s'ar zice Clubul satului, în care, ca și la Siliște, inteligența locului venea să citească ziare.

Camera era mică, ba chiar sărăcăcioasă, cu o masă în mijloc, cu câteva scaune prin prejur, dar avea un aer auster, par'că aici s'ar fi exercitat cultul unui popor eroic pentru zeul războiului. Pe un perete, trei portrete strâmbе: Horia, Cloșca și Crișan; pe celălalt, unul singur: Mihaiu Eroul. Acesta și iar acesta.

Cu căciula cureănească pe ochi, cu barda în mâna stângă, cu pulpele strânse de coapsa calului, voia să sară peste zid și să și libereze munții de străini. Încruntat și voinic, așa cum 'l-a întrupat închipuirea poporană, marele nostru Domn, ucis de Bathorești, simboliză aceeași idee ca și iobații de pe zidul din față, ruți pe roată. De o parte, Prințul, sângele Basarabilor, al lui

Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, — de alta poporul, sângele credincios al legionarilor.

Parcă toate adierile fugare ale sufletului național se limpezeau și se fixau în o-daița aceea săracă: ea dânsa fiecare român de aci are o tăiniță a inimii, în care păstrează imagina Patriei, simbolizată în icoana Eroului.

Și vai de cine trece prin lume sceptic, gol la suflet și străin în gânduri!...

De ce te uiți, mă rog Domnule așa de lung la cadra asta? întrebă domnul Notar. Doară îl aveți pe Mihai Eroul în tuciu, înconjurat de tunurile ce ați luat Turcilor, și pe cari le-ați închinat lui, sireacul, cel ce știă așa de bine să-i bată.

Ciudat lucru! răspunse Comăneșteanu preocupat: parcă niciodată Mihai Viteazul nu mi s'a părut mai adevărat decât aci.

D-l Notar dote din cap:

- D'apoi îl aveți domniile-voastre și mai adevărat, că doară vi l'au făcut pictorii așa cum a fost el, nalt și voinic, cu fruntea lui domnească ca o catapetează, cu ochiul plin de gânduri, îmbrăcat în zale... Mă rog, Domnule, să am iertare de vorbă, aveți domniile-voastre și mai multe de la Mihai: mănăstirile pe cari le-a zidit, locurile pe cari le-a călcat, orașul în care a trăit, numai nu le cunoașteți, că din câte

îmi spune mie cumnatul, domniile-voastre mai bucuros vă duceți prin țări străine decât prin țara românească.. Înțeleg prea bine de ce. Numai, totuși, e nefiresc să nu 'și cunoască omul mai întâi ce are frumos acasă la dânsul și apoi ce au alții.

— Noi venim acum din Italia, zise Comăneșteanu râzând.

— E bine că veniți din Italia, că acolo este obârșia noastră. Dar la monăstirea Dealului ați fost? la monăstirea Putna ați fost? Fost-ați prin munți domniilor-voastre?..

Apoi începù să râdă :

— No, că par'că a intrat nebuneala în mine, de mă fac eu jude. Haidem sus ne-poată, să privim la horă, că de unchiașul sfătos fug și babele.

Se urcară sus, într'un balconaș de scânduri, din care se vedea cum umblau jocurile.

Sub un șopron deschis, se grămădea o mulțime de lume tânără, agitată de ritmul strident al unui trombon și al unei clarinete.

Se jucă un joc național, *Invarțita*.

Grupuri de câte trei, două fete și un flăcău, prinși cu mâinele pe după mijloc, se răsuceau pe loc, ca un inel, când la dreapta, când la stânga fără alt farmec decât al repeziciunii. Trebuie însă să fi fost o nes-

pusă voluptate în iuþeala cu care se învârteau, de oare-ce fetele, cu rochile umflate de vânt, cu spetele aruncate înapoi, cu ochii închişi, se lăsau pe braþelele flăcăilor ca pe rezemătoarea moale a unui leagăn.

Mai cu seamă era interesant grupul din margine: fetele, mititele amândouă, păreau aninate de flăcău, ca ramurile unui salcâm înflorit de trunchiu. Dânsul, cu părul rotunjit mocăneşte, cu umerii laşi, cu braþele voinice, părea în fiecare moment că stă să le arunce peste acoperiş.

Pe sub fustele fetelor nu prea erau multe alte mobile, şi, în învârtirea lor nebunească, fie-care apărea aşă cum o făcuse natura.

Mia zâmbea. Bărbaţii cu toate astea nu păreau nici scandalizaţi nici mişcaţi. Un sens de patriarhală pudoare sta în esenta însăşi a lucrurilor, fără nevoie de şiretlicuri.

— Vezi, nepoată, ăsta e *burlac*, zise d-l Notar.

— De ce rămâne burlac, întrebă Comăneşteanu: îmi pare încă tânăr şi foarte voinic.

— D'apoi tânăr şi este. Numai, pe aici, înþelesul vorbeii *burlac* e altul: se cheamă burlac, flăcăul care nu s'a mai dus anul ăsta după oi. E un fel de candidat de

însurătoare, cum s'ar zice la d-voastră, de aceea îi și caută fetele în coarne.

Mia se întoarce, zâmbind către dânsul :

Da d-ta de ce nu te însori, d-le Notar ?

-- Da bate-m'ar blendele, nepoată, cine mama cucului o să mă mai ia ?... Cui îi ici și ici, zise el arătându-și palma mâinei și creștetul capului. Dar apoi cât o fi Zgurea om, de viață nu se lasă : hai nepoată să jucăm.

Și fără a aștepta răspunsul Miei, o luă de mână și deteră să coboare scările.

Tochmai atunci se urcau de jos doi jandarmi unguri.

D-l Notar îi salută pe limba lor și trecu înainte. Iusă ajuns jos se opri, uitându-se către cerdacul în care se suiau jandarmii. Poporul se adunase cu încetul sub balcon și privea. Muzica tăcuse.

Jandarmii puseră mâna pe preotul mai mare, spre a-l aresta. Acesta se zmuca din mâinile lor, protestând și cerând să i se arate ordinul de arestare : cu ce greșise ? de ce era vinovat ?

Jos, poporul se făcuse zid.

Comăneșteanu, încremenit, se uită la cei doi jandarmi scurți, umflați în pene, cu ochii mici, cu nasul turtit, care, cu toate astea, păreau a nu se teme de nimeni. Un adevărat sentiment de ură clocotea în sufletul

lui, o ură hărăgoasă, iritată de pana dela pălăria unguirilor și de mustățile lor răsucite.

Cum erau grămădiți la un loc, în cerdacul strâmt, întâmplarea voi ca unul din cei doi soldați să 'l calce pe picior. Atunci, instinctiv tânărul ridică mâna...

De jos, ochii d-lui Notar stau ațintiți asupra lui Comăneșteanu. Acesta, în fuga impresiilor, părù că înțelege privirea lor inteligentă și rugătoare și rămase cu mâna în vânt. Dar, neputând să se stăpânească cu totul, o lăsă să cadă pe umăru jandarmului:

— Bagă de seamă, dobitocule, că mă calci pe picior!...

Jandarmul, ocupat să scoată din tunică ordinul de arestare al preotului, părù că n'aude și că nu simte.

După ce preotul cetì ordinul, rămase un moment cu hârtia în mână, gândindu-se: ce făcuse? Căută omul să și găsească vina, și n'o găseà, că doar toată viața și-o petrecuse învățând cum să se poarte mai bine ca să nu încalce legile ungurești și totuși să rămâie român bun. Ce să fie?

Deodată îi venì în minte strânsul creștarilor la eșirea din biserică... Negreșit, dacă românul punea ban de la ban, ca să plătească amenzile la care erau osândiți ziarisții lor, aceștia nu mai puteau fi închiși, și deci, ziarele apăreau mai departe. Prin ur-

mare, trebuiau loviți ceice 'i ajutau întru aceasta.

Un sentiment de milă și de dispreț se ivi pe fața bărbătească a preotului. El se uită la chipurile roșcovane și triviale a celor ce reprezentau forța și legalitatea ; apoi se întoarse către popor și zise liniștit :

— Căutați-vă fraților de petrecere, că azi e ziua Domnului.. Fu mă întorc.

Și plecă între cei doi jandarmi.

Oamenii, ascultători, rămaseră locului, uitându-se lung după preotul lor.

Când acesta se făcù nevăzut pe sub gang, tânărul voinic ce răsucise fetele la horă, rămas palid în mijlocul curții, își luă căciula din cap și o aruncă în pământ :

— I!... măi vere!... scoate-mi-ar corbii ochii!... Că de ce am brațele astea, dacă nu's de nici o treabă...

Apoi se așeză lângă un perete pe vine și scuiă în lături.

În dezgustul flăcăului, în nepriceperea femeilor ce clătinau trist din cap, în seriozitatea copiilor ce se opriseră din jocuri, se citea disperarea mută a unui popor ajuns la marginea răbdării. În tot ținutul vechiului pământ al Daciei, acolo unde românul se simțea băstinași, crescut par'că din inima solului, ca goronii, n'avea cap să trăiască, el, stăpânul cel adevărat, al cărui sânge în-

grăşase brazda, ai cărui strămoşi, de mii de ani, umpluseră gropniţele!...

— Bine, frate, zise Comăneşteanu, sufocat de indignare, e cu putinţă să fim atât de laşi, noi, cei de dincolo, ce ne pierdem vremea în certuri păcătoase, în petreceri stupide, în ironie şi scandaluri, — pe când aici fraţii noştri se zbuciumă sub apăsarea celei mai infame tiranii!..

— E, he, bădiţă, da încă n'ai văzut nimic!.. Să trăeşti mai mult cu noi şi apoi să vorbim, zise d-l Notar, împingând pe Comăneşteanu spre trăsură. Hai să mergem, şi mână Gheoghe, că cine ştie ce se mai poate întâmplă.

— Ce se poate întâmplă?

— Rogu-mă, ai hârtiele de drum în regulă?

— Ba n'am nici o hârtie.

— Rău. Atunci eu sunt de părere să mergeţi cu nepoata drept la staţiune şi s'o porniţi spre ţară.

— Pentru ce?!!!. întrebă Comăneşteanu, mirat.

— Pentru că paza bună păzeşte primejdia rea... Dacă unгурul şi-o aduce aminte că l'ai atins pe umăr, vine după domnia-ta.

— L'am atins!.. Il mângăiam eu altfel, dacă nu erai dumneata, D-le Notar...

— He, dragă Domnule, par'că cine nu

ştie de-al de astea! Greutatea pentru noi, stă în acea că omul să fie stăpân pe sine, să nu dea drumul necazului şi urei, că n'a făcut nimic cu ele. Ai văzut domnia-ta pe bieţii oameni aceia din curte, cum îşi rodeau ficatul?... Ei, vezi, asta e greu să faci. Că poate o da el, bunul Dumnezeu, şi ne o veni şi nouă apa la moară vreodată!..

Trăsura mergea la vale, pe drumul dealurilor, într'o lumină tânără de primăvară. Se vedeau, departe, liniile munţilor, încăle-când unele peste altele şi pierzându-se în fundul liliachiu al spaţiului.

Călătorii tăceau câteşi trei, apăsaţi de pacla lor sufletească. Se auzeau roatele trăsuri tocând şi din când în când limba lui Gheorghe oprind caii la vale. Natura indiferentă, desfăşura priveliştea minunată a codrilor, până în linia orizontului.

Comăneşteanu se simţea mişcat, par'că munţii i-ar fi vorbit de nevoile şi durerea lor. Pe departe se ridicau piscurile despre Turnu-Roşu, Vârfu-Mare, până dincolo de valea Oltului, spre ţinuturile Făgăraşului; pe de alta, Piatra-Albă şi Clăbucetul. Tot ce sta în coprinsul acela era românesc, neaoş, şi românesc era totul mai departe, până în fund de miază-noapte, către munţii Rodnei şi ai Bucovinei.

Este drept aşă, cum ne spun cântu-

rile, D-le Notar, că de la Nistru pân la Tisa, totul este al nostru.

D-l Notar se uită la dânsul, mirat. Glasul lui tremură.

— D'apoi așa zic și eu, mări Domnule.

Așa. Nu e numai vorba, ci realitate.

Păi cum să nu fie realitate!.. Ca doar ce vezi domnia-ta aici, unde suntem mai aproape de domniile-voastre, poți s'o vezi și prin ținuturi departate, în Maramureș, în Crișiana și în Temișiana, în Bucovina și în Basarabia, chiar și în Basarabia, draga Domnule, unde bietul țăran trage jugul nevoii, părăsit de boeri, bătut de cnut, fără clasă inteligentă ca la noi; dar unde totuși rămâne român!..

Apoi, D-l Notar se foi pe scăunașul pe care ședeă și zise;

— Adică, domnule dragă, să am iertare de vorbă, vinovați sunteți domniile-voastre, cei din țeară, când pângăriți toate cele mai sfinte speranțe cu blestemata de politică!.. Ați batjocorit și ați omorât Liga; ne-ați zgomit și ne-ați împărțit barbații noștri de peste munți; v'ați vârat coada în Macedonia și ați împărțit lumea în tabere... E o risipă de copii... Ce-ar fi mai frumos, decât să se știe în toată suflarea românească că Liga din București este o adevărată *casa a poporului daco-român*, unde se lu-

crează pe tăcutele, unde blestematele domniilor-voastre de partide nu se amestecă; unde orice aspirație, ori ce nevoie, din ori ce colț al Daciei lui Decebal, găsește răsunet și mângâiere!...

Comăneșteanu se uită la el lung. D-l Notar se opri:

— Poate că te superi, Domnule.

— Nici de cum, d-le Notar; ești român și d-ta, sunt român și eu, și e bine să ne spunem ce avem pe inimă. E curios însă că socru-meu vorbește altfel.

— Mie unuia, domnule dragă mi-e și rușine când citesc cum fug *casarii* de pe la Instituțiile domniilor-voastre de bine-facere; cum Boerii se necinstesc, pentru a trăi o viață de desfrâu și de trândăvie; cum muierile se despart de bărbați... Asemenea lucruri, pe aici pe la noi, ori cât suntem de nevoiași, nu se întâmplă.

Lui Comăneșteanu i se părea că aude vorbind pe Ana Villara.

— Așa este, d-le Notar. Numai, dacă vă dați seamă de toate păcatele noastre cum ne iubiți și căutați către noi?

— Ei, Doamne! Pentru că noi suntem firul, iar domniile-voastre sunteți ghemul. Noi am vrea să ne strângem pe el, ca să-l facem tot mai mare, cum a fost pe vremea

când îl ținea în mână Decebal și Mihai Eroul. Ce zici nepoată?...

Mia se uita la el și tăcea. De când devenise *doamnă*, viața ei, plutitoare în văzduhul întins al nehotărârii, se adunase într'un singur sentiment: al iubirii de bărbatu-său. Puținul ce trăise până atunci, risipit fragmentar într'o superstițioasă venerațiune pentru tată-său, în frica de neavere, în gânduri triste pentru poporul de acasă, — se limpezise de odată în lumina amorului. Atât de covârșitor sentimentul acesta, încât personalitatea ei reflexivă părea a nu mai funcționa: ea nu mai gândea ca mai nainte, apăsată de firul adesea nelogic al existenței; nu mai avea sensul critic al veștei, cu amărăciunea criticei de sine; nu mai visă și deci nu se mai izbea de realitate. Ea trăia, absorbită sufletește în personalitatea lui bărbatu-său, desfătându-se în liniștea intensă a plăcerii *de a fi* acum și mâine și mai departe, în care par'că natura pregătea taina devenirii. Din când în când o lenevire încântătoare îi îndrumă imaginele către pacea de acasă de la Comănești, urde idealitatea stăpânea toate.

De aceea, dânsa se temea de vorbele d-lui Notar, sincere dar cam bătoase: Tăcea uitându-se la bărbatu-său și căutând să pătrundă în gândurile lui: oare nu era rănit

de cele ce i se spunea? nu-i găsea cam stângaci, ci cam copilăroși?

Drumul se urmă mai departe, în liniște, până ce ajunseră acasă.

Aci, ca și la Poiana, lumea era adunată la joc. Dar cei din Seliște fiind bogați, petrecerile lor se făceau sub un pavilion, construit într'adins pe malul pârâului. Comăneșteanu băgă de seamă că apa era canalizată, ulițele satului pavate...

Sub acoperământul de pe malul gârlei, se adunase cel mai elegant popor ce se poate vedea la țară. Imbrăcate în portul lor național, fetele păreau alese dintr'o împărăție întreagă, toate frumoase, cu ochii mari, îmbrumați de gene resfrânte, cu mâini mici și albe, cu mijlocul strâns voiniceste în cingătoarea tricoloră. Ceea-ce mai cu seamă era încă nevăzut la sat, erau încălțămintele: în mlădierea trupului, pe ritmul cântecelor, eșeau la iveală piciorușe delicate, strânse în pantofi de lac, ca în lumea cea mai civilizată.

De îndată ce se coborâse din trasură, D-l Notar se așezase în fruntea perechilor și acum conducea jocurile însuflețind pe lăutari, sărind ca o minge și recitând versuri pe tactul cântecului:

Dintr'o zi până 'ntr'o zi
Badea lelei se trezi.

Se ștergea pe ochi de praf, își ridică pantalonii deși cădeau de sub curea și iar rostea versuri :

Puse boii la trasura
Și-o suci prin batatora.

Lumea râdea, animată de glasul lui de cătană, unii îi răspundeau din urmă, cu alte strofe, alții bateau pământul, prinși de o dată de dorul nebunese de a strădeli podelele.

El sărea tot mai sus, poenea din degete pârâia din buze și iar scotea câte un vers :

Zi din strună, caracața,
Că te-oiu melița la față.

Bata care jucă de mână cu dânsul părea cam stângace. Lena explică lui Comăneșteanu că aceea venise de curând din Viena și deci nu se prea suferea cu îmbrăcăminte de țară :

A stat vre o șapte ani prin pensioane și, firește, s'a făcut coconiță. Da lasă că o dezbară ea mă-sa de corset și de mode nemțești.

Pe când Comăneșteanu vorbea cu mătușe-sa, îl atinse cineva pe umăr. Era un domn necunoscut. Acesta îl luă la o parte și i spuse că-l poștește d-l Pretor. Nimeni

nu băgă de seamă, decât numai ochiul nedormit al D-lui Notar.

Pe când Mia se desfătă, privind la jocuri, el se rupse din rânduri și se făcu nevăzut.

Ceeace prezisese dânsul, se întâmplă: jandarmii de la Poiană sosiseră în goana cailor să aresteze pe necunoscutul din balcon. Comăneșteanu fu ridicat pe sus, dus la gară, iar de acolo îndreptat către Alvinț. Atâta știă D-l Notar.

XII

Erau ceasurile trei de dimineață.

Intinsă pe o canapea, Mia se uită înaintea ochilor, rătăcită în gânduri. Se sculase din pat hotărâtă a se îmbracă și a porni la gară pe jos spre a se duce după bărbatu-său. Luase hotărârea asta de mai multe ori, dar se lovise de aceeași greutate de care se lovea și acum: încotro s'o apuce?

Sufletul fetei era răscolit până în adâncurile lui. Tremurâ, îi curgeau lacrimile pe obraz în neștire, o dureau tâmplele tot ridicându-și părul într'aiuri, se răsuceă pe

căpătâiu, mototolindu-și batista. Imaginea lui bărbatu-său îi răsăreă câteodată în minte atât de evidentă încât îi venea să întindă brațele către ea și atunci brațele îi cădeau în gol, iar fata, disperată, îl muștră :

— Ah, Alexandre !...

În aprinderea sufletului, toate nebuniile i se păreau cu puțință, toate himerile luau forme : îl vedea chinuit, umplut de sânge, mort, și atunci plângea cu hohot, o dureau vinele gâtului, se sculă și umblă prin odaie sau deschidea ferestrele. În tihna dimineții de primăvară se auzeă cântecul cocoșilor. O geană de lumină deasupra munților, înfiripă forme nehotărâte. Apa gârlei suna în prund.

Zorile zilei ! Câtă mâhnire nu s'a ridicat de pe pământul nostru către voi ! câți n'au prins a speră și câți n'au încetat a suferi, în strălucirea ta, Auroră !

Mia se uită adânc în lăuntru dimineții ce nășteă. Îi răsări în minte vorba *planeta*. De unde veneă ? Ce era puterea divină și dureroasă ce ardea în inima ei de femeie ?

Glob, aprins de flacăra mistuitoare a universului, tu gonești în spațiu himera existenței, și din focul tău ai înfiripat suflete, necazuri, moartea și amorul. Tu te rostogolești în pustiriile neantului, și, început din urmă, mergi spre devenire. Dar licărirea vieții noastre, către ce sfârșet în clipa ei ?

O caldă gălgăire de sânge către inimă o făcù să tresară: oare, ar fi cu putință? Ar fi oare cu putință?...

I se părù, în ceasul dimineții ce nășteea, că iubirea ei ideală se înfiripă într'o ființa nouă. Din adâncurile cele mai depărtate ale sufletului se desprindea năzuința misterioasă a vieții.

Mia tremură. Dunga de lumină de la răsărit se aprindea din ce în ce. Brazilii de pe culmea dealului, eșiți în nedomirirea întunericului, luau forme hotărâte.

Pe ulița îngustă asatului treceau doi țărani, cu coasele de-a spinare, strânși în spete, îndoiți de mijloc, tușind în răcoarea dimineții.

Ce de felurite îmbinări ale existenții!...

Mia se retrase la fereastră, tristă mișcându-se încet, cu un braț ridicat în sus, ca și cum n'ar fi găsit nimic din ceea-ce căută.

Se culcă din nou. De îndată însă ce închideă ochii, imaginea lui bărbatù-său apărea sub pleoapele ostenite cu aceeași putere ca mai înainte, și atunci o podidea plânsul. Par'că tot în lacrimi găsea mai multă mângâiere.

În cele din urmă o birui osteneala și adormi.

Erà acum soarele sus. Cei din casă umblau pe la ușe cu temere. Se apropiă ceasul trenului, cu care trebuia să sosească preotul Moisi Lupu, și Mia dormea!...

D-l Proto-pop și nevastă-sa încercau să facă zgomot în odaia de alături, închideau și deschideau ferestre, vorbeau tare, dar le era milă să deștepte d'adrechtul pe fată : o simțeau ca suferă și că probabil nu dormea noaptea.

În fine o trăsura se opri la poartă și preotul Moisi Lupu se coborâ. El se duse drept la fică-sa.

Mia fu deșteptată din somn de o hătae puternică în ușe.

Când intră tată-său, dânsa se uită lung la el, apoi își întoarse privirile către lumină, ca cineva care vrea să se asigure că nu visează.

— Bună dimineața, fată, vise preotul mârșit. Da ce ai tu de plângi ?

Ea îi sărută mâna în tăcere și rămase cu ochii în pământ.

Bătrânul o privi încruntat. Simțea cum se petreceau lucrurile și de aceea suferea în amorul lui propriu : fata lui, a lui, bărbatul care disprețuise totdeauna jalea și lacrimile, să se bocească !...

Ia mă rog, fată, șterge-ți obrazul și îmbracă-te.

— Mă îmbrac, tată.

Și strângeți boclucurile ce ai pe aici, că trebuie să pleci în țară.

Mia se uită la el cu ochii mari. Ori cât era ea de supusă, un asemenea ordin i se părură monstruos. Atunci ridicându-se parcă

din așezarea ei adâncă, voința fetei își făcù drum la suprafață :

Eu tată, de aicea nu mă mișc.

Preotul, încremenit o pătrundea cu privirea :

· Așà! ? Nu te miști ? ! Și de când asta ? ..

De când l'au închis pe bărbatu-meu.

Indrăzneala fică-sei îl uimea. El o crescuse în deprinderi de demnitate și tărie sufletească față cu loviturile soartei, iar nu de împotrivire la dorințele lui de cap de familie,—iar dânsa acum se arătà slabă cu împrejurările și tare numai cu el. O privi lung, încercând încă să se stăpânească :

Strânge-ți lucrurile și pleacă în țară la socru-tău.

Nu pot.

Pentru ce nu poți ?

Dânsa, cu hotărâre, se sculă de unde ședea și se apropiè de tată-său.

— Domnia-ta știi mă rog că pe Alexandru l'au luat pe sus, de aici, de lângă mine, și l'au dus la închisoare ? ..

Bătrânului i se făcù negru înaintea ochilor. Se ridică în picioare și o apucă de un braț :

Știu că l'au luat pe sus, și mai știu că tu ești muiere nevrednică, șopârlă stricătoare și ticăloasă ! .. Și zicând astfel, îi făcù vânt. Fata căzù grămadă.

— Ți-au închis bărbatul, ha ? Și tu trebuie să stai aici să'l bocești ! .. Că asta ai

văzut la casa maică-tei!.. Așa te-a crescut ea, să ridici glasul în fața parinților și să plângi ca o nevrednică și neputincioasă că ți-au luat odorul!.. Au să ți-l ia, că de aia e bărbat! Are să se ducă să se bată și să moară, cum a murit unchiu-său și alții, din vremea cea mare, iar nu să-l ții între fuste, ca pe un trântor!.. Că de aceștia prea destui sunt printre coconășii din țară!..

Fata, căzută lăugă un scaun, clătină din cap, plângând. Intinse mâna cu care își acoperea obrazul, vrând să nege : mâna îi era însângerată.

— Scoal' de jos!.. strigă tată-său.

Când o văzù însă că erà plină de sânge, își simți un fior rece în inimă. Se apropiè de ea :

— Ce-ai făcut? Te-ai lovit?

Dânsa dete din cap :

Nu'i nimic.

— Dacă nu'i nimic scoală și să mergem. Socru-tău e singur acasă. Du-te la el : acolo e nevoe de tine, să mai pui stavilă la risipă.

Mia se indignă :

Cum să mă duc singură, când am plecat de la el cu fiu-său!..

Preotul se încruntă iar, cu atât mai mult cu cât înțelegea că fata simte drept.

— Ascultă-mă... Du-te acasă. Bărbatul tău va fi liber fără doar și poate, că n'a

făcut nimic. Nu'i frumos să bocești ca muierile proaste, că doar nu asta ai învățat la casa mea. Du-te înapoi la socru-tău. Pune-te pe muncă. Inseninează'ți mintea în împlinirea datoriei, în îndreptarea relelor, în chiverniseală și economie — că multe mai sunt de făcut acolo!.. Scoal', că peste un ceas avem un trencare merge spre țară.

Mia se ridică de jos, se uită lung la tată-său și șezù lângă masă:

— Cum să fac, Doamne, cum să fac?..

— Să ascuți! zise tată-său, poruncitor.

Ea, fără a mai rosti un cuvânt, se puse să'și strângă lucrurile. Bătrânul oși.

Peste un ceas erau amândoi la gară. Așteptând trenul de la Sibiu, preotul scoase un jurnal și șezù pe bancă. Mia se plimbă singură dealungul șinelor. Statura ei voinică părù bătrânului de o nespūsă frumusețe, plină de energie, și noblețe. El o privea pe deasupra ochelarilor.

— Ia vino 'ncoace, fată.

Ea veni lângă el.

Tu mergi acasă fără voe bună.

— Am zis că merg.

— Șezi.

Mia șezù.

Să te duci acasă cu voe bună. Când umblai prin fața mea, m'am bucurat că te văd sănătoasă și așa cuminte cum ești. Nu te jeli,, că sângele femeilor noastre n'are

apă într'ânsul, ca să stoarcă lacrimi. Mă gândeam că te-ai făcut voinică de când nu te-am văzut, și par'că 'mi sa părut că reînviază în tine un chip strămoșesc de-al nostru. Ești bine, nu'i așa?

Fata se însenină la auzul cuvintelor lui :

— Sunt bine.

Un chip strămoșesc de al nostru :
mama or sora lui Decebal.

Dacă o fi avut soră, zise Mia, râzând.
El o privi pieziș :

— Să nu râzi de lucruri de astea.

Nu râd.

Dacă n'o fi avut soră, a avut mamă,
sfântă fie-i țărâna !

— Amin ! zise fata.

Preotul se uită la dânsa. Ii venea să zâmbească, însă nu vrea să'l vadă fie-sa.

Uite colo !.. Va să zică te-au stricat
și pe tine Bucureștii.

De ce ?

Ai prins caraghioslăcurile lor.

Ba nu. Dar mă gândesc că dacă voi
avea copii, nu știu cu cine trebuie să se-
mene : cu Trajan ori cu Decebal.

Ba cu părintele lor.

Se uitau acuma în jos, râzând amândoi
cam în silă. Mia fusese biruită de voința
lui tată-său și fără să'și dea seamă suferea
în intimitatea personalității ei hotărâte ; el

fusese biruitorul și era nemulțumit de a fi biruit prea mult.

Își ridică privirile către dânsa, par'că învins de puterea împrejurărilor :

— Ce să'ți fac fata mea!... Trebuie să mai glumesc și eu câte odată, că altfel înnebunesc. Tu poate nu știi că acum sunt dat în judecată pentru a opta oară.

— Nu știu. Pentru ce? întrebă Mia, tremurând.

Iată trenul. Mergi cu Domnul în pace.

— Ah, tată, când ne mântuim odată de prigoniri!?!...

— Când vom fi oameni. Numai, tu, fată, nu te mâhni, că doară nici o jertfă nu rămâne zadarnică. Mergi sănătoasă în țara cea liberă, — învață a o iubi, fi cinstită și econoamă, că doar asta trebuie acolo.

Și cum fata îi sărută mâna, înecată de durere, el o sărută pe frunte, înviorat, luptând cu propria lui neliniște :

— Sus inima!... Scrie-mi și fi liniștită, că atâta are omul: propria lui libertate sufletească.

Trenul plecă și într'o clipă se făcù nevăzut în păinjeniușul drumului pe când preotul se uită în urma lui, ramas singur pe șine, ca un șarampoi, pe care nimeni n'ar fi putut să'l clintească din pământul Daciei.

